

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění

Dějiny křesťanského umění

Ivan Minář

Vliv poutnictví na sakrální architekturu Říma 15. století

bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Kropáček, CSc.

2006

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vykonal samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury“.

Ivan Minář

Poděkování

Předem své práce bych rád poděkoval svému vedoucím doc. PhDr. Jiřímu Kropáčkovi, CSc. za pomoc při výběru tématu, metodické přípravě a za svědomité vedení mé práce ke zdárnému výsledku.

Dále pak svým konzultantům Mgr. Janu Hrdinovi, PhDr. Kateřině Kubínové, Ph.D., PhDr. Petru Kubínovi, Ph.D., PhDr. Tomáši Petráčkovi, Ph.D. a Petronille Čemus, M.A. za cenné rady, literaturu a podporu ve zpracování jednoho ze stěžejních témat dějin křesťanského umění.

Můj poslední dík patří Mgr. Marii Kuldové, Ing. Arch. Magdaleně Vojtkové a PhDr. Radku Martínkovi za pomoc při uskutečnění mé římské cesty.

Tuto práci věnuji památce profesora Josefa Cibulky.

Obsah

I. Úvod.....	3
II. Přehled literatury.....	4
III. Vliv poutnictví na sakrální architekturu Říma 15. století	5
1. Historický rámec 15. století	6
Řím na konci středověku	6
Papežství	10
Papežové 15. století	13
2. Poutě do Říma	29
Svaté roky	31
Svaté brány	35
Odpustky	37
Mirabilia urbis Romae	44
Veduty Říma	50
Kritika obrazových pramenů	55
3. Sedm hlavních římských bazilik	57
a) Svatý Petr ve Vatikánu	63
b) Svatý Pavel za hradbami	68
c) Svatý Jan v Lateránu	72
d) Panna Marie Větší / Sněžná	76
e) Svatý Vavřinec za hradbami	80
f) Svatý Kříž Jeruzalémský	83
g) Svatý Šebestián za hradbami	86
VI. Závěr	89
Obrazová příloha	89
Seznam vyobrazení	110
Seznam použitých pramenů a literatury	113

I. Úvod

Téma této práce vzniklo původně jako příspěvek k tématu *Okruh papežské kurie v dějinách památkové péče*, navržený doc. Kropáčkem pro seminář renesančního umění na ÚDKU KTF UK. Při předchozím bádání, jehož plodem byla seminární práce zaměřená na Řím za pontifikátu Mikuláše V.¹ jsem však zjistil, že kromě absence české literatury k Římu 15. století, zde chybí i publikace shrnující vývoj statutu poutních bazilik. Přesto, že římskými kostely se zabývá každá soubornější kniha o architektuře a pro raně křesťanské umění jsou Konstantinovské baziliky přímo základním učebním materiálem, dalo mi velkou práci k nim dohledat všechny podklady, neboť literatura se většinou omezuje jen na opakování několika půdorysů a řezů. Z hlediska církevních dějin je také zájem o 15. století často převážen zájmem o úpadek renesančního papežství, nebo revoluční události v českých zemích. Po bližším prozkoumání problematiky jsem tedy zvolil přístup na hranici pomocných věd pro Dějiny umění a začal téma zpracovávat ve třech rovinách.

1. Zkoumání historického vývoje na konci středověku, kdy vedla krize papežství k jeho odchodu do Avignonu, a posléze ke schizmatu a ztrátě pocitu „římského vlastenectví“.
2. Zkoumání římského poutnictví jako důležitého sociálně kulturního fenoménu, díky němuž se nepřetržitě šířila sláva Říma, bez ohledu na jeho bědný stav v raném středověku.
3. Vývoj chápání potenciálu památkového dědictví, který se v 15. století stal rozhodujícím pro obě předchozí roviny a díky jehož rozvinutí se Řím mohl záhy stát největší křesťanskou metropolí světa.

---

¹ Ivan MINÁŘ: Svatý rok 1450 a Řím papeže Mikuláše V., (nepublikovaná seminární práce na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy, Ústavu dějin křesťanského umění), Praha 2005.

II. Přehled literatury

Již v úvodu jsem naznačil, že množství literatury k tématu poutních bazilik je velmi sporadické a proto bych zde rád zmínil prameny, z nichž bylo možno čerpat. K tématu historie papežství u nás byla napsána v poslední době řada knih, ale v popředí zájmu bývají spíše jejich politické aktivity než kulturní působení. Pro zmapování tohoto chvályhodného rozměru působení papežů 15. století bylo třeba zpracovat literaturu starší a to například i dějiny papežů od P. Albertiho (1941), který čerpá zejména z F. Gregorovia (1870) a L. Pastora (1901), jakožto z nejpodrobnější existující literatury k tématu.² Pro uvedení do historického rámce Evropy končícího středověku a začínajícího novověku je velmi přínosným F. Rapp (1996) a disertační práce K. Kubínové na FF UK (2003), která se zaměřila na situaci v Římě do 14. století. Stěžejní českou publikací o římském poutnictví je pak brožura J. Polce (2000) vydaná u příležitosti dosud posledního Svatého roku, ale je jedinou svého zaměření, neboť další kniha o poutnictví od N. Ohlera (2003) se poutí do Říma dotýká jen okrajově a vůbec nezmiňuje fenomén místních odpustků. Informace o odpustcích jsem ale mohl čerpat z disertační práce od J. Hrdiny na FF UK (1994), zaměřenou na situaci 14. století, z Enchiridionu odpustků vydaného ČBK (2000) a zejména z inkunábulí mirabilií (1498, 1500) uložených v NK. Vedle těchto pramenů jsem se díky svým konzultantům dostal k řadě příspěvků ze sborníků, zejména německých, věnovaných právě odpustkovému poutnictví. Pro poznání stavu ranně křesťanské architektury v 15. století jsem jako primární zdroj informací používal tématickou monografii o Římu R. Krautheimera (1987) a soubornou publikaci A. Effenbergera. Při vytváření modelové situace při sedmi hlavních bazilikách jsem vycházel z řady knih o Římě. Zřejmě nejpodrobnější údaje poskytují články J. Bronkové pro www.radiovaticana.cz (2003), věnované monograficky jednotlivým kostelům

---

² Pro dnešní církevní historiky již jsou tyto knihy překonané pro svůj velmi prokatolický tón a často jednostranné podávání výkladu ke sporným událostem. Pro historika umění je však jejich pochvalný tón s nímž často vypočítávají zásluhy papežů důležitým pramenem informací o stavebních aktivitách a investicích do zdobených kostelů.

a i přes nepřítomnost citací jsou podrobnější než řada vydaných publikací. Jako poslední bych rád uvedl encyklopedická díla z nichž jsem získával informace o vzniku různých titulatur kostelů. Byly to zejména Lexikon des Mittelalters (1999), Lexikon für Theologie und Kirche (1998), Český slovník Bohovědný (1926) a dílčí články o odpustcích jsem našel i v Časopise katolického duchovenstva (ČKD) z přelomu 19. a 20. století.³

III.

Vliv poutnictví na sakrální architekturu Říma 15. století

Poté co papežové ve 14. století na dlouhou dobu přestali pobývat v Římě, nastala zde situace podobná té v raném středověku, kdy pulsující metropoli opustil císař Konstantin. Město sice nemělo po roce 1305 milión obyvatel jako před tisíci lety a dávno nebylo tou dokonale fungující metropolí, ale jeho bohatství bylo ukryto pod zemí a ve stěnách několika stovek kostelů, rozesetých nad hroby křesťanských mučedníků. Lateránský palác osiřel, zbožná procesí ztratila papežský lesk, ale sláva města zůstávala aniž by jí čas uškodil. Evropa se už tenkrát honosila mnoha výstavními a bohatými městy, ale do žádného z nich nepřicházelo tolik poutníků jako do Říma. V žádném z nich se neskrýval tolik legend ani dech beroucích ruin dávné slávy. Řím žil přesto, že se jeho ulice opět zanášely sutí a zarůstaly travou. Žil v povědomí všech dobrodruhů i všech křesťanů kteří uctívali památku svatých apoštolů. Jeho věhlas se rozléval pomalu a nezadržitelně jako pohádka o dávném městě, do něhož kdysi jako do říše zla přišli první křesťané, aby zde nejdříve nevinně prolévají krev a nakonec zvítězili. Poutníci kteří sem nepřestávali přicházet se tak zde klaněli nejen památce mučedníků, ale i nesmírné Boží síle, která všechnu lidskou pýchu a slávu mění v prach a její ruiny předhazuje času jako kosti dravé zvěři. Papežové 14. století vsadili na jistotu pod ochranou rukou francouzského krále, ale čas jim ukázal, že žádná pozemská síla nezajistí jejich bezpečí a autoritu lépe než Řím, který na ně čekal až do 15. století.

---

³ Další zdroj odkazů na literaturu k tématu je též Encyclopedia dei Papi, Roma 2000.

1. Historický rámec 15. století

Kromě devalvace statutu města se smutný dopad odchodu papežů do Avignonu projevil zejména na římské sakrální architektuře. Mnoho kostelů, které zde rostly od 4. století a byly doslova učebnicemi stavební historie, zpusťlo a začalo se podobat antickým ruinám. Po návratu papežů do Říma sice trval ještě celé století strach z jejich opětovného odstěhování, ale tato obava zmizela v okamžiku, kdy ve druhé polovině 15. století vsadili na investici do uměleckého zhodnocení svého Říma. Investici do sakrální architektury.

Řím na konci středověku

Po vítězství křesťanství nad pohanstvím vydáním Milánského ediktu roku 313 nastoupil Řím dlouhou cestu od statutu imperiální metropole ke statutu centra všeho křesťanstva. Situaci usnadnil papežům sám císař svým odchodem do nově založené Konstantinopole, ale zároveň zde zanechal překážku, kterou sám nebyl schopen překonávat – vlivnou římskou šlechtu.⁴ Město však bylo v té době výtečně udržováno městskými úředníky v čele s *prefectem urbi* a v ochranné náruči Aureliánských hradeb žilo kolem jednoho miliónu lidí. Přeměna města na ryze křesťanskou metropoli pak byla dovršena roku 408, kdy byly pohanské chrámy určeny k „jiným účelům“ a zároveň byly zavedeny stacionární bohoslužby, což znamenalo že se papežská liturgie během roku přesouvala.⁵ Fungující systém města byl však hrubě narušen prvními vpády barbarských kmenů a to Vizigótů roku 410 a Vandalů roku 455⁶. Po těchto pohromách se kromě pocitu bezpečí a sebevědomí Římanů rozpadl systém zásobování fungující od starověku a v 6. století se již město stalo pouhým

---

⁴ Snaha císaře Konstantina o kristianizaci Říma troskotala na odporu pohanského senátu, což císaře vedlo k založení nového Říma do kterého nařídil přestěhovat se pouze sobě oddaným patricijským rodům. Kateřina KUBÍNOVÁ, 2003, 8.

⁵ Kateřina KUBÍNOVÁ, 2003, 6–10.

⁶ Město bylo tehdy pleněno po celé dva týdny.

provinčním centrem Byzance s pouhými 30.000 obyvateli.⁷ Po dobytí města Langobardy z jihu zde zavládla anarchie a začalo se dokonce pohřbívat přímo ve městě. Z opuštěných paláců, chrámů a veřejných budov byl těžen stavební materiál, z něhož rostl nový Řím, sochy byly taveny a v zachované uliční síti chátraly desítky budov mezi nimiž byly nové pouze kostely.

Když nastoupil na papežský trůn sv. Řehoř I. Veliký, byl to spásný krok neboť ze svého předchozího působení jako římský prefekt znal zblízka problémy, které město sužovaly. Jeho největší zásluhou tak bylo, že předal městskou správu do rukou církve, která se tak začala starat o bezpečnost i výživu obyvatelstva. Řehoř Veliký sám nevystavěl jediný kostel, ale soustředil se na praktické záležitosti potřebné pro chod církve a města. Péče o velké baziliky a poutní místa byla v rukou mnišských komunit a díky silné kristianizaci barbarů začaly přicházet ke hrobům apoštolů stále větší zástupy poutníků.⁸ Od 7. století začal také růst příliv poutníků, kteří nemohli jít do Jeruzaléma který roku 640 padl do rukou muslimů. Tito poutníci pak nacházeli ubytování a obživu v diakoniích či kláštorech a do Říma přinášeli peníze a práci. Po svém odchodu pak šířili slávu Říma, papežství a stolce sv. Petra. V 8. století se situace na východě začala vyostřovat a pod tlakem postupujících saracénů⁹ začaly z východu přicházet celé mnišské komunity a intelektuálové, přinášející své zvyky, liturgii, svátky a obyčeje.¹⁰ Doba 678–752 bývá díky této silné infiltraci také nazývána obdobím tzv. řeckého papežství. Statut kulturní metropole západu si ale Řím udržel i přes trvajících nadvládu Byzance a od 8. století začala dokonce probíhat i restituce mocenská v podobě lokálních milic, které jako oddíly domobrany začaly nahrazovat byzantské vojenské oddíly. Velitelé této milice se také stali spolu s kleriky a úředníky novou šlechtou, nahradili bývalý senát a dokonce volili

---

⁷ Roku 475 zanikla západořímská říše, Řím se stal vazalem byzantského císaře a od roku 522 až do 7. století byl pouze pod jeho ochranou. Idem, 9.

⁸ Nutno říci že toto poutnictví čerstvě pokřtěných barbarů bylo vedeno z velké části značnou pověřivostí a vírou v zázračnou moc ostatků světců. Idem, 11.

⁹ Během 7. století zabrali muslimové Alexandrii, Antiochii a Jeruzalém.

¹⁰ V této době také do Říma přišel zvyk dělení ostatků světců.

spolu s lidem papeže. Pozvolna se také začalo ustalovat pojetí, že Řím je jediným pravým pokračovatelem antické tradice. Díky rozmíškám mezi byzantským císařem a papeži se prohloubila propast mezi východem a západem, což vyvrcholilo příklonem papežů k franské říši. Roku 760 byla při sv. Petru vysvěcena kaple sv. Petronilly (údajné Petrovy dcery) jako kaple franských králů a poté, co roku 773 zpusťošili Langobardi Řím, přišli již Frankové papeži na pomoc. Po řadě událostí nakonec dobyl Karel Veliký roku 773 Pavii, zabral Langobardské království a stal se ochráncem římské církve, za což ho papež korunoval na císaře říše západořímské. Poprvé byl tak ustanoven samostatný papežský stát *Sanctae Dei ecclesiae res publica Romanorum*¹¹ a císařská koruna se stala symbolem spojení duchovní a světské moci. Ohrožení Říma však tímto aktem odvráceno nebylo a tak když roku 843 přepadli Řím Saracéni, musel papež zajistit obranu města sám. To způsobilo změnu v přístupu k bezpečnosti hlavních bazilik vně hradeb města a začalo se s jejich opevňováním. O deset let později tak mohl Lev IV. dokončit opevnění sv. Petra a okolí jako *Civitas Leonina* nezávislé na římské správě, kde byl také, stejně jako v Lateránu, po vzoru byzantských císařů postaven papežský palác. V téže době byly také opraveny všechny kostely v duchu karolinské protorenesance s hojným využitím spolií. Moc papežství se však dostala do područí římských rodin zdobících se titulem senátor a kolem roku 930 se moci chopil Alberich, který si jako *Princeps ac senator omnium romanorum* opět přivlastnil papežství pod vliv císaře. Převaha se zmírnila kolem roku 1000, kdy se císař Ota III. snažil spolu s papežem Silvestrem II. o obnovu říše i církve. Tuto snahu podpořili i Římané, ale po smrti císaře se moci opět chopila toskánská šlechta. Boj o investituru pak začal kolem roku 1050 zřízením kurie, která měla začít spravovat stát a volba papeže byla vzata lidu a předána sboru kardinálů. V 11. století prošla Římem řada vojsk (1075 císař Jindřich IV., Normané 1084¹²) a při válčení v hradbách města došlo k jeho

---

¹¹ Idem, 11–15.

¹² Normané při svém průchodu město zničili natolik, že se Laterán i Vatikán staly neobyvatelnými. Jaromír RYSKA, 2003, 20.

nesmírnému poškození. Obratu k lepšímu se město dočkalo až ve 12. století, kdy sice založila 1143 římská nobilita 56ti členný senát na protest proti papežovu mírnému postupu proti nepřátelům, ale vzrostla zde stavební činnost v duchu renesance 12. století. Při těchto radikálních přestavbách a novostavbách se již římscí kameníci přímo živili hledáním materiálu v ruinách a jeho novým zpracováním. Nový aspekt papežské vlády pak vzrostl ve 13. století, kdy dosáhla papežská moc svého vrcholu za Inocence III. ale k moci v kurii se dostaly šlechtické rody (Orsini, Colonna, Savelli) zapletené do světských pří, které tak byly zavlčeny do církevního vedení.¹³ Řím byl v té době rozdělen na 12 částí spravovaných senátem, ale přes městskou autonomii ovládali město baroni ze svých opevněných paláců¹⁴, jejichž protivníky byli kardinálové, kteří si rodové paláce budovali při svých titulárních kostelech. Poslední středověký rozvoj Říma pak nastal po roce 1282 a vyvrcholil za vlády Bonifáce VIII., kdy se v rámci prvního Svatého roku 1300 dá hovořit i o symbolickém znovuobjevení Říma zejména díky zájmu poutníků. Vedle ekonomického a politického přínosu tato událost znamenala poctu pro papežství představované tehdy Bonifácem VIII. (1294–1303). Propojenost kurie se šlechtickými rody a královskou mocí však vedla k tomu, že byl roku 1305 v konkláve zvolen papežem arcibiskup z Bordeaux, který Řím nikdy ani okem nespátril a přenesl papežský úřad do Francie.¹⁵ I když tento krok byl veden snahou o vymanění církve ze závislosti na Římském prostředí došlo pouze k přestěhování celé problematiky do Avignonu. Pro Řím to však znamenalo 70 let krize¹⁶ a hmotného úpadku završeného občanskou válkou, která vypukla roku 1333. Tehdy také došlo k zásadní změně obyvatelstva, neboť řada venkovanů z okolí se začala stěhovat do bezpečí hradeb a

---

¹³ Kateřina KUBÍNOVÁ, 2003, 15–20.

¹⁴ Přítrž této mocenské anarchii udělal až senátor Brancaloneo, který dal v letech 1252–55 zbořit 140 věží opevněných římských paláců. Idem, 24–28.

¹⁵ MAXWELL–STUART, 1998, 125.

¹⁶ V Římě došlo i za této situace třikrát k císařské korunovaci: 1312 v Lateránu, 1328 již pouze římským lidem a roku 1355 zde byl Karel IV. pouze tajně na jeden den. Kateřina KUBÍNOVÁ, 2003, 27.

v neobydleném prostoru vzniklém na antických ruinách se věnovali nerušeně zemědělství. Tento výrazný předěl také vnesl do Říma bukolickou náladu zachycenou na řadě pozdějších vedut, na kterých se dobytek pase mezi malebnými troskami dávné světovládné metropole. Vedení města se dostalo více do rukou lidu na úkor šlechty a roku 1347 se dokonce chopil moci tribun lidu a papežský notář Cola di Rienzo s cílem obnovit Římský stát. Byl však zabit při pouličních bojích 1354 a statut Říma jako provinčního města se nezměnil. Svatý rok 1350 tak proběhl bez přítomnosti papeže a účast byla, krom jiného, silně poznamenána morovými ranami. Osídlena tehdy zůstala pouze oblast mezi Andělským hradem a Kapitolem směrem ke hradbám, tzv. *continuum urbanum*. Na návrat papežů si Řím musel ještě počkat, ale již roku 1398 komuna přijala papežovu snahu o uvedení věcí do pořádku, když zrušil republikánskou vládu a svěřil moc do správy senátorům, které sám vybral.¹⁷

Papežství¹⁸

Papežství se zrodilo jako samostatná duchovní autorita uvnitř silného římského státu. V jeho lůně našlo své sebevědomí a po rozpadu říše se stalo duchovní i světskou autoritou a nositelkou kulturního dědictví po zaniklé říši. Podle legendy z 8. století předal císař Konstantin před svým odchodem z Říma do Konstantinopole město i císařskou moc nad západem papeži Silvestrovi. Tento mýtus o donaci spolu s udělovací listinou si papežové po několik století předávali a zaštiťovali tak svou světskou funkci římských králů. Když pak v 15. století prokázal historik Lorenzo Valla (1407–1457), že jde o podvrh, stalo se tak s papežským požehnáním neboť již nebylo třeba

---

¹⁷ MAXWELL-STUART, 1998, 140.

¹⁸ Tato kapitola byla vypracována jako kompilát informací z řady knih o papežích a papežství. Hlavním úkolem bylo shrnout fakta týkající se papežských stavebních aktivit v Římě a s tím související finanční situace. Z tohoto důvodu jsou zde zestručněny některé informace mimo stanovené téma.

vymýšlet si tradice fiktivní. Papežové již měli za sebou tisíciletou tradici vlády nad Římem.

Vzhledem k tomu, že tato kapitola má být věnována vlivu papežů na fenomén poutnictví, rád bych se zde kromě papežů 15. století zastavil ještě u dvou, kteří římské poutnictví významně ovlivnili o něco dříve.

Řehoř I. Veliký (590–604)

Původně benediktinský mnich a papežský vyslanec (apokrisiar) v Konstantinopoli. Pocházel z bohaté římské senátorské rodiny, v letech 572–573 dokonce zastával funkci římského prefekta, ale po smrti otce založil na zděděných statcích na Sicílii šest klášterů. Rodný dům na Clivus Scauri proměnil na monasterium zasvěcené sv. Ondřejovi, do tohoto kláštera roku 575 sám vstoupil a žil zde jako prostý mnich podle řehole sv. Benedikta. Poté co byl vysvěcen na jáhna ho papež Pelagius II. vyslal do Konstantinopole, ale i zde žil v ústraní. Ze svého zvolení papežem se nejdříve neradoval, ale díky zodpovědnosti se chopil energicky svých povinností. Kromě nejčastěji jmenovaných zásluh na christianizaci Anglosasů, navázání přátelských styků s germánskými státy a zakotvení ekonomické stability papežské pokladny se Řehoř zasloužil o zavedení obřadů a poutních procesí mezi římskými kostely. Tyto liturgické obřady byly již běžné dříve, ale papež který nastoupil v době stíženého eschatologickým děsem¹⁹ z konce století, tyto zvyky kodifikoval z pastoračních důvodů, tedy ve snaze o včasnou spásu duší svých oveček. Působivými kulisami těchto gregoriánských procesí byly již tenkrát trosky antického Říma, které byly názornou ukázkou pomíjivosti světské slávy. Sám zřejmě ustanovil 7 poutních bazilik a dal vyzdobit 40 hlavních římských kostelů a z hlediska pozdějších milostivých let tak vytvořil předstupeň, na

---

¹⁹ V roce 590 se výjimečně sešla epidemie hlízového moru (tzv. justiniánská černá smrt zavlečená z předního východu) s rozvodněním Tiberu v Římě a nájездem Langobardů. V důsledku toho došlo i k hladomoru, při kterém si papež svou účinnou pomocí dobyl statut svatosti. Jaques Le GOFF, 2003, 93.

který budou jeho nástupci pohlížet jako na nedostižný vzor.²⁰ Provedl také praktické úpravy liturgie tím, že nechal v hlavních bazilikách umístit oltáře na vyvýšená místa přímo nad hroby mučedníků.²¹ Jeho jméno se také objevuje na prvním místě ve výčtech papežů, kteří udělili místní odpustky všem římským kostelům až do novověku. Svůj statut „tajného západořímského císaře“ ale zpečetil letech 591 a 593, kdy zachránil Řím vyplacením výkupného před obléháním Langobardy a začal financovat vojenské jednotky na ochranu města před nájezdy ze severu. Řehoř Veliký se rovněž zasloužil na vytvoření teorie očištění a ve shodě s Oranžskou synodou věřil, že první krok k obrácení na víru představuje již darování almužny.²²

Mikuláš IV. (1288–1292)

Původně kardinál kněz a první františkán na papežském stolci. Jeho politické úspěchy nebyly nikterak odlišné od jeho předchůdců, ale pro naše téma je zásadní v tom, že kolem roku 1290 vydal nezvykle vysoký počet odpustků pro římské kostely. Mikuláš IV. proslul jako misijní papež, neboť za jeho pontifikátu padla poslední bašta křesťanství ve svaté zemi a místo dosavadního úsilí o její vojenské znovudobytí se tak mohl soustředit na hlásání evangelia za pomoci svého rodného františkánského řádu. Ve věci četných římských odpustků zůstává otázkou, zda byl veden potřebou zisku, snahou zavděčit se patricijskému rodu Colonnů, na kterém byl jinak finančně závislý, nebo chtěl jako mendikant podpořit své bývalé soupeřníky pečující o římské kostely. Mikuláš IV. bývá též uváděn jako mecenáš umění a jeho portrét se objevuje na mozaikách v Santa Maria Maggiore a v Lateránské bazilice.²³

---

²⁰ Josef GELMI, 1994, 46–49.

²¹ Johana BRONKOVÁ, 2003.

²² MAXWELL-STUART, 1998, 48–51.

²³ Josef GELMI, 1994, 129.

Papežové 15. století

Tabulka ukazuje přehled pontifikátů s významnými událostmi.

Pořadí	Jméno při intronizaci	Původní jméno	Věk při intronizaci	Pontifikát	Délka pontifikátu	Významné události
204.	Bonifác IX.	Pietro Tomacelli	39	1389-1404	14 let, 11 měsíců	svatý rok 1400
205.	Inocenc VII.	Cosma Migliorati	68	1404-1406	2 roky, 21 dní	
206.	Řehoř XII	Angelo Corrario	81	1406-1415 ²⁴	8 let, 7 měsíců	3 papežové, Kostnický koncil
207.	Martin V.	Oddo Colonna	49	1417-1431	13 let, 3 měsíce, 9 dní	opravy Říma a svatý rok 1423
208.	Evžen IV.	Gabrielle Condulmer	48	1431-1447	15 let, 11 měsíců	boj s koncilem
209.	Mikuláš V.	Tommaso Parentucelli	49	1447-1455	8 let, 18 dní	opravy Říma a plány, svatý rok 1450
210.	Kalixt III.	Alonzo de Borja (Borgia)	76	1455-1458	3 roky, 3 měsíce, 29 dní	
211.	Pius II.	Eneas Silvio Piccolomini	52	1458-1464	5 let, 11 měsíců, 27 dní	
212.	Pavel II.	Pietro Barbo	46	1464-1471	6 let, 10 měsíců, 28 dní	Benátský palác, svatý rok 1475
213.	Sixtus IV.	Francesco della Rovere	56	1471-1484	13 let, 3 dny	Renesanční Řím, Sixtinská kaple
214.	Inocenc VIII.	Giovanni Battista Cybo	52	1484-1492	7 let, 10 měsíců, 28 dní	(zesvětštění papežství)
215.	Alexander VI.	Roderigo de Borja (Borgia)	61	1492-1503	11 let, 7 dní	svatý rok 1500

Bonifác IX. (1389-1404)

Původně kardinál kněz u sv. Anastasie. Na oslavu svého zvolení zahájil roku 1390 otevřením svaté brány²⁵ jubilejní rok, vyhlášený již dříve bulou Urbana VI.. Jubilejní rok 1400 nechtěl pro krátký interval vyhlásit, ale po příchodu řady poutníků (zejména flagelantů) byl pohnut k vydání odpustků milostivého

²⁴ Již od roku 1411 byl Řím formálně v rukou vzdoropapeže Jana XXIII. který však nebyl uznán legitimním.

²⁵ Toto otevření Svaté brány v Lateránské bazilice bylo zatím pouze symbolické. Až roku 1423 bylo tento akt stanoven jako oficiální zahajovací proces jubilejního roku.

léta a tím k oficializaci jubilea. Vzhledem k rozvrácenosti církevního státu a vyprázdněnosti pokladny soustředil svou hlavní činnost na diplomatická jednání a snahu získat finanční prostředky na udržení autority římského papežství. Tento zájem ho však přinutil zavést anáty²⁶ v neslýchané výši, vést prodej odpustků, zvýšit církevní daně a řady poplatků za vyřizování úředních výkonů. I když nebyl tak úspěšný jako jeho avignonský protějšek, dokázal dobýt Neapol a své stoupající mocenské ambice projevil roku 1398, kdy zrušil republikánskou vládu Říma a správu města svěřil senátorům, které sám vybral.²⁷ Jeho jedinými stavebními aktivitami bylo zlepšení opevnění Vatikánu, Kapitolu a oprava zničeného Andělského hradu a mostů přes Tiber.²⁸

Inocenc VII. (1404-1406)

Původně kardinál kněz od sv. Kříže jeruzalémského. Vzhledem k tomu, že byl zvolen již jako stařec, neměl dostatečnou sílu pro řešení problémů se schizmatem, ani s věčně se bouřícím římským lidem. Pčiněním neapolského krále Ladislava mu tak byly vnuceny podmínky omezující moc papežství a v říjnu 1404 bylo dokonce město předáno do samosprávy deseti guvernérům. Při mocenských tahanicích došlo v srpnu 1405 během sedmiměsíčního útěku papeže z Říma k vydrancování vatikánského paláce (jeho dočasným velitelem se stal Jan Colonna). Za kulturně přínosnou se dá považovat jeho náklonnost k humanistům, které učinil svými rádci a reorganizace římské univerzity, na níž nechal založit katedry medicíny, filozofie, logiky, rétoriky a řečtiny.²⁹

---

²⁶ Obročí placené papeži za nižší svěcení, placené jednorázově při nastoupení do církevní funkce. Anáty zavedl roku 1317 Klement V. a za Jana XXII. se staly součástí církevního práva.

²⁷ MAXWELL-STUART, 1998, 140–142.

²⁸ ALBERTI, 1941, 155.

²⁹ KELLY, 1994, 189.

Řehoř XII. (1406-1415)

Původně kardinál od sv. Marka a latinský patriarcha cařihradský. Za doby jeho pontifikátu vyvrcholila krize evropského křesťanstva a po dlouhotrvajícím schizmatu došlo dokonce k trojpapežství. Již v červnu 1407 vtrhla vojska neapolského krále Ladislava s rodem Colonnů v čele do Říma a papež se musel ukrýt do Andělského hradu. Najatý kondotiér Pavel Orsini sice Neapolce vyhnal, ale na papeži chtěl tak vysokou odměnu, že byl nucen dokonce zastavit papežskou tiáru u florentského bankéře. Moc Orsiniho vzrostla v Římě natolik, že papež raději uprchl a tak se v následujícím roce město ocitlo opět v rukou neapolského krále dychtícího po císařské koruně. V téže době došlo k rozkolu mezi avignonským papežem Benediktem XIII. a francouzským králem, což jen podpořilo touhu kardinálů po řešení schizmatu koncilem. Řehoř XII. který se zatím s neapolským králem dohodl a utekl se do jeho ochrany proto ohlásil na rok 1409 svolání koncilu na dosud neupřesněném místě. Vazby obou papežů na znepřátelené vládce však způsobily, že na koncilu, který se nakonec sešel bez nich v Pise, byli oba papežové obžalováni z kacírství a rozkolnictví a následně odvoláni. Na koncilu byl pak zvolen další papež Alexandr V., který si sice moc nad Římem vybojovat již roku 1410, ale krátce na to odešel do Bononie, kde zemřel. Jeho nástupcem byl zvolen bononský kardinál Baltasar Cossa, bývalý voják, již v květnu korunovaný jako Jan XXIII. Ten vtáhl v dubnu 1411 i s kardinály do Říma za podpory Ludvíka II. z Anjou. Poté co byl Ludvík poražen Ladislavem neapolským, ocitl se Jan XXIII. v ohrožení vlastními najatými žoldnéři a proto byl nucen se opevnit ve Vatikánu, který propojil s Andělským hradem zděnou krytou chodbou.³⁰ Když poznal, že uvržením krále Ladislava do klatby mnoho nedosáhne, navrhl mu výměnou za odstranění Řehoře XII. vysoké zástavné a zrazení Ludvíka z Anjou. Ladislav na tuto nabídku přistoupil a tak byla roku 1412 svolána v Neapoli synoda, která Řehoře odsoudila z kacírství a donutila k útěku. Legitimní papež poté našel útočiště u knížete Karla

---

³⁰ ALBERTI, 1941, 184.

Malatesty v Rimini. Díky tomuto řešení si získal Jan XXIII. podporu krále Zikmunda, který usiloval o sjednocení říše římské a tak podle slibu z pisánského koncilu oznámil v březnu 1413 svolání reformního koncilu na prosinec 1414. Neapolský král Ladislav však chtěl zabránit sjednocení církevního státu a proto vtrhl již 6. června 1413 do Říma. Jan XXIII. se zachránil útekem do Florencie, ale Laterán padl do rukou neapolských vojsk která vyplenila domy i kostely. Ladislav zabíral římským měšťanům majetky a zároveň se postaral o důkladné zásobování lidu, čímž se vyhnul vzpoře a sám se tituloval „osvícený osvoboditel města“. Král Zikmund přijal stížnosti Jana XXIII., ale odmítl mu pomoc a přiměl ho k vypsání koncilu v Kostnici již na 30. říjen. Ke štěstí papežovu zemřel král Ladislav již v srpnu 1414 a tak se ještě před začátkem koncilu stal Řím opět papežským městem. Tato skutečnost přispěla k navrácení jistoty Jana XXIII. a proto se, i když byl na koncil donucen odjet, odhodlal z něj po dvou týdnech uprchnout, aby se zachránil před resignací. Tím si koncil proti sobě popudil již definitivně a ten ho koncem května 1415 odsoudil. Papež Jan XXIII. zajatý zatím císařskými vojsky se rozsudku podrobil a rezignoval. Hned poté splnil svůj slib i právoplatný Řehoř XII. a odstoupil v červenci též.³¹ Proces proti poslednímu z papežů, avignonskému Benediktu XIII. byl zahájen v listopadu 1416. Ten však nikdy nepřipustil rozsudek, uprchl a zemřel téměř stoletý roku 1423 na své tvrzi ve Valencii.³²

Martin V. (1417-1431)

Původně kardinál jáhen z významného rodu Colonna di Paliano, pocházejícího nedaleko od Říma. Po jeho zvolení na kostnickém koncilu se nadále projednávaly otázky finanční reformy církve, ale vzhledem k rozvrácenosti církevního státu byl nový papež nucen je zmírnit pouze na zákaz více jak jednoho obročí na osobu. Po uzavření řady konkordátů s jednotlivými

---

³¹ Řehoř XII. byl poté jmenován biskupem portským a legátem Ancony. Zemřel v říjnu 1416 ve věku 90 let.

³² ALBERTI, 1941, 170–200.

národy³³ byla nastolena tolik kýžená rovnováha mezi evropským křesťanstvem a v květnu 1418 se papež přes mnohá naléhání, aby se usadil v Německu či ve Francii, vydal do Říma. Nutno říci, že po zkušenosti předchozích století bylo zřejmé, že pouze v bezpečí nezávislého papežského státu bude možno vzdorovat zvůli evropských panovníků. Při této příležitosti také zazněla slova, která znamenala příslib pro další století: „*Dědictví sv. Petra jest rozkradeno od tyranů, Řím je válkami zpustošen a pomníky sv. mučedníků jsou v sutinách. Papež musí do Říma.*“ Než však mohlo dojít k jeho vstupu do města papežů, musel ještě cestou urovnat vztahy s okolními státy a diplomaticky zařídit, aby neapolský generál Sforza vyklidil Řím, který z královského nařízení držel.³⁴ V září 1420 tak mohli Římané přivítat svého papeže a Martin V. mohl začít s obnovou zpustlého města. Vzhledem k tomu, že vlivem válek i živelných pohrom byl Laterán zcela zdemolovaný, uchýlil se papež do vatikánského episkopia, které se od této chvíle stalo hlavním papežským sídlem. Již před svým příchodem do města stanovil papež zvláštní stavební komisi na zvelebení města a po svém příchodu zřídil ještě úřad cestmistrů (magistri viarum), kteří měli za úkol upravovat terén a pravomoc nechat strhávat stavby překážející novým cestám. Zvláštní péči věnoval Martin V. hlavním římským bazilikám. Vzhledem k drastickému stavu hlavních dvou bazilik nechal papež obě co nejdříve zastřešit. Chrám sv. Petra dostal novou střechu v ceně 50.000 dukátů, v lateránské bazilice sv. Jana byl navíc zbudován krásný dřevěný strop a stavební kámen na její rozsáhlou opravu byl těžen i ze zřícených odlehlých kostelů. Do baziliky sv. Pavla, nad jejíž rekonstrukcí bděl kardinál Gabriel Condulmaro, nechal papež pozvat řád reformovaných benediktinů od sv. Justiny v Padově. Svým příkladem a rozkazem také donutil kardinály, aby začali opravovat své titulární římské kostely. Ze světských staveb nechal papež opevnit Kapitol, na němž dal

---

³³ Výjimku tvořilo Království české, které bylo považováno za samostatné království v prostoru říše německé.

³⁴ Problémy činil papeži ještě do roku 1424 Braccio de Montona, který vojensky ovládal z Peruggie papežský stát. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, 2005.

opravit palác Konzervátorů (městskou radnici), nechal opravit městské brány, mosty přes Tiber a při kostele sv. Apoštolů pod Kvirinálem si postavil letní sídlo – základ pozdějšího paláce Colonnů. Vzhledem k poměrům, které zůstaly z předchozích časů bezvládní, se papež ve světských věcech opíral raději jen o své příbuzné, s jejich pomocí sjednotil církevní stát a založil silnou papežskou monarchii. Pro tyto úspěchy bývá nazýván papežem králem³⁵ a třetím zakladatelem papežského státu. Vzhledem k příznivé době také vyhlásil svatý rok 1423, tj. 33 let po posledním oficiálním jubilejním roku 1390. Pohřben je v lateránské bazilice přímo před hlavním oltářem.

Evžen IV. (1431-1447)

Původně augustinián eremita, kardinál od sv. Klementa, rodák z Benátek a synovec bývalého vzdoropapeže Řehoře XII. Zvolen byl již v Římě a korunovace proběhla na schodech před svatopetrskou bazilikou. Evžen IV. měl s papežským dvorem již dlouholetou zkušenost, neboť v roce 1408 ho jeho strýc jmenoval kardinálem a papežským pokladníkem. Chyběly mu však schopnosti diplomatické a kurie ho zvolila cíleně jako loutku, která se nevzepře moci koncilu. Hned po nástupu do funkce musel začít řešit přebujelost moci rodu Colonna³⁶, čímž si vytvořil řadu nepřátel. Za jeho pontifikátu také vyvrcholil problém s konciliarismem, když se Basilejský koncil, svolaný původně papežem, konstitoval jako samostatná instituce, k níž se přidala i část kardinálů a začal svou moc nadřazovat papežské. Koncil pak zvolil naposledy v dějinách vzdoropapeže Felixe V., který však sám odstoupil roku 1449. Evžen IV. zabránil rozkolu tím, že korunoval Zikmunda Lucemburského roku 1433 císařem Svaté říše římské. Další problémy způsobil východní císař Jan VIII. Palaiologos který začal být ohrožován tureckou invazí a proto se rozhodl využít dávné římské touhy po církevní jednotě. Papež proto svolal roku 1438 koncil do Ferrary, kde začala

---

³⁵ ALBERTI, 1941, 202–209.

³⁶ Evžen IV. musel dokonce nechat vyrobít od zlatníka Ghibertiho novou papežskou tiáru, neboť původní uloupili Colonnové. ALBERTI, 1941.

problematická jednání s byzantinci. Vzhledem k věroučným nesrovnalostem (učení o očištění aj.) bylo rozhodnuto, že mezi západními i východními otci nemůže být rozporu, neboť jsou vedeni duchem svatým. Byzantinci též nepřijali papežský primát a své postavení začali chápat jako obedienci v duchu ranně středověké pentarchie či přímo jako schizma.³⁷ Vzhledem k papežovým dlouhodobým pobytům mimo Řím město opět zpustlo a zejména čtvrť Leonina, mezi sv. Petrem a Tiberem, se změnila ve zbořeniště. Ještě roku 1443 tak popisuje papež situaci v městě jako značně neutěšenou: „*Pahorky byly opuštěny, bydlí se na planinách podél Tibery; úzké uličky postrádají dlažbu, jsou temné kvůli balkonům a obloukům, kterými se domy vzájemně podpírají, po ulicích se potuluje dobytek... Na Kapitolu se pasou kozy, Forum Romanum je polem pro krávy, o několika posledních památkách, které zůstaly, kolují nejpodivnější legendy. Chrám sv. Petra hrozí zřícení.*“³⁸ Po svém návratu v roce 1435 dal proto Evžen IV. opravit baziliky sv. Petra, sv. Pavla., lateránskou sv. Jana, P. Marie Sněžné a Pantheon. Nechal rovněž obnovit římskou univerzitu Sapienzu, kterou dal přemístit ze Zátibeří do středu města, ke kostelu sv. Eustacha.³⁹

Mikuláš V. (1447-1455)

Původně arcibiskup bononský, který nosil kardinálský klobouk pouhé dva a půl měsíce. Jeho největším protivníkem v konkláve byl kardinál Colonna, který se po smrti bývalého papeže okamžitě vrátil z vyhnanství. Když roku 1449 odstoupil basilejský vzdoropapež Felix V., vyhlásil Mikuláš jako symbolickou oslavu konce schizmat všeobecné jubileum na rok 1450 a stanovil, že „*kdo se po určité době každý den pomodlí v basilikách sv. Petra, sv. Pavla, sv. Jana v Lateránu a Panny Marie Sněžné, může po dobře vykonané zpovědi obdržet plnomocné odpustky časných trestů*“. Papež se sám osobně zúčastnil kajících průvodů a každou neděli udílel apoštolské

---

³⁷ MAXWELL-STUART, 1998, 145.

³⁸ Johana BRONKOVÁ, 2003.

³⁹ ALBERTI, 1941, 236–239.

požehnání. Pro ty, kdo nemohli putovat do Říma, rozšířil Mikuláš V. roku 1451 milostivé léto na celý křesťanský svět, kde bylo možné po vykonání určených modliteb a odevzdání almužny katedrále obdržet jubilejní odpustky. Po skončení jubilea tak mohl papež začít uskutečňovat řadu svých budovatelských záměrů.⁴⁰ Obratnost v hospodaření byla Mikulášovou silnou stránkou do té míry, že získal od nového německého krále Fridricha III. právo na anáty a dohled nad jmenováním do církevních úřadů Německa. Za to se Fridrichovi odvděčil tím, že ho roku 1451 korunoval ve svatopetrské bazilice na císaře. Bylo to také naposledy kdy se v ní taková událost konala.⁴¹ Mikuláš V. byl známý svým odhodláním investovat všechny peníze do staveb a knih, čemuž zůstal věrný až do smrti. Ještě před zahájením jubilejního roku začal s opravami římských hradeb, vodovodů (Aqua Vergine) a mostů. V jeho osobě také Řím dostal dalšího velkého ochránce ranně křesťanských kostelů. Mikuláš nechal opravit 40 nejvýznačnějších římských kostelů stanovených jako procesní již Řehořem Velikým, v nichž se konávaly odnepaměti pobožnosti zvané štace. Papež ovlivněný humanistickými ideály o velikosti dávného Říma však toužil po uskutečnění mnohem větších plánů. Na svůj dvůr si proto pozval jednoho z největších soudobých teoretiků a architektů Florentina Leona Battistu Albertiho⁴² (1404–1472), s nímž vytvořili ideu nového srdce křesťanské Evropy. Jeho jádrem měla být novostavba chrámu svatého Petra, obklopená vatikánskými paláci, vítající poutníky širokými ulicemi lemovanými kolonádami. Veliké ideály se Mikulášovi sice nepodařilo uskutečnit, ale jeho velký sen inspiroval po další století papeže i jejich architekty. Dokončení se za jeho života dočkala pouze část vatikánského Borgha s novým palácem, loggia požehnání před sv. Petrem a závěr baziliky sv. Petra realizovaný B. Rosselinem. Vedle novostaveb a oprav hlavních čtyř

---

⁴⁰ ALBERTI, 1941, 249–252.

⁴¹ MAXWELL-STUART, 1998, 145.

⁴² L.B. Alberti nebyl sám umělec, ale humanista, teoretik, spisovatel, právník a sekretář kurie. Jeho postavení u papežského dvora bylo jedinečné, ale po smrti Mikuláše V. byl z papežských služeb propuštěn a odchází z Toskány do Mantovy, kde provedl jako projektant-teoretik své největší realizace.

bazilik dal papež opravit též ranně křesťanský kostelík sv. Teodora na úpatí Palatinu, sv. Štěpána na Coeliu, sv. Apoštolů, sv. Celsa, sv. Praxedy, Panny Marie v Zátibeří, sv. Eusebia a Pantheon. V nedávno znovu zastřešené lateránské bazilice došlo na opravu křížové chodby (chiostra). Kromě aktivit stavebních byly největší papežovou vášní staré knihy a neměl-li čas uskutečnit své grandiózní plány v obnově Říma, lze říci, že své dílo jako sběratel starých rukopisů dovedl ke zdárnějšímu konci. Za svého života nasbíral 1160 svazků latinských i řeckých. Jeho agenti se objevovali všude na světě, kde bylo možno nalézt nějaké cenné rukopisy, a například za evangelium sv. Matouše v aramejštině přislíbil papež vyplatit 5000 dukátů. Mikuláš V. vytvořil největší knihovnu své doby na světě a ta se pak stala základem vatikánské bibliotéky otevřené roku 1471 Sixtem IV. pro veřejnost.⁴³ Smutné události nastaly roku 1453, kdy bylo odhaleno spiknutí usilující papeži o život a Turci vydrancovali Konstantinopol. Mikuláš V. poslal sice na pomoc 29 galér, ale ty dorazily příliš pozdě a jeho výzvy ke křížové výpravě nebyly mezi evropskými panovníky vyslyšeny.⁴⁴ Papež se po těchto smutných zkušenostech stáhl do ústraní a věnoval se spíše než politice budování Říma a svým sbírkám.

Kalixt III. (1455-1458)

Původně kardinál u Ss. Quattro Coronati na Coeliu a první ze španělského rodu Borgia (Borja) na papežském trůně. V souvislosti s jeho národností panovala zpočátku obava, zda nepřeneseme papežství do Valencie. Jeho hlavní snahou se stalo, vzhledem k trvajícím tureckému nebezpečí, svolání křížové výpravy, a proto zastavil všechny stavební aktivity zahájené Mikulášem V. Místo architektů tak začal papež do Říma svolávat vojenské inženýry a loďaře. Za jeho pontifikátu sice byly ve sv. Petru postaveny nové varhany, opravena okna a kaple sv. Ondřeje (zde byl také po smrti pochován), ale úpravy, stejně jako v jiných římských kostelech byly vedeny spíše

---

⁴³ ALBERTI, 1941, 270–275.

⁴⁴ MAXWELL-STUART, 1998, 146.

nutností než snahou o jejich zkrášlení. Hlavní aktivita se však odehrávala na Ripa grande mezi Ponte Palatino a Ponte Sublicio, kde nechal papež zřídit velké loďařské dílny v nichž se od svítání do tmy pracovalo. Peníze na svatou válku se snažil získávat běžnými způsoby a tak byla kromě zvláštních daní vypsána o svátku sv. apoštolů Petra a Pavla zvláštní bula, slibující odpustky všem, kdo příslušnými modlitbami a almužnou přispějí ke zdaru papežského snažení. Výše daní vzbudila odpor zejména v Německu, které začalo žádat autonomii v domácích záležitostech církve. Přes jeho velkou však snahu nedosáhla křesťanská vojska větších úspěchů.⁴⁵ Velkým nešvarem Kalixta III. byl nepotismus, neboť z velké důvěry k vlastním příbuzným pověřil již měsíc po svém nástupu synovce Roderiga Borju (pozdější papež Alexander VI.) úřadem notáře apoštolské Stolice a Luyse Juana Milu jmenoval guvernérem bononským. Roku 1456 pak jmenoval oba synovce kardinály.⁴⁶

Pius II. (1458-1464)

Původně kardinál sienský, pocházející z tamního zchudlého šlechtického rodu Piccolomini. Hlavní požadavek, jež na něho byl od počátku kladen, bylo zreformování papežského dvora a jeho zachování v Římě. Papež, který byl politikem a známým literátem,⁴⁷ měl však hlavní zájem o sjednocení křesťanstva a zorganizování křížové výpravy proti Turkům. Vnitřní evropské konflikty však zaměstnávaly panovníky natolik, že se odmítli účastnit a roku 1460 bylo již jasné, že papežova iniciativa neuspěla. Pius II. se pak pokusil s tureckým sultánem Muhmedem II. navázat komunikaci a nabízel mu dokonce za odpadnutí od islámu titul křesťanského císaře východu.⁴⁸ Větší

---

⁴⁵ MAXWELL-STUART, 1998, 147.

⁴⁶ ALBERTI, 1941, 281–290.

⁴⁷ Než se Pius II. stal papežem, byl plodným a všestranným autorem. Napsal mimo jiné i Kroniku českou (latinsky) a popisy Německa, Evropy a Asie. Celkem 24 větších spisů, sebrané projevy, komentáře a projevy.

⁴⁸ MAXWELL-STUART, 1998, 148.

úspěch měl papež na kongrese v Mantově, na němž formálně zvítězilo papežství nad konciliarismem.

Pavel II. (1464-1471)

Původně kardinál kněz u sv. Marka, pocházející z bohaté kupecké rodiny benátské, synovec papeže Evžena IV. Byl velký milovník veřejných slavností, karnevalů⁴⁹ a obřadů. Též proslul jako marnivý sběratel starožitností a uměleckých předmětů. Již za svého kardinálského působení se projevil jako velký mecenáš stavebnictví, neboť nechal velmi honosně zvelebit svůj titulární kostel vklíněný do jeho paláce dnes zvaného Palazzo di Venezia, kde od roku 1466 bydlel. Jeho velkým kladem byly též příspěvky na římské kláštery a kostely. Papež zahájil asanaci města, dal vyčistit městské ulice, zřídil kanalizaci a opravit vodovod. Vzhledem k rozporům se soudobými učiteli, kteří až příliš obdivovali kulturu pohanského antiky, však nechal papež zakázat římskou akademii a studium klasických básníků. I když se snažil o odvrácení tureckého nebezpečí, jeho snažení nemělo valný úspěch. Pro naše téma je důležité, že roku 1470 stanovil slavení milostivých let každých 25 let.⁵⁰

Sixtus IV. (1471-1484)

Původně františkánský řádový generál a kardinál u sv. Petra v Okovech. Byl zvolen v době zpohanštělého papežství a jak se již stalo zvykem doby, svěřil řadu hodností a úřadů svým příbuzným. Z celkem patnácti synovců a prasynovců, kteří se stali významnými osobami se jich šest dostalo do sboru kardinálů a Julian della Rovere se po čase stal i papežem Juliem II. Světáckým životem proslul papežův největší oblíbenec Petr Riario, který, i když zemřel na následky svého hýření již v 28 letech podpořil řadu umělců a nechal restaurovat četné kostely nejen v Římě, ale i v Miláně, Pavii a Trevíru.

---

⁴⁹ Karnevaly které pořádal, museli zčásti hradit římstí židé. KELLY, 1994, 201.

⁵⁰ MAXWELL-STUART, 1998, 148–149.

Po skandální vraždě milánského vévody Geleazza Sforzy roku 1476 se začala politická situace v Itálii vyostřovat a papež byl díky svým synovcům zatažen do mocenských svárů. Impulsem k tomu byl růst moci florentského bankéře Lorenza de' Medici, se kterým byl papež nejdříve ve velmi přátelských vztazích a proto svěřil medicejské bance finance svaté Stolice. Roku 1477 však Medici zamítl papeži půjčit peníze z důvodů intrik a ten se obrátil na konkurenční banku dei Pazzi která peníze ochotně opatřila. Pazziové se později rozhodli s papežovým vědomím odstranit Mediceje z čela florentské signorie. Na jaře 1478 došlo k nezdařenému atentátu na Mediceje při nedělní mši v katedrále S. Maria del Fiore, po kterém nastalo ve Florencii velké krveprolití z něhož vyšel Lorenzo de' Medici ověnčený ještě vavřínem mučedníka. Následně se rozhořela válka, která trvala po zbytek Sixtovy vlády. Když roku 1480 dobyli Turci Otranto na italské pevnině a zprávy o jejich řádění dorazily do Říma, papež se začal chystat na válku. Ihned se začaly prodávat zvláštní odpustky a v Římě se i rekvírovalo stříbrné náčiní z kaplí a kostelů na válečné účely. Naštěstí došla 2. června 1482 do Říma zvěst o smrti sultána Mehmeda, který byl hlavním iniciátorem turecké rozpínavosti a koncem září se Turci tiše stáhli.

Na dobu pontifikátu Sixta IV. vyšel z rozhodnutí jeho předchůdců jubilejní rok 1475, do jehož přípravy se papež pustil již roku 1473. Kromě standardních oprav všech poutních kostelů nechal postavit nový žulový most Ponte Sisto na místě již rozpadlého mostu Ponte Rotto a vodovod Aqua Vergine dal prodloužit až na Kvirinál do fontány di Trevi. Sixtus IV. také začal s dlážděním a rozšiřováním římských ulic. To začalo od Andělského mostu a posléze bylo nařízeno všem šlechticům kteří měli ve městě paláce, se k papežovu záměru připojit. Papež nechal rovněž strhnout provizorní přístavky puškařů pod andělským mostem a v Leonině zřídil novou ulici Borgo san Angelo, dříve zvanou via Sixtina. Jeho vztah k památkám je jasný z toho, že na Kapitolu dal postavit první muzeum pro antické památky na světě. Budování vatikánské bibliotéky (začaté za Mikuláše V.) došlo za Sixta IV. svého dovršení, neboť hned po svém nástupu pro ní nechal vybudovat nové místnosti a začal kupovat další svazky. Fond, který byl brzy poté

otevřen veřejnosti tak dosáhl roku 1475 již 3500 svazků a stal se vědeckým ústavem světové pověsti. Sixtus IV. také nechal opět otevřít římskou akademii. To, že humanistický duch začal v té době bourat středověká společenská tabu dokládá citát milánského vévody Sforzy, že „*rána dýkou je mu milejší než básnická satira*“. Kromě zřízení španělské inkvizice roku 1478 zavedl papež také cenzuru všech kázání proslovených v jeho přítomnosti. Příznačné také je, že v té době římská univerzita velice upadala, neboť množství mladých mužů přicházejících do Říma hledalo spíše výnosné místo na dvoře papeže, kardinálů nebo šlechticů.

Vzhledem k papežovu řeholnímu původu podporoval Sixtus IV. ochotně kláštery a uděloval jim řadu privilegií. V oblibě měl zejména své františkány, ale množství výsad udělil i karmelitánům a dominikánům. Nemalé byly i jeho zásluhy o podporu mariánského kultu neboť v Římě dal znova od základů vybudovat chrámy S. Maria della Pace u Animy, S. Maria del Popolo, ve Vatikánu dal postavit kapli ke cti neposkvrněného početí zvanou Sixtinskou a u amfiteátru Castrensis dal postavit roku 1476 kostelík Panny Marie Dobré pomoci.⁵¹ Za dobu jeho vlády se však stal běžným světský život kardinálů a papež mající plné ruce práce s vlastními politickými intrikami neměl již síly provést tolik očekávanou reformu církve. Finanční tíseň se také projevila na zvýšení poplatků za vyřizování listin papežskou kanceláří, zvýšení anátů a nových daních z udělených obročí římské datarii (kontrolní úřad). Kladnou stránkou světského chování kardinálů však byl zrod zcela aristokratické soutěživosti v kulturních podnicích financovaných z množství obročí. Začala tak doba, kdy si začali církevní hodnostáři označovat své paláce i titulární kostely hrdě rodovými erb, y a o schopné umělce se přetahovali s papežem či mezi sebou. Lze ale bez nadsázky říci, že pokud by se církev nedotkla tato

---

⁵¹ Tento kostelík dal papež vybudovat jako díkuvzdání, neboť pod vyobrazením Panny Marie, umístěným kdysi v edikule mezi Lateránskou bazilikou a bazilikou sv. Kříže, našel útočiště za velké bouřky. Amfiteátr ze 3. století ke kterému kostelík přiléhal byl poničen a snižen (cca 6m) v půlce 16. století když nechal Pavel III. opravit blízký konvent. Johana BRONKOVÁ, 2003.

světská ctižádost, asi by nikdy nemohla podpořit zrod tolika věhlasných kulturních podniků. V Římě tak nechali kardinálové honosně přestavět řadu staveb: Estouteville přebudoval kostel sv. Augustina, S. Luigi de'Francesi a do Santa Maria Maggiore nechal udělat nový tabernákl, Roderigo Borgia vystavěl mezi andělským mostem a Campo dei Fiori palác, nazývaný dnes Sforza–Cesarini, Marco Barbo dokončil po Pavlu II. benátský palác a kostel sv. Marka, kde svém strýci postavil skvostný náhrobek. Minoritský kardinál Rangoni dal opravit svůj titulární kostel sv. Sergia a Bakcha a při františkánském chrámu jehož byl štědrým dobrodincem, dal postavit kapli sv. Bonaventury. Dominik della Rovere vystavěl na náměstí Scossacavalli palác, který se později stal majetkem svatopetrských zpovědníků (minoritů).⁵²

Inocenc VIII. (1484-1492)

Původně kardinál kněz a biskup molfetský pocházející z rodiny římského senátora. Jeho zvolení zinscenoval kardinál della Rovere⁵³, který sám neměl dost hlasů pro své zvolení a použil ho jako loutku. Inocenc VIII. neměl dost politických zkušeností, ale jako pravý kníže začal provozovat sňatkovou politiku a to zcela veřejně. Před svým vysvěcením na kněze totiž zplodil několik nemanželských dětí, kterým nyní zařizoval manželství s příslušníky knížecích rodin.⁵⁴ Ještě v roce svého zvolení vydal dekret odsuzující čarodějnictví před inkviziční soud, čímž dal podnět k zahájení nemorálního vraždění, zejména v Německu. S tureckou říší navázal papež roku 1489 jako první oficiální vztahy a dokonce držel za úplatu od sultána v zajetí jeho bratra a potenciálního rivala Džema. Za jeho vlády byla dokončena po 700 letech reconquista Pyrenejského poloostrova a proto odměnil Ferdinanda Aragonského dědičně titulem „katolický král“. Inocencův pontifikát se vyznačoval zejména nedostatkem peněz a nepořádkem, neboť Římem zmítaly

---

⁵² ALBERTI, 1941, 354–376.

⁵³ Ten byl zvolen až roku 1503 jako Julius II.

⁵⁴ Ukázkou přístupu Inocence VIII. je jeho provdání vlastního syna Francescheta za dceru Lorenza de Medici, poté co ho třináctiletého jmenoval kardinálem.

spory mezi Colony a Orsinii. Zanechal tak papežský stát ve zmatku, který přerostl po jeho smrti ve výbuch násilí.⁵⁵

Alexandr VI. (1492-1503)

Nechvalně proslulý Rodrigo Borgia, synovec papeže Kalixta III., původně kardinál biskup a již od roku 1457 vicekancléř Svaté stolice. Ke svému bohatství přišel klasickým držením více biskupství a dalších prebend, ale byl schopným a vlivným politikem jehož kvality ocenili čtyři předchozí papežové. Vzhledem k tomu, že byl považován za druhého nejbohatšího kardinála, si vítězství v konkláve (stejně jako jeho předchůdce) koupil, ale ukázalo se, že volba má podporu v Římě i v zahraničí. Již před svým zvolením byl však znám svým bezuzdným životem, během kterého zplodil devět nemanželských dětí. Nejraději mněl ty, které měl s aristokratickou Římankou Vanozzou de' Cattanei⁵⁶: Cesara (1475–1507), Juana, Lucrezii (1480–1519) a Jofrého. V Alexandru VI. tak vyvrcholila zkaženost renesančních papežů a byl proto zobrazován jako ztělesněný ďábel na luteránských dřevorytech ještě mnoho let po smrti. Papež, zvolený týden po vyplutí Kryštofa Kolumba, začal jako zkušený administrátor svou vládu úspěšně: obnovil pořádek v Římě, přísně vykonával spravedlnost, přislíbil reformu kurie a vyřešení turecké hrozby. Místo toho se však dostal do područí vlastních intrik, neboť svého osmnáctiletého syna Cesara povýšil spolu s Alessandrem Farnese⁵⁷ na kardinála, jmenoval ho do několika biskupských míst a pomocí sňatků začal budovat pro svou rodinu to nejvlivnější postavení v papežském státě. Ten se mu úspěšně podařilo znovu dobýt a centralizovat, ale borgiovska rodina si ho

---

⁵⁵ KELLY, 1994, 203–204.

⁵⁶ Vanozza de' Cattanei (1425–1518), její vztah s Rodrigem Borgiou trval asi 10 let přestože byla provdána za římského právníka.

⁵⁷ Alessandro Farnese byl bratrem Giulie, tehdejší milenky Alexandra VI. a později se z něj stal papež Pavel III. (1534–1549), který se zapsal do historie svoláním Tridentského koncilu a povoláním Michelangela ke stavbě sv. Petra. Přesto se ani on nezbažil nepotismu a jmenoval roku 1534 dva ze svých vnuků ve věku 14 a 16 let kardinály. MAXWELL-STUART, 1998, 178.

chtěla zcela přivlastnit, přičemž neváhali systematicky likvidovat velké římské rody.⁵⁸ Alexandrovou největší vášní bylo zlato a ženy, ale byl též velkým milovníkem umění a štědrý mecenáš. Nechal vyzdobit andělský hrad, zkrášlit Vatikán, borgiovské komnaty vymalovat Pinturcchiem a objednal plány na nový chrám sv. Petra. Uspořádání svatého roku 1500 se stalo vítanou příležitostí pro získání množství peněz z prodeje odpustků a papež ho oslavil s příslušnou pompézností. V tomto roce byla také poprvé oficiálně otevřena ve svatopetrské bazilice Svatá brána. Finance však použil papež na vojenské náklady svého syna Cesara a davy poutníků se v tomto roce vracely z Říma znechuceny nesmírným bohatstvím a korupcí kterou Svaté město prorostlo. Kromě politických snah o přízeň evropských panovníků a moc nad provinciemi, se papež rozhodl o rozdělení územní v Novém světě a v letech 1495–1498 vedl souboj s florentským kazatelem Girolamem Savonarolou (1452–1498), který skončil exkomunikací a pak i popravou tohoto dominikánského mnicha.⁵⁹ Po Alexandrově smrti byla papežská pokladna prázdná. Díky jeho snaze učinit z papežského státu soukromé léno rodiny Borgiů zneprátelil zbytek Itálie s papežským úřadem a díky jeho cynickému prodávání úřadů, aby získal peníze pro Césarovo vojsko, nesmírně poškodil pověst církve.⁶⁰

---

⁵⁸ Otec i syn Borgiové se proslavili svými travičskými výkony a je pravděpodobné, že oba také na tyto praktiky zahynuli. Papežův sluha se údajně nechal podplatit od kardinála Ariana de Cometo, který měl být otráven a zaměnil krabice s cukrovím přichystaným pro nepohodlného hosta. Papež pak do týdne zemřel a jeho tělo se ještě na katafalku v Sixtinské kapli začalo nepřírozeně rozkládat.

⁵⁹ KELLY, 1994, 204–205.

⁶⁰ MAXWELL-STUART, 1998, 156–168.

2. Poutě do Říma

Od čtvrtého století se kolem memorií a kostelů běžně scházelo velké množství křesťanů z blízka i zdáli a to nejen ve dne, ale i v noci kdy byly baziliky slavnostně osvětleny. Oblibu těchto svátků při výročích úmrtí světců způsobovalo také to, že liturgické obřady doprovázela téměř vždy lidová veselice. V Římě se tak například 29. června slavily společně svátky svatého Petra a Pavla na třech místech najednou: v bazilikách u jejich hrobů a v katakombách sv. Šebestiána, kde byly jejich ostatky za pronásledování dočasně umístěny.⁶¹

V 6. století však díky působení irských mnichů dostalo putování k hrobům světců nový rozměr a pouť začala být chápána jako skutek pokání.⁶² V té době však již byl dávno vybudována síť xenodochií (útulků pro cizince) a kající poutě se staly natolik populární, že v 8. století byl vydán franským králem Pipinem zákon na ochranu poutníků proti maření jejich cesty a vybírání mýtného. Císařové též zakládali spolu s kláštery⁶³ v obtížných průsmycích hospice a útulky, kde mohli poutníci dostat jídlo a nelézt zde bezpečí.⁶⁴ Již od 5. století byly křesťanské poutě regulovány také předpisy koncilů a zejména se dbalo na to, aby se poutníci scházeli pouze u hrobů těch mučedníků, jejichž pravost byla ověřena. Situaci poutníků ale změnila události na východě které později vyústily v křížové výpravy a posléze ve ztracení možnosti volně putovat na místa Kristova utrpení. Hlavním poutním místem křesťanské Evropy se tehdy stal Řím, který byl na množství přicházejících

---

⁶¹ Jaroslav V. POLC, 2000, 9.

⁶² Běžným darem přinášeným k memoriím bývaly voskové předměty, neboť vosk byl drahý a používal se ke svícení v chrámu. Horní hranice darů však nebyla omezena a proto se stávala poutní místa oblíbeným cílem barbarských vpádů. N. OHLER, 2000, 179.

⁶³ O hladkosti průběhu putování si uděláme reálnější představu pokud si připomeneme, že v roce 1300 nebylo v Evropě jediného městečka v němž by nebyl klášter. Francis RAPP, 1996, 82–86.

⁶⁴ Asi první velký útulek pro poutníky v Římě zřídil papež Řehoř Veliký koncem 6. století. Jaroslav V. POLC, 2000, 10–11.

poutníků připraven již od 6. století ale v jakém poměru mohlo být množství poutníků s počtem obyvatel Říma si ukážeme v následující tabulce.

Časové období	Počet obyvatel Říma	Počet poutníků za rok (za den či na svátek)
2. stol.p.K. – 4. stol.	1 000 000 ⁶⁵	
Od 6. století	15–20 000	(?)
Svatý rok 1300		2 000 000 (30 000 denně)
14. století	20–30 000	
15. století	100 000	
Svatý rok 1450	100 000	(40 000 denně⁶⁶, 1022 hostinců⁶⁷)
Svatý rok 1500	100 000	(50 000 denně)
Po vyplnění 1527	20 000	
Svatý rok 1550	50 000 (?)	(50 000 na velikonoce)
Svatý rok 1600		1 300 000 (80 000 při zahájení)
Svatý rok 1675		1 400 000
1870	200 000	

Vzhledem k nedostatku pramenů se lze pouze domnívat jak vysoký byl počet poutníků mezi 6.–13. stoletím, ale nejstarší údaje od kronikáře Villaniho vypovídají o neustálé přítomnosti 200 000 poutníků ve městě v průběhu Svatého roku. Vzhledem k předpokládanému množství stálých obyvatel by to znamenalo, že se v tomto prvním Svatém roce množství lidí v Římě téměř zdvojnásobilo, což však v době před velkým morem 1340–50 není přehnané.⁶⁸ Nedostatečné zprávy nejen o množství poutníků máme bohužel i z dalších jubilejních let a tak se první kronikářské záznamy týkají až Svatého roku 1450.⁶⁹ Vzhledem k tomu, že Svaté roky byly přímo korunou římského poutnictví, pojďme se na tento fenomén podívat podrobněji.

⁶⁵ Počet jednoho miliónu obyvatel dosáhl Řím opět až v roce 1936.

⁶⁶ Ludwig SCHMUGGE, 1999, 361.

⁶⁷ Přesto poutníci běžně spali i v kostelech, na nádvořích před nimi a i na ulicích.

⁶⁸ Jaroslav V. POLC, 2000, 17.

⁶⁹ Statistiky o počtu poutníků a růstu zájmu o poutě jsou jinak vypočítávány např. z daní z prodaného vína v jednotlivých letech (Arnold ESCH, 2000), z množství závětí uzavřených

Svaté roky⁷⁰

Předobrazem křesťanského Svatého roku byla myšlenka židovského jubilejního roku, slaveného každých 50 let (název pochází ze zahajovacího hlaholu trub nazývaného „yobel“). Tato výročí se slavila jako symbol osvobození z hmotného otroctví a číslo 50 tak vešlo i do křesťanské symboliky jako číslo odpuštění. Další aplikací pak bylo číslo použito na den zrození církve, když sestoupil Duch svatý na apoštoly v padesátý den po dokonání spásy lidstva a odtud se v latinské církvi ujal pro Boží hod svatodušní název „pentecostes“ tj. padesátý den. Již ve středověku se vynořuje padesátý rok jako rok napravování křivd a odpuštění, ale spíše v symbolickém tradování. S těmito daty byly také spojeny tradice putování do Jeruzaléma, což se v křesťanství změnilo na putování do Svaté země či na hrob apoštolů/mučedníků, kde bylo možné si vyprosit jejich přímluvu u Boha. V důsledku eschatologických očekávání se navíc před každým kulatějším letopočtem množství poutníků zvětšovalo díky touze vykonat pouť na Svatá místa ještě před koncem světa a tak dopomoci své duši ke spáse. Koncem roku 1299 se tak scházelo do Říma velké množství poutníků a stejně jako před rokem 1000 žil celý křesťanský svět v očekávání velké události, která změní směr dějin. V tíživé atmosféře válčící Evropy se také rozkřiklo, že kdo vykoná ve stém roce pouť do Říma, dosáhne plného odpuštění a vzpomínalo se, že tomu tak bylo v každém stém roce od narození Spasitele. Tato myšlenka dala do pohybu masy poutníků zdáli i zblízka a po občanském začátku nového století začalo docházet k velkým sročení přímo u baziliky svatého Petra. Zástupy poutníků si dokonce jednou vyžádaly přímo na papeži zvláštní požehnání pro odpuštění hříchů. Tehdejší papež Bonifác VIII. si nechal od nejstarších poutníků ze Savojska a Francie potvrdit, že už jejich otcové před sto lety putovali do Říma pro získání odpustků a poté svolal

---

poutníky před odchodem z jednotlivých měst (Norbert OHLER, 2000) nebo z množství suplik donesených poutníky (Ludwig SCHMUGGE, 1999).

⁷⁰ Primární literaturou pro toto téma a mi byla stejnojmenná kniha Jaroslava V. POLCE zpracovávající přehlednou formou Svaté roky 1300–1983.

konsistoř kardinálů. Tak byl 22. února 1300 vyhlášen první Svatý rok, v němž měly být odpuštěny všechny hříchy těm, kdo navštíví s opravdovou lítostí dvě hlavní křesťanské baziliky (sv. Petr a Pavel) a ze svých hříchů se tam vyzpovídají.⁷¹ Tato tradice měla být opakována každých 100 let. V roce 1343 se však Klement VI. ve své štědrosti rozhodl tuto tradici zkrátit a v bule z 27. ledna se tak teologický podklad jubilejního roku zkracuje na 50 let, což je argumentováno krátkostí lidského života a snahou umožnit dosažení odpuštění co nejvíce věřícím. Tento papež také přidal k hlavním bazilikám **sv. Petra a sv. Pavla** ještě třetí – **Lateránskou**, při níž právě sídlili papežové v Římě a v níž byla také roku 1350 poprvé otevřena jakási „Svatá brána“⁷² (první oficiální otevření proběhlo až 1423 a jeho předobrazem byla východní brána židovského chrámu kterou kněží otevírali pouze v sobotu). Čtvrtou poutní bazilikou se stala roku 1373 **Panna Marie Sněžná** nebo **Větší**, jako symbol Mariiny účasti na díle vykoupení. Další, zřejmě dobře míněnou, změnu provedl roku 1389 Urban VI., když stanovil délku mezi Svatými roky na 33 let podle délky Kristova života. Vlivem trvajících rozkolů uvnitř církve a nejasnostmi v rozhodovacích pravomocích se však již v patnáctém století navrátilo slavení Svatého roku po 50ti letech a nakonec se roku 1470 rozhodl papež Pavel II. zkrátit dobu mezi jednotlivými dvěma jubilei na 25 let. Tentokrát již byl také poprvé přímo definován jako „*jubilejní rok plnomocného odpuštění, milosti a usmíření lidského pokolení s naším láskyplným Spasitelem*“.⁷³

---

⁷¹ Kromě zpovědi se zde měli věřící podílet na 30 bohoslužbách.

⁷² V německých mirabiliích kolem 1500 nazývána „Die Gulden Port“. O fenoménu Svatých bran pojednává dále samostatná kapitola.

⁷³ Jaroslav V. POLC, 2000, 13–48.

Přehled prvních svatých roků:

1. – **1300** – Bonifác VIII. – chiliastický začátek (**2 poutní baziliky**)⁷⁴
2. – **1350** – (papež Klement VI. osobně nepřítomen) – jubileum proběhlo po morové ráně 1348 a zemětřesení v Římě 1349, v jeho průběhu pak vypukl další mor (**3 poutní baziliky**)
3. – **1390** – Bonifác IX. – jubileum se stalo oslavou návratu papežství do Říma (**4 poutní baziliky**)
4. – **1400** – Bonifác IX. – další chiliastické jubileum, vynucené na papeži zejména zástupy flagelantů (i přes zákaz Avignonského vzdoropapeže dorazila do Říma velká řada Francouzů)
5. – **1423** – Martin V. – doba rozkvětu Říma po vleklých mocenských rozporech (**1. oficiální otevření Svaté brány**)
6. – **1450** – Mikuláš V. – zřejmě nejúspěšnější svatý rok před nástupem protestantismu byl pokažen morovou ranou a neštěstím na Andělském mostě, při němž v Tiberu zahynulo 172 poutníků⁷⁵ (poprvé byly raženy Jubilejní mince)
7. – **1475** – Sixtus IV. – jubileum se nesetkalo s takovým úspěchem jako předcházející i přesto, že došlo k radikálnímu zvýšení milostí a odpustků získatelných v poutních bazilikách
8. – **1500** – Alexandr VI. – pro zajištění úspěšnosti dal papež na tento rok zrušit platnost všech odpustků na světě kromě římských; byly vypracovány nové ceremoniály (které zůstaly dodnes), **k obcházení bylo určeno 7 bazilik**⁷⁶ a **Svaté brány byly otevřeny ve všech 4 jubilejních bazilikách** (v závěru byl Svatý rok rozšířen na Itálii a pak na celý svět, ale obnos, který by vydali poutníci za cestu do Říma, měli odevzdat papežským výběřcím. Papež potřeboval finance zejména na

---

⁷⁴ Jubilejní pouť v tomto roce spočívala v účasti na třiceti pobožnostech v obou bazilikách, čímž bylo také podmíněno získání plnomocných odpustků. Idem 2000, 17.

⁷⁵ Ibidem, 39.

⁷⁶ Ibidem, 51.

válku svého syna Cesara, který upevňoval moc Borgiaů v papežském státě.)⁷⁷

Na tomto místě bych rád shrnul jaký praktický užitek měly z přicházejících poutníků samotné baziliky. V první řadě bylo již od pradávna zvykem vhazovat mince ke hrobům mučedníků a při počtech poutníků v jubilejních letech je možné odhadnout o jak velké sumy se jednalo.⁷⁸ Dalším pravidelným obnosem pak byl tzv. zpovědní groš⁷⁹ a posledním byla zřejmě suma za obdržení odpustek, placená dosud neznámým způsobem. Tento poslední poplatek však nabýval na aktuálnosti v případě takzvaných zástupných poutí, kterými si chudší poutníci často vydělávali⁸⁰ a přinášeli tak do poutních bazilik mnohem vyšší množství darů než vyplývá z jejich součtu.

---

⁷⁷ Ibidem, 13–48.

⁷⁸ Jen v roce 1300 se jednalo o 30 000 florinů u sv. Petra a 21 000 u sv. Pavla, ale mince pocházely ze všech evropských zemí a jednalo se spíše o groše chudých lidí. Ve zmíněném roce za ně byly zakoupeny pozemky z jejichž výnosů byly baziliky vyzdobeny a udržovány. Jaroslav POLC, 2000, 18.

⁷⁹ Norbert OHLER, 2003, 79.

⁸⁰ Je známo že například zástupná pout' z Norimberku do Říma stála 10–30 marek což bylo totéž jako hodnota dvou až čtyř tažných koní. Norbert OHLER, 2000, 79.

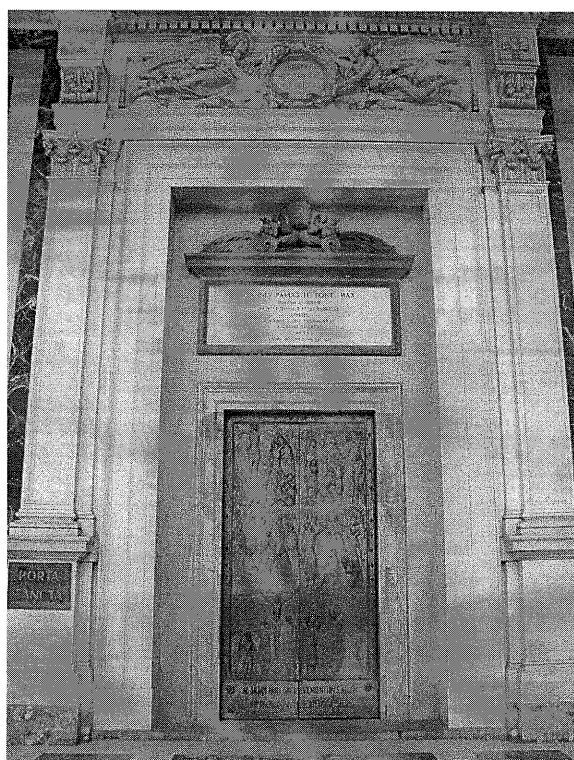
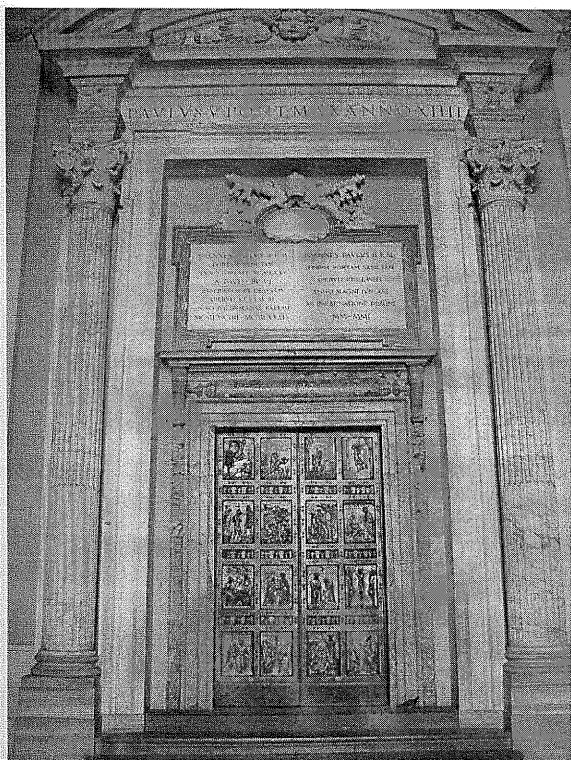
Svaté brány

Svatá brána je fenomén úzce spjatý s jubilejními či svatými roky a je symbolickým vstupem do Boží milosti zprostředkované věřícím církví. Vzhledem k chabým informacím o průběhu prvních Svatých roků se zmínka o tradici Svaté brány objevuje až v roce 1350 při Lateránské bazilice sv. Jana. Roku 1400 se již dochovaly zmínky o tom, že je nutno ji pro odpuštění hříchů projít 30x, ale až v roce 1423 byl vytvořen oficiální ceremoniál jejího odezdění na vánoce, kterým byl též zahajován jubilejní rok.⁸¹ Vzhledem k přestavbě poškozené Lateránské baziliky začátkem 15. století však není jisté, zda nebyla první Sv. brána přemístěna. Popularita těchto bran byla natolik vysoká, že pro Svatý rok 1500 nechal papež Alexandr VI. zřídit Svaté brány ve všech čtyřech hlavních bazilikách. Vznikl též nový ceremoniál jejich současného otevírání a bylo stanoveno že pro obdržení odpustků jí Římané musí za rok projít 30x, Italové 15x a zaalpští poutníci 8x. Rituál byl průběžně opakován v každém jubilejním roce a jediná výjimečná situace nastala roku 1625, kdy musela být při rozvodnění Tiberu nahrazena bazilika sv. Pavla bazilikou S. Maria in Trastevere, kde byla provizorně zřízena další Svatá brána.

Při pozdějších přestavbách sice vzaly všechny původní Svaté brány zasvě ale v 17.–19. století byly nahrazeny novými. Jejich vzhled je mimo Svatý rok téměř shodný – zvenčí bronzové dveře vytvořené při posledním otevření (nyní z roku 2000 se jménem Jana Pavla II., viz foto) a zevnitř jednoduše omítnutá zardívka s výrazným konsekrčním křížem, někdy vyznačeným na mramorové desce.

---

⁸¹ Ibidem, 65.

1) Svaté brány v bazilikách sv. Petra (17.stol.) a 2) sv. Pavla (19. stol.), foto autor.

3) Svaté brány v bazilikách sv. Jana a 4) P. Marie Větší (obě z 18.stol.), foto autor.

Umístění Svatých bran ve čtyřech hlavních bazilikách bylo vždy různé, ale jejich obliba kodifikovaná v 15. vydržela. Lidová zbožnost byla dokonce tak pestrá, že byly podobné devoční atrakce časem vytvořeny i v ostatních poutních bazilikách. Například v bazilice sv. Vavřince jsou tak na sloupech označena bronzovými kříži s Kristovým jménem místa na sloupech určená ke zbožnému líbání s nápisem: *OSCULANTIBUS CRUCEM HANC IN ECCLESIA POSITAM ET RECITANTIBUS PATER INDULGENTIA 200 DIERUM SEMEL IN DIE.*⁸²

Odpustky⁸³

Oficiální definice odpustků zní: „*odpuštění časných (temporálních⁸⁴) trestů za spáchané hříchy, čili milost propůjčená od církve kajícím křesťanům, aby nemuseli snášet časné tresty na zemi nebo v očistci*“⁸⁵ a jejich vznik představoval „*pokrok v církevní nauky o disciplíně*“.⁸⁶ Z dnešního pohledu se jedná o pozdní vývojovou větev systému pokání, která vznikla v 1. polovině 11. století a vývoj kterým odpustky prošly do dnešní doby je velmi složitý. Protože však právě v 15. století byl jejich sběr důležitým hybatelem zbožného poutnictví, pojďme se na tento fenomén podívat podrobněji.

Do 5. století biskupové trestali těžké hříšníky vyobcováním (exkomunikací) tj. odepřením svátostí a uložením pokání. Církev pak určila dobu rekonciliace (opětovného přijetí) a kající skutky. Forma pokání se začala měnit od 6. století a místo staršího veřejného pokání se začalo prosazovat pokání privátní. Zatímco po starším vyznání vin následovalo pokání dlouhodobé, v novější

---

⁸² Nynější bronzové terče zde byly umístěny v roce 1901 a jsou pouze novodobou podobou starší tradice.

⁸³ Hlavním zdrojem informací pro zpracování tohoto tématu mi byla disertační práce Jana HRDINY na Katedře pomocných věd historických FFUK v Praze z roku 1994.

⁸⁴ Temporální či časný trest má svou konkrétní délku a proto je možno ho teoreticky zkracovat. Odpustky se však nevztahují k sejmutí viny, které je možno pouze přijetím svátostí smíření po zpovědi.

⁸⁵ Ottův slovník naučný, 1902, 639-940.

⁸⁶ Enchiridion odpustků, 1967 (2000), 78.

podobě byla věřícímu poskytnuta rekonciliace hned po zpovědi, přičemž provedení pokání zůstávalo závazné. Od 7. století byly kající skutky redukovány na půst, modlitbu, almužnu či pouť a v 8. století se již dala doba pokání nahradit či zkrátit almužnou, tedy darem peněz či statků.

Vznikl tak tarifní systém dělený na:

- redempce (kající skutek)
- komutace (kratší ale namáhavější náhrada)

V praxi se jednalo například o nahrazení jednoho dne půstu zpěvem 50 žalmů nebo poskytnutím almužny, či nahrazení pouti do vzdálené ciziny putováním k blízké svatyni. Movitější kající se pak mohli z trestu vykoupit nebo si najmout náhradníka (zástupné poutě jako paralela k modlitbám za zemřelé), což celý systém zcela rozkládalo a vedlo ve 12. století k jeho zániku, ve prospěch komutací.

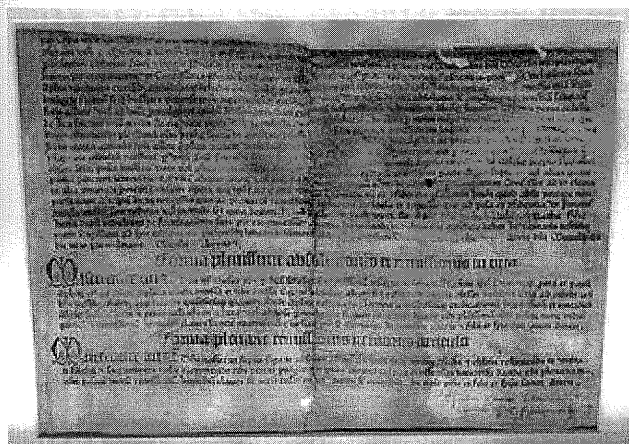
Stejně důležité postavení ve vzniku odpustků měly také tzv. absoluce, jimiž se rozuměly přímluvné modlitby a žehnání ze strany církve, které se již netýkaly skutku pokání, ale zkrácení trestu za hříchy v očistci. Tento krok byl chápán jako druhá vrstva aktu smíření a vzhledem k dobovému pojetí očistcové teorie i jako platný jurisdikční akt. Odpustek vycházel z nevyčerpatelného rezervoáru milostí, který církev (respektive papež) spravuje díky nezměrným zásluhám Krista, Panny Marie a svatých. Tato symbolická protekce na „kauci z utrpení v očistci“⁸⁷ se dala od 12. století po vykonání zpovědi koupit a díky teologickému dotažení teorie šlo od poloviny 15. století získat i odpustky za duše zemřelých, které se v očistci již nalézají.⁸⁸ Tato praxe pak umožnila absurdní kumulaci místních odpustků při papežských bazilikách v Římě, které jsou velmi jasným ukazatelem zájmu poutníků o tyto kostely.

---

⁸⁷ Nutno podotknout že ritus očistce se plně shodoval s tradicí pohanských kultů a stejně atraktivně působí i v dnešní době. Pro středověké myšlení však představoval zcela reálné místo (jehož největším teologem byl Dante) které až Tridentský koncil změnil na pouhý stav bytí. Církev si ale patent na spravedlnost postavenou ještě před boží fórum podržela až hluboko do novověku. Le GOFF, 2003 , 21–28.

⁸⁸ Jan HRDINA, 1994.

Přesný průběh udělování odpustků není znám, ale je pravděpodobné, že bylo spojeno s liturgií a souviselo se závěrečným požehnáním při mších či procesích. Z dnešní nauky církve⁸⁹ vyplývá, že sběr více částečných odpustků by měl být pouze symbolický, ale ještě do roku 1967 platilo pravidlo nazývané “*tolikrát kolikrát*“ (*toties quoties*),⁹⁰ které se vztahovalo na množství plnomocných odpustků obdržitelných v jednom dni. Finanční přínos pro poutní baziliky byl pak zřejmě provázán se systémem milodarů a tzv. zpovědního poplatku. Podrobnosti o tomto procesu však nejsou dosud známy a publikovány byly zejména podmínky prodeje odpustků nahrazujících pouť na svatá místa. Sběrem těchto kajících milodarů býval jmenován tzv. *quaestor* (výběrčí, kvestor), který také vystavoval odpustkovou listinu. Tento název označuje jednak formulář o přijetí daru, do něhož se doplnilo jméno dárce (obr. 6)⁹¹ a informace o vystavení, ale i listinu která opravňovala jednotlivé instituce odpustky udělovat (obr. 5).

In Vollmacht aller Heiligen
 und in Erbarmung gegen Dich, absolviere
 Ich Dich von allen Sünden und Missethaten
 und erlasse Dir alle Strafen auf zehn
 Tage.
 Johannes Tietzsch.

Ukázka dvou odpustkových listin. 5) Vlevo je nedávno v Čechách nalezená odpustková listina z roku 1454 vytištěná Johanem Gutenbergem⁹², 6) vpravo pak jeden z nechvalně

⁸⁹ Nástěnka v Lateránské bazilice stanovuje podmínky pro obdržení plnomocného odpustku: 1) modlitba Otčenáše a Credo v jedné ze 4 patriarchálních bazilik, 2) zúčastnění se poutě, 3) zpověď, eucharistie a modlitba za záměr nejvyššího velekněze. Možno je obdržet je pro sebe i pro zemřelé. Poznámka autora.

⁹⁰ Enchiridion odpustků, 1967 (2000), 89.

⁹¹ Listina ztrácela po smrti majitele veškerou hodnotu.

⁹² Zdroj <http://aktualne.centrum.cz>

proslulých odpustků vystavených papežskou autoritou Johannem Tetzelem⁹³ roku 1517 jehož finanční zisk byla využívána na stavbu nového chrámu sv. Petra.

Konečná fáze podoby vydávání odpustků, dozrála v 11. století⁹⁴ ve Španělsku a v jižní Francii jako laická paralela ke sběru relikvií.⁹⁵ Odtud také vyšla většina známých indulgencí,⁹⁶ neboť vydávání odpustků nepatřilo pouze do pravomoci papeže, ale mohli ho vykonávat i biskupové a kurie.⁹⁷ Teologický základ pro jejich prodej byl dotvořen až na konci 12. století, zejména na pařížské Sorboně. Hlavní typy odpustků byly definovány jako:

1. odpustky plnomocné = za všechny časné hříchy (udělovaly se v Milostivých letech, při poutních slavnostech/portinkulích, pobožnostech křížových cest, papežských požehnáních a při generální absoluci).
2. odpustky neplnomocné (částečné, parciální) = za odpuštění částí z církevních trestů. Ty se pak dále dělí na:
  - a) odpustky osobní – propůjčené řeholníkům, členům bratrstva.
  - b) odpustky věčné – připojené k posvátným věcem či úkonům.
  - c) odpustky místní – povolené pro chrámy a kaple⁹⁸ (které jsou stěžejní pro naše téma).

První papežská odpustková privilegia vydal Mikuláš II. (1058–1061) roku 1060 pro opatský kostel ve Farfě, což v této době bylo ještě vzácností.

---

⁹³ Zdroj www.cs.wikipedia.org

⁹⁴ Při křížových výpravách (od roku 1095) byla cesta považována za „celé pokání“ a bohatším osobám se od roku 1245 umožňovalo tuto milost obdržet po zaplacení nákladů na cestu. Tarify odpovídaly postavení kajícíka. Francis RAPP, 1996, 109.

⁹⁵ Vedle sběru odpustků byl mezi poutníky zájem o sběr co nejvíce svatých obrázků, kterých bylo například v roce 1475 procleno 14 000. Arnold ESCH, 2000, 110.

⁹⁶ Jan HRDINA, 1994, 205–220.

⁹⁷ Tuto situaci změnil až Tridentský koncil, který udělování odpustků uznal, ale omezil právo biskupů je vystavovat a přisoudil ho spíše papeži.

⁹⁸ Ottův slovník naučný, 1902, 639–640.

Během dalších sta let začalo být propůjčování této milosti papežem stále častější a ve velké míře se začaly vydávat až za Alexandra III. (1159–1181) pro Itálii, Francii a Anglii. První odpustkové listiny pro Zápí byly vydány za Celestina III. (1191–98) a jednalo se o kláštery st. Moritz, Aarhus a Teplá.⁹⁹ Za pontifikátu Inocence III. (1198–1216) se pak stalo vydávání listin běžným, což souviselo zřejmě s jeho dokončením reformy papežské diplomacie a zavedením kuriálního centralismu. Odpustkové listiny se dále dělí do dvou druhů:

1. **Ecclesiam visitantibus** – získání milosti je podmíněno návštěvou příslušné církevní instituce v uvedené dny církevního roku. Není zde vůbec zmiňována almužna, ale pouze význam odpustku jako projevu pokání na cestě ke spáse.
2. **Porrigentibus manus adiutrices** – zvýrazňující materiální potřebu a nouzi příjemce, pro nějž znamená indulgence finanční přínos, vynaložený na stavební nebo charitativní účel. Tento druh není omezen časově, nevztahuje se ani k určitým svátkům církevního roku a v arene je věřící vyzván ke skutku milosrdenství, jímž je dle biblického textu spásonosná almužna.¹⁰⁰

Délka odpustků byla zpočátku nejčastěji 40 dnů.¹⁰¹ Za tento odpustek byla hříšníkovi prominuta stejně dlouhá doba pokání pozemského. Kolem roku 1250 vydal papež Inocenc IV. (1243–1254) množství malých odpustků pro střední Evropu ve výši 20 až 100 dní, ale délka se doháněla kvantitou. Vydavatelskou činnost totiž vyvíjeli i kuriální biskupové v Římě a posléze v Avignonu, což ale ještě urychlilo jejich inflaci. Kolem roku 1400 se tak

---

⁹⁹ Odpustková listina pro premonstrátský klášter v Teplé byla vystavena roku 1197 a je tak první svého druhu na českém území. Pro listinu se vždy vydával zvláštní petitor, kterého zajistil patron či fundátor kláštera. V případě Tepelského kláštera se jednalo o samotného zakladatele bl. Hroznatu.

¹⁰⁰ Jan HRDINA, 1994, 205–220.

¹⁰¹ Ještě ve 20. století se čas od času měnily délky odpustků, ale vztahovaly se i na tak jednoduché věci jako například 50–100 dní za pozdrav „Pochválen buď Ježíš Kristus“ a odpověď „Amen“ nebo „Na věky“. ČKD, 1913, 505.

začaly provolávat a prodávat i plnomocné papežské odpustky (např. v Praze roku 1412). Vzhledem k neustálému nárůstu a sčítání odpustkových nadání se začaly od konce 13. století na kostelech umísťovat kamenné či bronzové desky, na nichž byl uveden počet odpustků, které bylo možno na místě obdržet. Hlavními hybateli tohoto výnosného obchodu se kromě podnikavých kleriků stávaly zejména řádové instituce, které vlastnictvím odpustkových listin zvyšovaly svou prestiž a konventy žebravých řádů, pro něž byla almužna dokonce podmínkou jejich existence.¹⁰² Kláštery tak často žádaly o privilegia v souvislosti se stavebními úpravami,¹⁰³ pro zvýšení přitažlivosti vlastního sídla, pro popularizaci kultu lokálního světce, či kvůli pouhé potřebě finanční podpory. Z hlediska poutnictví však místní odpustky zpočátku představovaly orientační prvek, který věřícím pomáhal rozlišit význam jednotlivých poutních míst nebo hierarchii důležitosti svatých ostatků. Podle jejich množství je tak možno rozlišit, jak se který biskup či donátor postaral o atraktivitu jím obhospodařovaných kostelů či kaplí. Velký nárůst zaznamenala místní odpustková nadání kolem roku 1475, kdy se již také začaly běžně objevovat smyšlené údaje o jejich výši a systém ekonomie spásy byl tak pozvolna degradován. Problém fiktivních kumulací vyřešil až Tridentský koncil, který zavedl povinnost opětovného potvrzování odpustkových nadání, čímž opět začala růst věrohodnost sběru odpustků.¹⁰⁴

---

¹⁰² V Čechách měli největší množství odpustkových listin dominikáni. Po nich následovali cisterciáci a benediktini.

¹⁰³ Osecký cisterciácký klášter například požádal o odpustkovou listinu při dedikaci po dokončení stavebních úprav před polovinou 13. století.

¹⁰⁴ Definitivně byla však praxe částečných (tj. časových) odpustků zrušena až v roce 1967 papežem Pavlem VI. který jim všem přisoudil rovnocennou symbolickou platnost. V témž roce byly také zrušeny odpustky místní i věcné a symbolické částečné odpustky byly uděleny zbožným úkonům. Enchiridion odpustků, 2000, 85.

Přehled nárůstu částečných místních odpustků pro hlavní římské baziliky mezi lety 1375–1500:

Bazilika	1375 ¹⁰⁵	1452 ¹⁰⁶	1498 ¹⁰⁷	1500 ¹⁰⁸
Sv.Petr (max. 23866) ¹⁰⁹	28 let (+ svátky)	48 let (+18800)	1800	4800 let (+7000-12000) ¹¹⁰
Sv.Pavel	28 let (+40 o svátcích)	48 let (+14000)	48 let	48 let, 1/3 hříchů (+ svátky)
Sv.Jan v Lateránu (max. 7028)	28 let (+7000)	300 let (+190020 ¹¹¹)	?	plnomocné
P.Marie Větší	28 let (+100 o svátcích)	48 let (+14000)	14000	1014 let (+plnomocné)
Sv.Vavřinec	28 let (+40)	48 let (+700 rel.)	48 let	48 let (+700)
Sv.Kříž	(250+128)	48 let (+37 relikvie)	?	6048
Sv.Šebestián	(14000)	48 let (+14000)	48 let	48 let

Jak je patrné z tabulky, byl nárůst odpustků u jmenovaných bazilik vskutku radikální, ale vzhledem k jejich devalvaci bylo už ve 14. běžné jejich falšování a proto jsou tyto údaje použitelné spíše jako orientační údaje pro demonstrování situace v průběhu 15. století. Jako donátoři ohromných odpustkových milostí byli v Mirabiliích uváděni zejména svatí papežové:

¹⁰⁵ Alois WEISSTHANNER: *Mittelalterliche Rompilgerführer*, 59–63

¹⁰⁶ Nikolaus MUFFEL, 1452.

¹⁰⁷ V kapitolách *Mirabilia* o některých hlavních bazilikách nebyla uvedena výše odpustků, ale u menších kostelů se jedná o údaje mezi 100–1000 let. *Mirabilium urbis Romae*, 1498.

¹⁰⁸ *Mirabilium urbis Romae*, 1500 (vytištěno v Norimberku).

¹⁰⁹ Údaj udává nejvyšší zaznamenanou výši odpustků při bazilice. Bernhard SCHIMMELPFENNIG, 642.

¹¹⁰ Výše odpustků připojených k tzv. Veronice byla rozlišena pro Římany (7000), poutníky z blízkých měst (8000) a poutníky kteří přišli přes hory (12000 let).

¹¹¹ Astronomické cifry vznikaly součtem jednotlivých odpustkových darování pro jednotlivé přítomné relikvie. Například kaple Sancta sanctorum skýtala více odpustků než sama bazilika. U dalších údajů šlo o součty z jednotlivých oltářů.

Silvestr¹¹², Řehoř (Gregorius), Bonifác, Alexander, Pelagius a Honorius. Jejich ostatky také měly tato obdarování potvrzovat. V případě těchto výčtů milostí však není jisté, zda se jednalo o odpustky spojené s darováním konkrétní almužny, či byly pouze symbolickým vyčíslením nesmírné hodnoty křesťanského dědictví, na němž se mohli věřící podílet pouhou zbožnou přítomností, modlitbou za církve či uctíváním relikvií nebo předmětů. Přes všechny záporné stránky odpustků o nich lze hovořit jako o **důležitém kulturním faktoru středověku**, neboť vedle světských účelů byly z jejich výtěžků financovány i charitativní a kulturní záměry. Na příjmu z nich tak byla závislá obživa špitálů a leprosárií, nebo z nich byly financovány stavby kostelů, mostů, silnic, přístavů či dokonce kolonizační akce.¹¹³

Mirabilia urbis Romae (Podivuhodnosti města Říma)

Poutníci, kteří přicházeli do Říma, se ve věčném městě většinou nezdrželi příliš dlouho, a tak se v jejich povědomí nemohl vytvořit opravdový vztah k místu. Každý příchozí znal ale legendy, které toto město obestíraly, a které byly natolik silně spojeny s jejich kulturou, že skutečný Řím pro ně byl už pouhým důkazem toho, že imaginární obraz města předávaný po staletí byl pravdivý. K šíření těchto legend přispívala po staletí právě mirabilia.¹¹⁴ Žánr cestopisů a průvodců byl asi běžný již v římsko helénistickém období. Z té doby se však dochovala jediná práce tohoto druhu a to Pausaniův popis cesty po Řecku. Cestopis je směsí kulturně historického, mytologického a zejména antikvářského obsahu. Jeho vznik byl podnícen dobovým zájmem o helénskou kulturu a snahou poznat řecké dědictví v jeho historickém kontextu. Pausánias tak v podstatě zahájil dlouhou tradici mirabilií, neboli

---

¹¹² V jednom z mirabilií jsem narazil na legendu, podle níž papež Silvestr založil tradici 7 poutních kostelů jako dík za jejich zachránění při velké pohromě které padlo za obětí celkem 1405 kostelů (?). *Mirabilium urbis Romae*, 1500.

¹¹³ Jan HRDINA, 1994.

¹¹⁴ Kateřina KUBÍNOVÁ, 2003, 29.

průvodcovské literatury středověkých a ranně novověkých putování za kultovními památkami.¹¹⁵

Nejčastějšími cíly středověkých poutníků byla Svatá země, Řím a hrob sv. Jakuba v Santiago de Compostella. Kromě obecných a kulturních zajímavostí se tak oproti Pausániovi začal zdůrazňovat význam kultovních relikvií, místních světců a s nimi spojených zázraků.¹¹⁶

Prvním známým popisem Říma jsou *itineraria* ze 7. století, jejichž obsahem byl výčet kostelů a v nich uložených svatých. Hlavním předmětem zájmu poutníků tedy byly hroby křesťanských mučedníků známých díky liturgii. Pouť do Říma začala být také v této době nazývána „*ad limina apostolorum*“ (k prahům apoštolů). V půlce 8. století proto popsal anonym z Einsiedlenu několik možných cest Římem, přičemž pečlivě spočítal všechna okna a sloupy a opsal řadu tehdy ještě zachovalých nápisů na památkách. Vzhledem k papežské tendenci podpořit renovaci císařství v konstantinovské podobě¹¹⁷ docházelo periodicky i k obnově povědomí o pohanské historii města. Před rokem 800 tak vznikla legenda o Konstantinově donaci a kolem r. 870 byl sepsán *Libellus de imperatoria poteste in urbe Romana*, zabývající se politickou stránkou starého římského impéria a ideou císařství. Podobný obsah má i *Graphia libellus* z roku 1030, ale v 11. století již začal vzrůstat zájem i o antické stavby.¹¹⁸

Konečně bylo kolem roku 1140 sestaveno první *Mirabilium urbis Romae* a to zřejmě benediktinským kanovníkem od sv. Petra v Římě.¹¹⁹ Tento spis již obsahoval topografické popisy staré architektury a řadu citací z klasické literatury, legend a ság. Cílem spisu bylo sesbírat důkazy o podivuhodnosti

---

¹¹⁵ Jedním z nejpopulárnějších cestopisů bylo též *Milione* Marca Pola (1257–1324) přeložené do latiny kolem roku 1310. Anežka VIDMANOVÁ, 1998, 16.

¹¹⁶ Jiří KROUPA: *Školy dějin umění, Metodologie dějin umění*, Brno 1998, s. 25, 32.

¹¹⁷ Tyto ideje ovlivnily zejména Karla Velikého kol roku 800 a Ottu III. kolem r. 1000. Fridrich Barbarossa již přijal statut Říma jako kulturního centra západu bezesbytku.

¹¹⁸ První popis Lateránu pochází z roku 1023. Alois WEISSTHANNER, 1954, 39–40.

¹¹⁹ Autor prvního *mirabilia* bývá někdy spojován s osobou pozdějšího papeže Celestina II. (1143–44). Kateřina KUBÍNOVÁ, 2003, 29–44.

města Říma a kromě propagace dávné slávy města také podpořit jedinečnost papežství posvěcenou krví mučedníků. Růstem povědomí o historii Říma byla také podnícena snaha o identifikaci s ní a vidění města jako kulturního centra západu. Se stupňujícím se zájmem o poutě do Říma se také začaly objevovat popisy osobních zkušeností jednotlivých poutníků (*itineraria*) jako například spis mistra Řehoře z Anglie z konce 12. v němž se mimo jiné vyjadřuje kriticky k mirabiliím. Dalším spisem pak byla *Graphia aureae urbis* z téže doby, kde však byla přidána historie až od Noema a výčty Římských úradů a ceremonií.¹²⁰

Velkého rozšíření se ale příběhy z mirabilií dočkaly až díky univerzální kronice *Polychronicon* od Ranulpha Higdena (1299–1363) a na počátku 14. století začaly již vznikat i nové průvodce vypočítávající výši odpustků při jednotlivých římských kostelech. Spojení funkce cestopisné a náboženské vedlo dokonce ke zdánlivé výměně priorit o čemž svědčí například spis *Idulgentiae et mirabilia* z roku 1383 od neznámého benediktinského mnicha. Mirabilia se tak zaměřila zejména na výčet relikvií připomínajících zázračná znamení o Kristovu příchodu¹²¹ a s nimi spojenými odpustkovými nadáními.¹²² Lze předpokládat, že právě tato informativní složka vedla k rozšíření zájmu o sedm poutních bazilik a povědomí o milostech přichystaných zde pro zbožné návštěvníky.

---

¹²⁰ Ta se však rozšířila až díky citaci v Dějinách papežů a císařů v kronice papežského kaplana Martina z Opavy. Idem.

¹²¹ Těmito poutnickými lákadly byly například: zázračný pramen oleje v (S. Maria in Trastevere), místo kde se zřítíl chrám míru (S. Maria Nova), místo Augustova vidění panny s Ježíškem (S. Maria Aracoeli), kaple Quo vadis před branou na Via Appia, řetězy sv. Petra (S. Pietro in Vincoli) a další. Idem, 39.

¹²² Mirabilia ale udávají pouze výši odpustků a nikoliv praktické podmínky jejich získání. Při dosavadní úrovni bádání tak na tuto otázku nedokážeme odpovědět.

Řazení obsahu mirabilií tak doznalo od 11. století velkých změn, neboť zatímco první mirabilia pojednávala:

1. o městských hradbách, branách, vítězných obloucích a pahorcích
2. o lázních, palácích, divadlech, mostech a hřbitovech
3. o legendách díky kterým dostala místa a kostely své názvy
4. o různých chrámech a stavbách, které byly často jen vyjmenovány bez složitějších popisů.¹²³

Mirabilia 15. století již se zaměřovala chronologicky na :

1. vznik a výstavba Říma od prvních králů a jeho rozkvět za císařství
2. příchod Kristův a předání klíčů sv. Petrovi, pronásledování prvních křesťanů až po Konstantinovo předání Říma papežům
3. výčet a popis kostelů, přítomných relikvií, a liturgie během roku¹²⁴
4. na konci býval připojen seznam odpustků při jednotlivých kostelech ale mohl být i součástí textu, kde byly rozepsány délky jednotlivých odpustků při oltářích a relikviích. V případě že se mirabilium vydávalo před Svatým rokem, následoval též kalendář církevních svátků a pořadí stěhování papežské liturgie.¹²⁵

Význam sedmi hlavních bazilik byl sice znám díky papežským bulám, ale až díky mirabiliím se povědomí o jejich významu mohlo plně rozšířit:

1. bazilika sv. Jana v Lateránu

Bazilika která proslula sbírkou ostatků již ve 12. století. Byly zde nashromážděny: 4 sloupy ze Šalamounova chrámu, menora, archa úmluvy¹²⁶ vestavěná do dřevěného oltáře, nástroje Kristova umučení se zkrvavenou rouškou a mezi mnoha relikviemi ještě oltář sv. Petra a Pavla s lebkami obou

---

¹²³ Martin C. PUTNA, překlad anonymního *Mirabilia urbis Romae* z 11. století.

¹²⁴ Například na velikonoční týden 1500 bylo pořadí liturgií toto: P. Marie Sněžná, sv. Petr, sv. Pavel, sv. Vavřinec, sv. Apoštolů, S. Maria Rotonda (Pantheon), Laterán.

¹²⁵ Tato zprůměrovaná struktura je autorovou licenci, vytvořenou na základě srovnání více exemplářů. Je totiž zřejmé že neexistovalo žádné oficiální papežské mirabilium, ale redakce záležela na jednotlivém vydavateli. Pozn. autora.

¹²⁶ Archu údajně přivezli do Říma Titus a Vesparián po dobytí Jeruzaléma a měla obsahovat desky zákona, Mojžíšovu hůl a manu. Idem, 42.

mučedníků a oltář sv. Vavřince s uhlíky potřísněnými světcovou krví.

V blízké budově Svatých schodů - *Scala Sancta* se pak nachází schodiště o 28 stupních, přivezené z paláce Pontia Piláta císařovnou Helenou. Nad nimi se nachází kapli *Sancta Sanctorum* ze 13. století s oltářem s kameny ze všech míst Kristova života a obraz Krista nenamalovaný lidskou rukou (tzv. *acheropita*).

2. bazilika sv. Petra ve Vatikánu

Zde se kromě apoštolova hrobu nachází rouška Veroničina, další nástroje umučení a zejména kopí Longinovo. Od roku 1462 zde byla uložena lebka sv. Ondřeje a mirabilia též zdůrazňovala hroby svatých papežů a velký počet oltářů - 100 z nichž 7 je hlavních.

3. bazilika sv. Pavla za hradbami

Hlavní relikvií zde byl hrob apoštola, dalšími pak jeho berla a relikviář s paží sv. Anny. Zvláštní množství odpustků se zde udělovalo na svátek sv. Martina (biskupa).

4. bazilika Panny Marie Větší

Největší mariánský chrám, v němž jsou pod oltářem dosud uchovávány zbytky jesliček z Betléma a zázračný obraz Matky Boží nazývaný *Salus Populi Romani* (Spása římského lidu)¹²⁷. Dle starší tradice se zde uctívaly i Ježíškovy plenky a další mariánské relikvie. Zajímavostí však je četnost poutních procesí, v jejichž počtu bazilika alespoň pro rok 1500 vynikala vysoce nad ostatní hlavními kostely.

5. bazilika sv. Vavřince (a sv. Štěpána)

Hlavní relikvií dle mirabilií zde byl mramorový kámen s rožněm na němž byl mučedník upečen a pod kterým byl uložen. Dále pak katakomby přístupné z krypty. V dnešní interpretaci se jedná o jednoduchý sarkofág, v němž jsou uloženy ostatky svatých jáhnů Vavřince, Štěpána a Justa. (Nápis nad kryptou zní "*HOC SUB FORNICE TVMVLATA IACENT CORPORA SS / STEPHANI PROTOMARTIRIS LAVRENTII DIACONI ET IVSTINI PRESBYT ET MART /*

---

¹²⁷ Jaromír RYSKA, 2003, 157.

VBI EST QVOTIDIE A SUMMIS PONTIFICIBUS CONCESSA INDVULGENTIA PLENARIA “.)

6. bazilika sv. Kříže

Kromě legendární relikvie sv. Kříže zde byla uctívána celá podzemní kaple, jejíž podlaha byla pokryta kamením a hlínou z Kalvárie. V relikviářích jsou pak dodnes umístěny 2 trny z trnové koruny, část nápisu INRI, hřeb kterým byl Kristus přibit na kříž a kaménky z Božího hrobu, jeskyně narození v Betlémě a ze sloupu u něhož byl Kristus bičován. Jeden z relikviářů též ukrývá část ukazováčku sv. Tomáše.

7. bazilika sv. Šebestiána (a sv. Sabiána)

Kromě tzv. Memoria apostolorum, kde byli od 3. století dočasně ukryty ostatky sv. Petra a Pavla zde mirabilia připomínají množství mučedníků pohřbených v katakombách pod kostelem (Barokní nápis nad hlavním vstupem zní *“INDVULGENTIA PLENARIA QVOTIDIANA PERPETVA “.)*

Veduty Říma

Již od středověku býval Řím zobrazován stylizovaně jako zmeť antických ruin a křesťanských kostelů obklopená hradbami. Lze ale říci, že už v době kdy se většina měst zobrazovala velmi schematicky, bylo zobrazení Říma nezaměnitelné právě díky jeho antickým památkám¹²⁸ známým z popisů v mirabiliích.

7) Vyobrazení Říma z poloviny 14. století (Anonym).¹²⁹

Jako hlavní pramen praktického poznání změn sakrální architektury jsem zamýšlel použít řadu vedut Říma a z jejich srovnání vyvodit použitelné závěry. Po detailním prozkoumání shromážděných zobrazení jsem však zjistil,

¹²⁸ Příkladem pro to může být vyobrazení v Schedelově kronice z roku 1493, kde je na obraze Říma popsáno pouze: Koloseum, Trajánův sloup, Pantheon (S. Maria Rotonda), Andělský hrad a několik bran. Z křesťanských památek pak: sv. Petr, S. Maria Templo a trosky S. Celsa. Hartmann SCHEDEL, 1493, bl. LVII–LVIII.

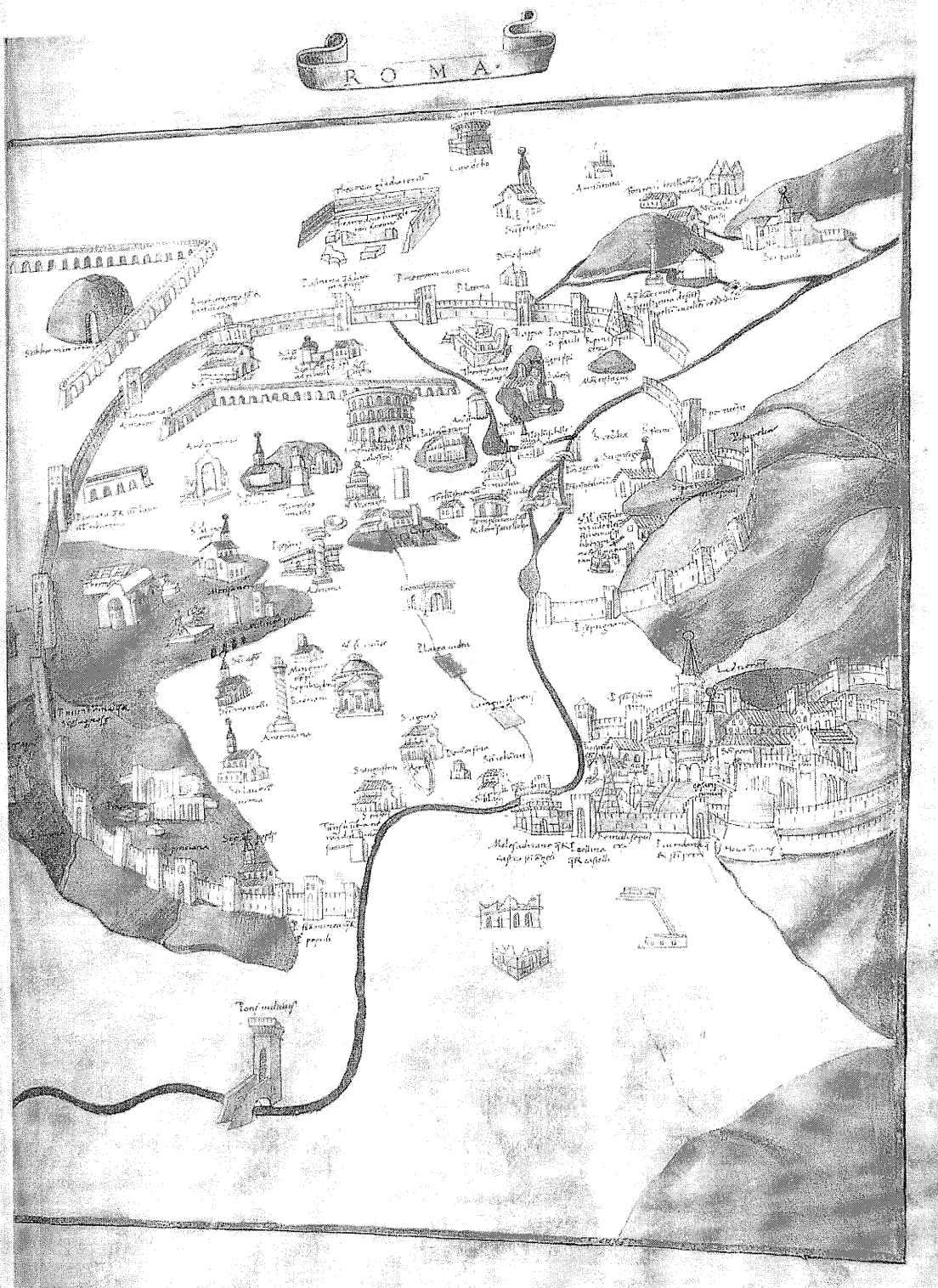
¹²⁹ Joseph RYCKWERT / Anne ENGEL, 1994, 137.

že v průběhu 15. století byly na vedutách zachycovány baziliky spíše schematicky a první podrobnější dokumentace pochází až ze 16. století. Jediné možné srovnání bylo tedy mezi stylizovanými vedutami z let 1474 (A. Strozzi), 1490 (anonym) a velmi zdařilým obrazem Říma ke Svatému roku 1575, které je kromě řady dílčích skic prvním vyobrazením sedmi poutních kostelů s jejich spásonosným posláním. Dílčí výřezy pro srovnání jsou umístěny v další kapitole.

8) Nejstarší veduta Říma s popsány křesťanskými kostely (A. Strozzi, 1474)¹³⁰

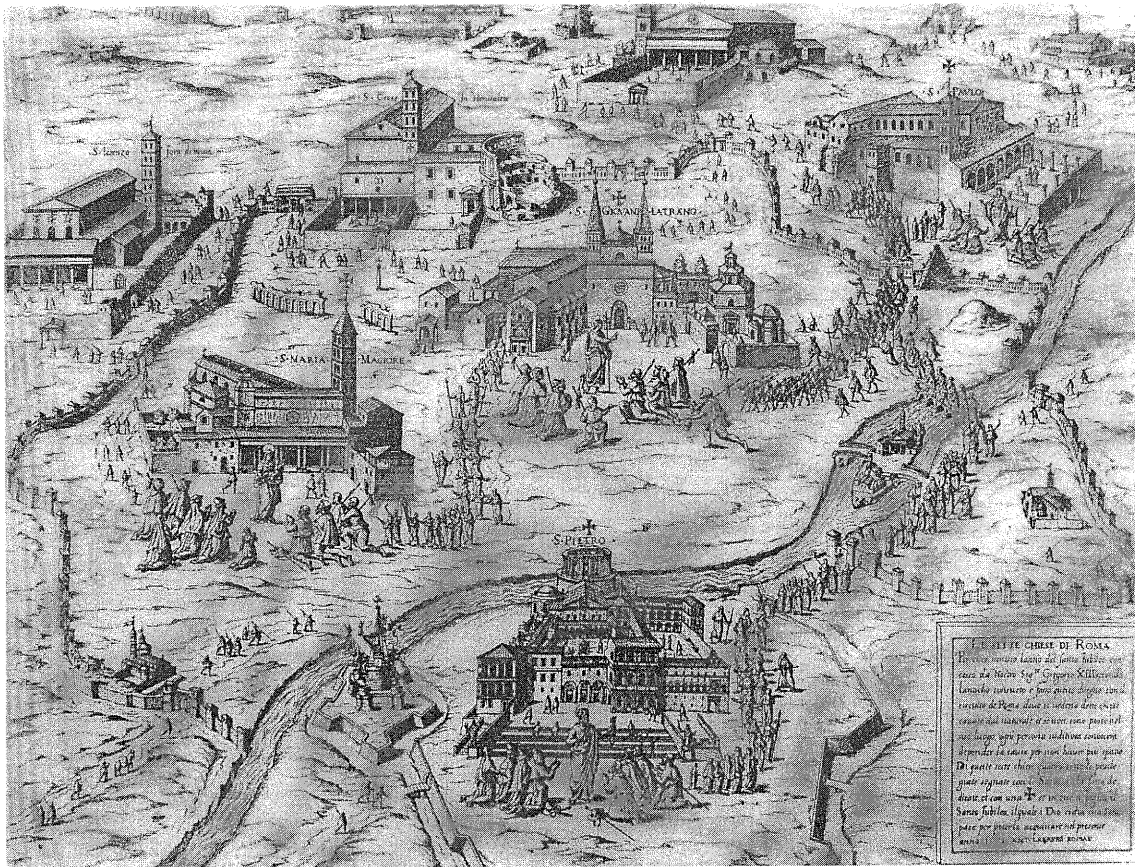
¹³⁰ Roma veduta, 2001, 139.

9) Velmi stylizovaný plán Říma z konce 15. století který je znám ve dvou verzích různé věrohodnosti. (Anonym, Roma, Biblioteca Vaticana)¹³¹

¹³¹ Joseph RYCKWERT / Anne ENGEL, 1994, 136.

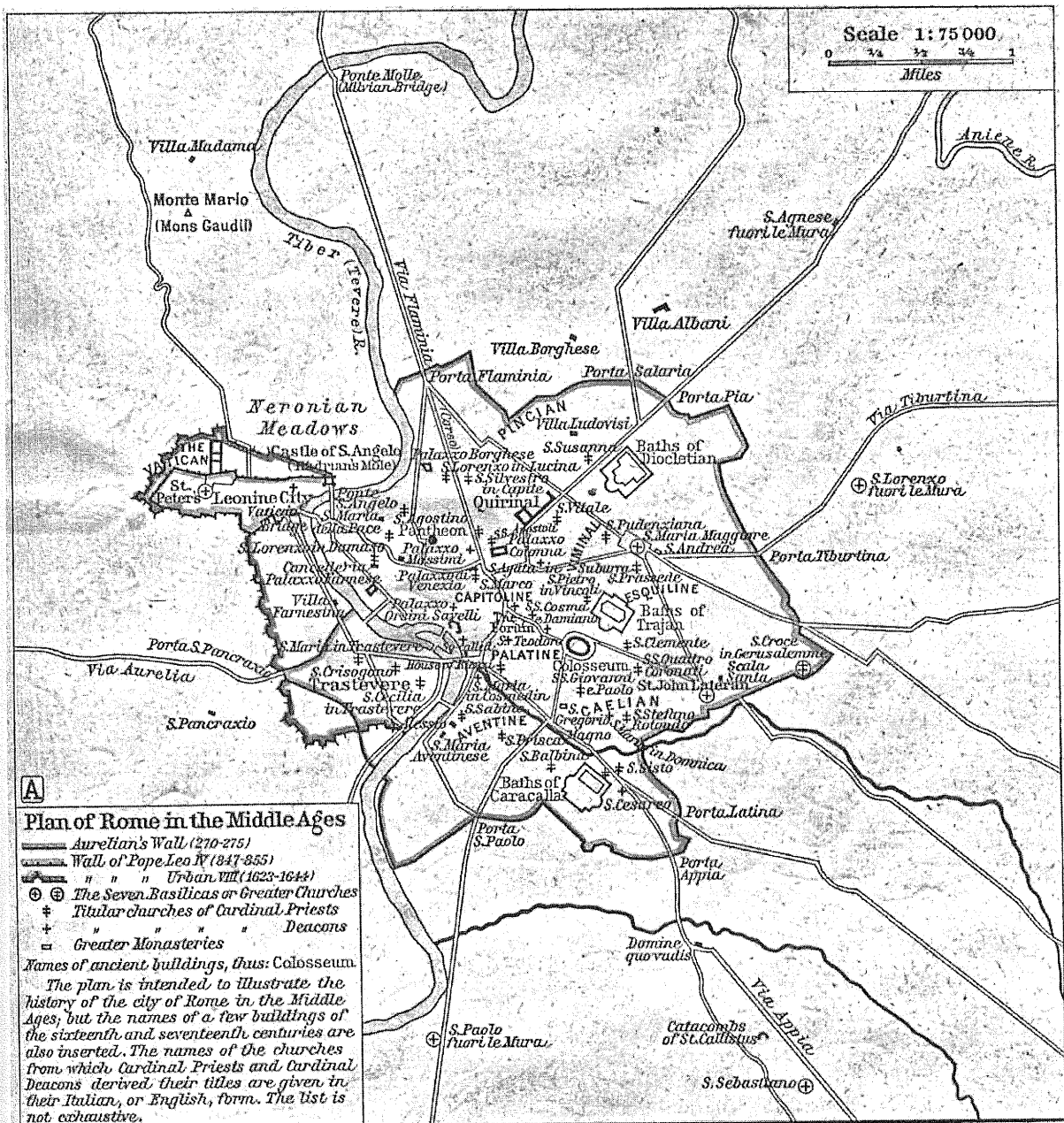

10) Symbolické vyobrazení sedmi poutních římských kostelů pro Svatý rok 1575. Před všemi bazilikami jsou naznačeny postavy jejich patronů. (A. Lafréry) ¹³²

Všechny starší veduty Říma pohlížejí na město od severu nebo od severozápadu, což má svůj důvod právě v poutnictví. Hlavní proudy poutníků přicházely vždy z vnitrozemí, ze severu (často přes Florencii) a první pohled na město se jim naskytl z kopce *Monte Mario*, nazývaného též Vrch radosti.¹³³ Na následující mapě středověkého Říma je tento vrch patrný při cestě k Vatikánskému Borgu, kde také poutníci u hrobu sv. Petra své poutě nejčastěji začínali. Na většině vedut je pak i přes určité zjednodušení zachována orientace kostelů a jejich schematizovaná podoba. Podrobnějšímu rozboru zobrazení vybraných sedmi bazilik pak bude věnována další kapitola.

¹³² Richard KRAUTHEIMER, 1987, 275.

¹³³ V poutnických výpravách dokonce bývalo zvykem, že kdo spatří Řím první, stává se „králem výpravy“. Tento fenomén byl běžný i na jiných poutních místech a často se tak vysvětluje četnost tohoto příjmení.

11) Plán středověkého Říma s vyznačením sedmi hlavních bazilik, titulárních kostelů kardinálů-kněžích a kardinálů-diakonů.¹³⁴

¹³⁴ Zdroj www.romestate.it

Kritika obrazových pramenů

1 - Svatý Petr ve Vatikánu

Bazilika sevřená zástavbou Vatikánského Borgia bývá zobrazena o něco věrněji než ostatní kostely což vyplývá z její proslulosti. Shodným rysem všech zobrazení je velký počet oken v průčelí, často v několika patrech nad sebou i po stranách lodi, čímž se kreslíř snažil vyznačit její nesmírnou výšku. Změny patrné na vedutách z 15.–16. století se týkaly pouze vstupního portiku do atria, kterému dominoval do 14. století trojosý střední rizalit. V průběhu 2. poloviny 15. století ale vyrostla vpravo od něj čtyřosá loggia požehnání a objekt vlevo byl přistavěn o patro. Symetricky komponovaný nástup do baziliky tak byl po tisíci letech opticky degradován na jakousi průrvu, k níž návštěvníka vedla pouze osa nástupního schodiště.

*As dleto
podobněji*

2 - Svatý Pavel za hradbami

Bazilika se téměř nezměnila od 5. století, ale na vedutách ze 16. století je zajímavě zachycena nechtěná přeměna původního arkádového nádvoří na jednoduchý portikus před průčelím. Dvůr lemovaný torzy sloupů se však neobjevuje na zjednodušených vedutách z 15. století.

3 - Svatý Jan v Lateránu

I přes rozsáhlost zdejšího papežského paláce, v 15. století pomalu opravovaného, se nejstarší veduty omezují na stylizaci srostlice několika staveb a v popiskách je označen sv. Jan a Svaté schody. Z vedut ale vyplývá, že hmotově nejvýraznějším objektem vedle dvouvěžového severního průčelí bylo Konstantinovo baptisterium a Svaté schody bývaly umístěny vně paláce.

4 - Pana Marie Větší / Sněžná

Bazilika která se v průběhu 14. století ocitla osamocená v zeleni, zažila v 15. století svůj velký vzestup a na vedutě A. Strozziho je již patrná blízkost dalších přístaveb (palác patriarchy byl v té době dokončován). Vzhledem k tomu, že bazilika je jako jediná z popisovaných otočena závěrem k pozorovateli, na vedutách z 15. století je viditelná apsida kterou proslavila mozaika ze 13. století uvnitř i vně kostela. Zajímavostí je též druhá zvonice stojící vedle baziliky na vedutě ze začátku 16. století.

5 - Svatý Vavřinec za hradbami

Vzhledem k poloze za hradbami města je bazilika na vedutách často opomenuta, ale v průběhu 15. století zde ani žádné vnější změny neproběhly.

6 - Svatý Kříž Jeruzalémský

Na vedutách z 15. století bývá zobrazen velmi schematicky a jeho netypičtějším rysem je sousedství s amfiteátretem Castrensis. Podoba antického kolosu pak bývá více či méně idealizována.

7 - Svatý Šebestián za hradbami

Bazilika zažila po roce 1431 období svého znovuzrození, ale na vedutách 15. století bývá zachycena schematicky jako převýšené trojlodí i když v té době již byla přestavěna na jednolodí. Renesanční portikus je tak zachycen až na obraze z roku 1575 a zajímavostí je kampanila vlevo vedle průčelí o níž se literatura nezmiňuje a na barokních vedutách už chybí.

3. Sedm hlavních římských bazilik¹³⁵

Vzhledem k šíři pojmu sakrální architektura Říma jsem zaměřil svou práci na sedm hlavních poutních kostelů na jejichž osudu se dá vliv poutnictví ilustrovat co nejjasněji. Tradice **poutních míst** u hrobů Římských mučedníků se rodila již od 1. století a tak se hlavními cíly poutníků staly právě hroby apoštolů sv. Petra a Pavla. Tato přirozeně vzniklá tradice však byla pouze jedním z mnoha důvodů vzniku statutů církevních staveb. Prvním oficiálním systémem bylo rozdělení Říma na 7 regionů¹³⁶ při **titulárních kostelech** již za Klementa I. (91-101), které vzniklo jako předstupeň Římské farní správy.¹³⁷ Za papeže Fabiána (236–250) bylo již římských okresů 14, z nichž každý spadal pod jednu z diakonií. Počet titulárních kostelů pak vzrostl do roku 309 až na 25 (pouze 18 z nich je zatím známo) z nichž nejstarší byly: S. Pudenziana, S. Pietro in vincoli, S. Cecilia, S. Sabina a SS. Giovanni e Paolo (Pammachius).¹³⁸ První určitý soupis titulárních kostelů ale pochází až ze synody roku 499 a v téže době bylo již diakonií opět jen sedm.¹³⁹ Další možný statut kostelů pak byl titul **patriarchálních bazilik** který pocházel ze 4. století a jeho platnost trvá dodnes,¹⁴⁰ i když v přeneseném smyslu. Statut totiž vznikl před prosazením papežského primátu, kdy byl Řím

¹³⁵ Název bazilika pochází ze soukromých domů „*DOMUS SUAE INGENTEM BASILICAM*“.

¹³⁶ Symbolika čísla sedm byla v Římě vytvořena již od pradávna díky jeho rozložení na sedmi pahorcích: Kapitol, Palatin, Aventin, Esquilin, Viminal, Caelius a Quirinal.

¹³⁷ Původní pojem titulární vznikl při scházení se prvních komunit v soukromých domech patřících římským patricijům, pod jejichž ochranou se komunita nacházela. Název titulární pochází ze jména patricije na domovním štítku tzv. *tituli*. Statut ochránců později přejali kněží, ale domy si ponechaly v názvu část jména původního majitele – Libertiánská či Lateránská bazilika. Antonín PODLAHA, 1926, díl III., 9, heslo: basilika.

¹³⁸ R. PUZA, in: Lexikon des Mittelalters VIII, 1999, 814.

¹³⁹ Jednotlivé diakonie spravovali jáhni (*diaconi regionarii*) a podjáhni, kteří byli ustanovováni již od 3. století, aby pečovali o chudé. V 11. století se počet jáhnů rozrostl mimo původních 14 o dalších 6, kteří posluhovali přímo papeži (*diaconi palatini*) a z nich vznikli později kardinálové-jáhni, jejichž počet byl v 16. století stanoven na čtrnáct. Antonín PODLAHA, 1926, díl III., 489–490, heslo: diakonát.

¹⁴⁰ Nyní jsou římské patriarchální baziliky pouze čtyři. Enchiridon, 2000, 60.

již chápán jako hlavní město křesťanství, ale každý z patriarchů tehdejšího penterchátu zde měl své symbolické sídlo.¹⁴¹ (viz. tabulka)

	Název – patrocinium (liturgické zasvěcení)	Statut ¹⁴²	Titulární patriarcha od 4. stol. ¹⁴³
1.	Svatý Petr ve Vatikánu	Maior	Latinský patriarcha Konstantinopole
2.	Svatý Pavel za hradbami	Maior	Latinský patriarcha Alexandrie
3.	Svatý Jan v Lateránu (nanebevstoupení Krista)	Maior	Patriarcha západu (papežská katedrála)
4.	Pana Marie Větší / Sněžná (narození a vzkříšení Krista)	Maior	Latinský patriarcha Antiochie
5.	Svatý Vavřinec za hradbami	Minor	Latinský patriarcha Jeruzalémský
6.	Svatý Kříž Jeruzalémský (utrpení Krista)	Minor	
7.	Svatý Šebestián za hradbami	Minor (po 1560 Maior)	

Bazilikou *maior* se nazývá vlastní kostel papeže s papežským trůnem, ale stanovení sedmi hlavních poutních kostelů provedl až Řehoř Veliký kolem roku 600, což souviselo s jeho liturgickými reformami a zavedením poutních procesí po Římských kostelech. Výběr sedmi hlavních zastavení byl veden jednak jejich významem, ale i jejich umístěním. Gregoriánská procesí¹⁴⁴ pak byla vedena v pořadí:

1. sv. Petr (dále přes Tiberský ostrov a Circus Maximus)
2. sv. Pavel (za hradbami)
3. sv. Šebestián (poté se vraceli do města po via Appia)
4. sv. Jan v Lateránu (a Svaté schody)

¹⁴¹ Z tradice sídel patriarchů se později vyvinula titulatura kardinálů při římských kostelech, díky níž má každý kardinál v Římě svůj domovský kostel.

¹⁴² Tituly bazilik minor byly naposledy upraveny Kodexem kanonického práva 1983.

¹⁴³ Každý patriarcha reprezentoval jeden z církevních okrsků se sídlem v diakonii. Ta plnila funkci křesťanského charitativního zařízení. Jaromír RYSKA, 2003, 18.

¹⁴⁴ Ve 14. století přispěla eucharistická úcta k obnově procesí, které tehdy dostaly charakter smírného triumfálního průvodu *Corpus Domini*. Francis RAPP, 1996, 102.

5. sv. Kříž (poté opět ven ze hradeb)
6. sv. Vavřinec (následoval návrat do města)
7. Panna Marie Sněžná.¹⁴⁵

Ve středověkém Římě tak vzniklo legendárních 400 kostelů, z nichž pouze 28 bylo titulárních. Za pontifikátu Alexandra III. (1159–81) pak byly titulární baziliky přiděleny po sedmi ke 4 bazilikám patriarchálním:

I – S. Pietro : S. Maria in Trastevere, S. Crisogono, S. Cecilia, S. Anastasia, S. Lorenzo in Damaso, S. Marco, SS. Martino e Silvestro

II – S. Paolo : S. Sabina, SS. Nereo e Achilleo, S. Prisca, S. Sisto, S. Balbina, S. Marcello, S. Susanna

III – S. Maria Maggiore : SS. Apostoli, S. Ciriaco in terme, S. Eusebio, S. Pudenziana, S. Vitale, SS. Marcellino e Pietro, S. Clemente

IV – S. Lorenzo : S. Prassede,¹⁴⁶ S. Pietro in Vincoli, S. Lorenzo in Lucina, S. Croce in Gerusalemme, S. Stefano in Celio monte (Rotondo), SS. Giovanni e Paolo, SS. Quatro Coronati¹⁴⁷

Zajímavostí zůstává, že Lateránská bazilika sv. Jana zůstala jako sídlo papežů stranou těchto organizačních dělení a do patriarchálních bazilik byl stále počítán sv. Vavřinec (Lorenzo). Není přesně jasné kdy došlo ke zrušení „proměnlivých“ statutů u bazilik sv. Vavřince a sv. Šebestiána, ale novověká literatura již uvádí pevně stanovený počet bazilik *maiores* na čtyři a *minores* na devět, který je oficiálně platný dodnes.

---

¹⁴⁵ Tento ritus byl opět obnoven v 16. století sv. Filipem Nerim, který propagoval takzvanou pouť do sedmi bazilik během jednoho dne. Jaroslav V. POLC, 2000. Jiné prameny uvádějí trvání poutě celých 24 hodin, přičemž začátek byl při večerní mši ve sv. Petru. Johana BRONKOVÁ, 2003.

¹⁴⁶ Baziliku dal postavit po vzoru sv. Petra postavit Paschal I. a nechal sem přenést ostatky z katakomb za hradbami. Kateřina KUBÍNOVÁ, 2003, 15.

¹⁴⁷ R. PUZA, in: Lexikon des Mittelalters VIII, 1999, 814.

4 Basilicae MAIORES¹⁴⁸ :

Svatý Petr ve Vatikáně (San Pietro in Vaticano)

Svatý Pavel za hradbami (San Paolo fuori le mura)

Svatý Jan v Lateráně (San Giovanni in Laterano)

Panna Marie Větší / Sněžná (Santa Maria Maggiore)

9 Basilicae MINORES¹⁴⁹ :

Svatý Vavřinec za hradbami (San Lorenzo fuori le mura)

Svatý Kříž Jeruzalémský (San Croce in Gerusalemme)

Svatý Šebestián za hradbami (San Sebastiano fuori le mura)

Panna Marie v Zátibeří (Santa Maria in Trastevere)

Svatý Vavřinec (San Lorenzo in Damaso)

Panna Marie v Cosmedine (Santa Maria in Cosmedin)

Svatých Apoštolů (Dodici Apostoli)

Svatý Petr v řetězech / poutech (San Pietro in Vincoli)

Panna Marie na Svatém kopečku (Santa Maria in Monte Santo)

---

¹⁴⁸ Pro současné poutnictví jsou tak určeny pouze čtyři hlavní baziliky.

¹⁴⁹ Statut Bazilika minor dostávají i významná poutní místa mimo Řím. Antonín PODLAHA, 1926, díl III., 9 (heslo: basilika).

Poutníků kteří přicházeli v 15. století do Říma se však tato dělení nijak výrazně nedotkla a jejich hlavním cílem bylo sedm poutních bazilik.

V následující tabulce jsou schematicky zaneseny zásadní momenty v jejich historii.

Sv. Petr	Sv. Pavel	Sv. Jan	P.Marie S.	Vavřinec	Sv.Kříž	Šebestián
(tropaion a kostelík)	(mauzoleum)	(kasárna z r. 195)		(hrob)	(císařský palác,3.st.)	(nekropole a mauzol.)
<u>326</u> baz. <u>pětilodní</u> (západní)	r.340 kostel (východní orientace)	<u>314</u> bazilika <u>pětilodní</u> (Laterán)	358 kostel (neznámý) (SZ orient.)	340 kostel (západní orientace)	<u>326</u> chrám v atriu pal. (atypický)	r. <u>320</u> baz. sv. Petra a Pavla
Od r. 500 vzniká episkopium	<u>386-400</u> bazilika <u>pětilodní</u>	(západní orientace)	431 baz. <u>trojlodní</u> r.460 Maior	6.stol.(záp) sous. baz. <u>trojlodní</u>	(JV orient.)	5. stol. <u>klášter</u>
852 <u>opevněna</u> (Civitas Leonina)	880 <u>opevněna</u> (Giovanni-polis)	896 spadl strop lodi (oprava)	9. stol. opravy a zvýšení presbytáře	V 8. stol. řec. <u>klášter</u> (Laurento-polis)	10. stol. benedikt. <u>klášter</u>	10. stol. přestavba na jednolodí
(do 1300 zdobena, ale kce. chátrá)	1210-1235 ambit, 1285 oltář	1150 nová fasáda	1290 vložen transept	12.stol <u>opevnění</u> , mizí starší bazilika	1145 přestavba na <u>trojlodí</u>	(západní orientace)
1366 již bez střechy !!!		1308-1361 požáry(bez střechy !!!)	(cca. 1300 osídlení kolem mizí)	Kol 1220 přístavba (východní)	1305-1370 opuštěna chátrá !!!	
Po 1420 obnova Martin V.	1420 bened. <u>klášter</u> a obnova	Po 1420 obnova Martin V.				1431 opr. Evžen IV. (cisterc.)
1449 nový presbytář a Loggia požehnání		1440 statické opravy Evžen IV.	1440 nový strop, opr. Střechy a kampanila		1492 nález relikvií a přestavby	(1560 statut baz. maior,ale chátrá)
1503,1606 zbořena a nahrazena barokní	Po požáru 1823 postavena nová kopie	1650,1730 obestavěna barokní novostavbou	1675, 1740 obestavěna barokní novostavbou	1834 očištěna od barok. přístaveb	Po 1740 barokní přestavba	1607-1627 barokní přestavba

Jak vyplývá ze srovnání, mělo všech sedm bazilik podobný osud v jednotlivých časových etapách. Shodné problémy vyplynuly z kulturně politické situace v Římě neboť šlo většinou o vlastní papežské kostely, na

kterých se projevoval aktuální stav kuriální pokladny. Všechny vznikly kolem ve 4. století, při některých byly založeny kláštery a pokud se nacházely vně hradeb, byly do 9. století opevněny proti nájezdům. Do 13. století pak byla vylepšována jejich výzdoba, někdy byly upravovány pro lepší průběh liturgie. Ve 14. století však nastal po odchodu papežů z Říma čas rozpadu a chátrání, jemuž mohla zabránit pouze přítomnost fungujícího klášterního konventu při bazilice. V 15. století byly všechny baziliky opět obnovovány a vzhledem k jejich dimenzování nebylo ani nutné přikročit k jejich přístavbám ani rozšiřování. Z památkářského hlediska se tak 15. století v Římě stalo ideální dobou restaurování stavu ze 4.–8. století. S výjimkou těžko opravitelné baziliky sv. Petra tato situace všude vydržela až do cca. 17. století, kdy přes veškerou snahu řada pozdně antických konstrukcí dožila a musely být radikálně přebudovány.¹⁵⁰ Díky těmto změnám se však do dnešní doby zachovala ve starší podobě pouze bazilika sv. Vavřince (stav z 13. stol.) a do nové hmoty byly včleněny baziliky sv. Jana, P. Marie Sněžné a sv. Šebestiána.

V následující tabulce jsou pro přehlednost shrnuty základní technické vlastnosti sedmi poutních bazilik:

	Počet lodí	Transept	Zvonice ¹⁵¹	Orientace
Sv. Petr	(5)	(Ano)	(asi 5. století)	Z
Sv. Pavel	5	Ano	(11. stol.) (1349)	V
Sv. Jan	5	Ano	Ne	Z
P. Marie Větší	3	Ano	1377	SZ
Sv. Vavřinec	3	Ne	1220	(Z) V
Sv. Kříž	(1) 3	Ne	1150	JV
Sv. Šebestián	(3) 1	Ne	(10. století)	Z

¹⁵⁰ Lze též předpokládat, že pokud by nedošlo k půlstoletému zchátrání bazilik ve 14. století, jejich životnost by byla delší a zásahy barokních stavitelů by mohly být méně radikální (sv. Kříž a Laterán).

¹⁵¹ V případě údaje v závorce byla zvonice z uvedeného roku již zbořena.

1 - Svatý Petr ve Vatikánu (San Pietro in Vaticano)

- V letech 37–41 zde nechal císař Caligula postavit za hradbami města ohromný cirk, poblíž kterého vyrostla rozsáhlá nekropole.
- Roku 67 byl v cirku ukřižován apoštol Petr a podle zvyku byl pohřben nedaleko místa své smrti. Jeho hrob se stal záhy vyhledávaným místem prvních křesťanů.
- Ve 2. století nad hrobem vyrostlo tzv. Gaiovo trofeum a poté jednoduchý kostelík, který byl však později zbourán do základů.
- Roku 258 byly ostatky prvního papeže přeneseny dočasně do bezpečí katakomb u sv. Šebestiána (tzv. Memoria apostolorum).
- V letech 319–322¹⁵² nechal císař Konstantin sejmout vrch pahorku, zasypat nekropoli (na 16 století) a vytvořit zde pódium 240x90m. Na něm byla zbudována pětilodní bazilika s příčnou lodí, západní orientací a hlavní lodí 32m vysokou, 23m širokou. Stavba byla však více než za chrám považována za svaté místo (locus sanctus) neb zde nebylo sídlo papeže ani kléru, ale prostoru dominovalo trofaion nad hrobem mučedníka vystupující z mramorové dlažby, rámované edikulou nesenou čtyřmi torcovanými sloupy. Již v té době je zde také předpokládáno atrium s mohutnou piniovou šiškou uprostřed.
- Kolem r. 450 nechal papež Lev I. (440–461) vyzdobit zdi freskami.
- Po r. 500 sem utekl papež Symachus (498–512), který nechal baziliku bohatě vyzdobit mramorem a mozaikami, dal opravit atrium pro poutníky a k areálu dal přistavět monumentální schodiště, dva biskupské paláce (episkopia) a dvě kruhová mauzolea – sv. Ondřeje a tzv. císařské.
- Kolem r. 600 nechal papež Řehoř I. (590–604) zbudovat nový oltář přímo nad hrobem sv. Petra (stejně jako v ostatních hl. bazilikách).
- V 8. století byla zbudována oratoř Matky Boží (705–707), portikus na přední stěně atria byl vyzdoben freskami s náměty prvních šesti

---

¹⁵² Stavba musela být dokončena před rokem 337, kdy císař odešel natrvalo do Konstantinopole. Johana BRONKOVÁ, 2003.

ekumenických koncilů a před presbytářem bylo umístěno šestnáct mramorových torzovaných sloupů jako ještě slavnostnější rámec hrobu apoštola Petra. Do baziliky se také dostala tzv. Rouška Veroničina (Volto Santo).

- Roku **800** byl v bazilice korunován Karel Veliký (na porfyrovém kameni v dlažbě před oltářem) a věnoval jí tzv. Cathedru Petri.
- **846** byl chrám vypleněn saracény a proto ho dal Lev IV. (847–855) opevnit jako Civitas Leonina (hradby byly svčeny r. 852).
- Kolem roku **1200** byl za pontifikátu Inocence III. (1198–1216) postaven při bazilice papežský residenční palác a apsida byla vyzdobena mozaikou¹⁵³ s Kristem Pantokrátorem, apoštoly sv. Petrem a Pavlem a nápisem *mater ecclesiarum* (matka chrámů – tj. titul který do té doby náležel bazilice na Lateránu).
- Po roce **1270** byl dokončen freskový cyklus na fasádě, kruhové portréty papežů na stěnách hlavní lodi a Mikuláš III. dal zbudovat kapli sv. Mikuláše a nový papežský oltář.
- Po roce **1300** byl stav baziliky ještě dost příznivý a kromě nových oltářních obrazů vznikla i slavná mozaika Navicella od Giotta, na vnitřní straně atria proti průčelí.
- Později se však její stav zhoršil a vzhledem k odchodu papežů do Avignonu nebyl nikdo, kdo by zaplatil náročné opravy. Přes nesmírné umělecké poklady, výzdobu stěn a řady náhrobků začala bazilika chátrat a roku **1366** již byla podle Petrarky bez střechy, vystavená všem rozmarům římského podnebí.
- Změnu k lepšímu způsobil až Martin V. který po svém návratu do Říma roku **1420** nechal baziliku zastřešit. Jeho nástupce Evžen IV. nechal vyrobit bronzovou bránu od Antonia Averlina zvaného Filarete (byla později znovu osazena do průčelí nového chrámu).

---

¹⁵³ Mozaika zůstala na místě až do roku 1592, kdy byl původní závěr snesen.

- Před rokem **1450** dal baziliku znovu opravit Mikuláš V., ale při provádění oprav se zjistilo, že jižní transept je zcela narušen, vyklání se a bude nutné ho strhnout (jeho životnost byla stanovena maximálně na 50 let). Papež nechal poškozené části zajistit a pověřil stavitele Bernarda Rosellina (1409–1464) vypracováním plánu přestavby chrámu (viz obrazová příloha). Dle jeho návrhu byla později realizována trojosá přístavba za hlavní apsidou¹⁵⁴. Na ideovém rozvrhu celého okolí a zejména předpolí svatopetrského chrámu pracoval i Leon Battista Alberti (1404–1472), ale z mnoha velkolepých záměrů se nakonec papeži podařilo vybudovat jen pětiosou Loggiu požehnání, která byla zřejmě dokončena až za Alexandra VI.¹⁵⁵
- V dalším půlstoletí se do baziliky dostala řada vzácných relikvií. Po dobytí Peloponésu Turky roku **1462** sem dal Pius II. přenést hlavu sv. Ondřeje a z dobyté Konstantinopole sem bylo **1492** přineseno tzv. Longinovo kopí.
- Roku **1500** zde byla z rozhodnutí Alexandra VI. probořena nová Svatá brána (údajně jako šestá vedle pěti stávajících vchodů).
- O špatném stavu transeptu se sice vědělo, ale financí na novostavbu chrámu se dlouho nedostávalo. Až Julius II. nechal roku **1503** zbourat neopravitelně narušenou příčnou loď a roku 1506 byl položen základní kámen novostavby. Historie baziliky byla pak ukončena roku **1606**, kdy byla zbořena i původní loď. Ještě na konci 16. století byl však papežský notář Giacomo Grimaldi pověřen pečlivě zdokumentovat všechno vybavení staré baziliky a díky jeho práci se zachovaly nákresy a popisy oltářů, mozaik, maleb i mobiliáře.

---

¹⁵⁴ Otázkou zůstává, zda Rosellino chtěl původní apsidu nahradit zcela novou trojlodní stavbou připojenou k transeptu, jak by se dalo usuzovat z hrubého nákresu dochovaného ve Vatikánských sbírkách (viz obrazová příloha). Další zdroje ale všechny jeho projekty přisuzují ideově Albertimu a Rosellina odsuzují pouze do role pasivního prováděče. Plán na sv. Petra je však Rosellinem signován. Joseph RYCKWERT / Anne ENGEL, 1994, 151.

¹⁵⁵ Johana BRONKOVÁ, 2003.

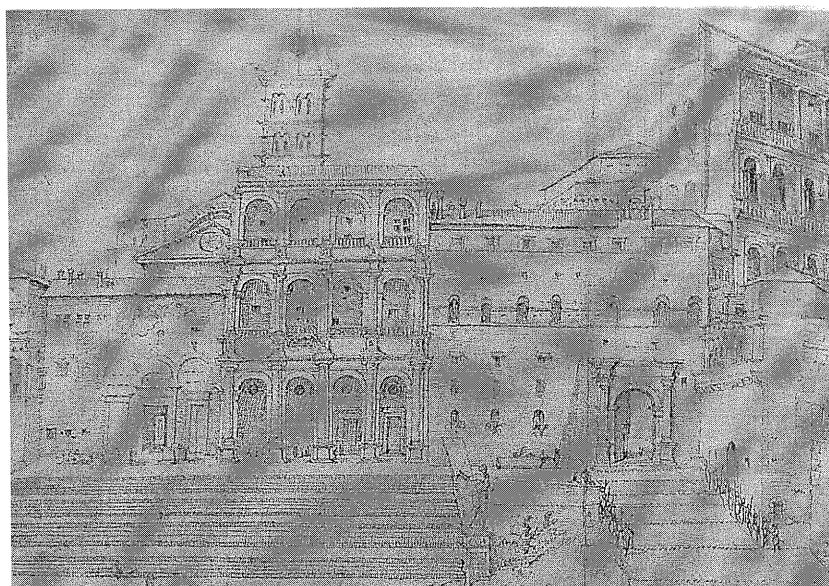
12) Bazilika sv. Petra roku 1474 (Alessandro Strozzi).

13) Bazilika sv. Petra roku 1490.

14) Poslední torzo staré baziliky sv. Petra roku 1575. V pozadí je již viditelná novostavba s rostoucí Michelangelovou kupolí. (A. Lafréry).

15) Pohled na loggii požehnání před sv. Petrem, budovanou ve 2. polovině 15. století jako funkční atribut nového papežského sídla po přestěhování z Lateránu (M. van Heemskerck).

2 - Svatý Pavel za hradbami (San Paolo fuori le mura)

- Kolem roku 67 zde byl pohřben apoštol Pavel a brzo poté vzniklo na tomto místě malé mauzoleum.
- Roku 258 byly ostatky spolu se sv. Petrem přeneseny dočasně do katakomb pod bazilikou sv. Šebestiána (tzv. Memoria apostolorum).
- Mezi lety 326–340 nad hrobem vyrostla menší k západu orientovaná bazilika, jejíž velikost byla omezena kvůli blízkosti císařské silnice (šlo o veřejné území a proto zde císař nemohl stavět).
- Až v letech 384–386 prosadil panovník „změnu v územním plánu“, senát dal silnici přemístit a nad hrobem začala růst velkolepá pětilodní bazilika orientovaná k východu, stavěná cíleně jako kopie baziliky svatopetrské – její rozměry byly podobné. Kolosální stavba s 84 okny byla dokončena kolem roku 400 a kromě 2x20 sloupů z červené žuly a 2x20 z mramoru byly stěny baziliky z travertinu (pro Řím zcela netypické) a její strop byl zlacený. (Bazilika v této podobě vydržela bez výrazných změn až do požáru v roce 1823)
- Roku 411 byla stavba poškozena přírodní pohromou a Lev I. Byl nucen opravit její konstrukce i výzdobu. V triumfálním oblouku se tehdy objevila mozaika s motivem 24 apokalyptických starců klanících se Kristu.
- Kolem roku 500 zde dal papež Symachus postavit tzv. habitacula (útulky) jako součást předměstských úprav služeb pro poutníky.
- Roku 600 dal Rehoř Veliký zvýšit terén v presbytáři, opravit kryptu a nad hrobem mučedníka dal zbudovat oltář. Vzhledem k častým nájezdům barbarů a umístění baziliky vně hradeb dal také osadit vrata kostela do nových veřejí a přidat mříže.
- Roku 801 baziliku postihlo zemětřesení, proto byla znovu opravována a apsida byla vyzdobena mozaikou jako ve sv. Petru.
- 846 byla vypleněna saracény a proto jí dal mezi lety 872–882 papež Jan VII. opevnit jako Giovannipolis. V téže době zde asi také vznikl benediktinský klášter, který pečoval o baziliku i poutnický areál.

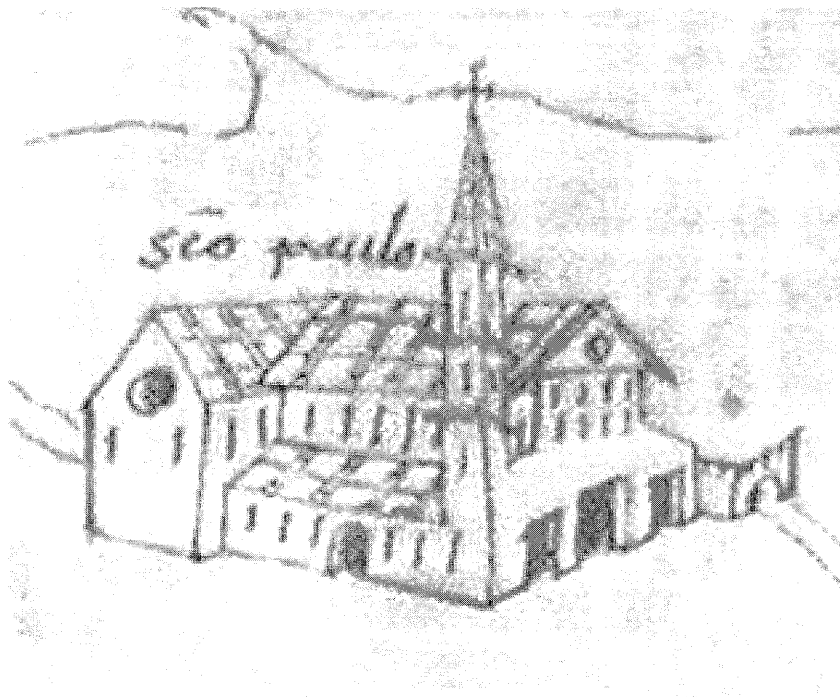
- V **11. století** zde byla postavena zvonice, kterou nahradila jiná v roce **1349**. (Ta byla stržena v 19. století.)
- Roku **1070** sem byla dovezena bronzová vrata vyrobená v Konstantinopoli mistrem Theodorem (r. 1967 byla osazena znovu).
- Inventář kostela byl roku **1200** obohacen o velkolepý mramorový paškál (vysoký 5,6m) od Nicola d'Angelo a Pietra Vassalletta. Slavná mramorářská rodina Vassallettů také vyzdobila v letech **1210–1235** sloupoví křížové chodby lemující rajský dvůr.
- Roku **1285** vytvořil Arnolfo di Cambio pro chrám gotický papežský oltář z druhotně použitých antických mramorů (porfyrové sloupy).
- K výročí milostivého léta **1750** byla bazilika ještě rozšířena o barokní portikus¹⁵⁶, který byl postaven v místech původního portiku ze 4. stol.
- Asi díky působení místního kláštera nebyla bazilika v dalších stoletích příliš poškozena, až v roce **1823** zcela vyhořela kvůli nehodě při opravách střechy. Podle tehdejších puristických představ pak byla postavena její věrná kopie, která však dokládá spíše řemeslnou zručnost 19. století, než původní starokřesťanskou kulturu.¹⁵⁷ V chodbách kláštera byla také uložena řada sarkofágů z pohřebiště, které se kdysi rozkládalo na místě baziliky.¹⁵⁸

---

¹⁵⁶ Jaromír RYSKA, 2003, 206.

¹⁵⁷ Johana BRONKOVÁ, 2003.

¹⁵⁸ Jiří HÁJEK, 1968, 125–128.

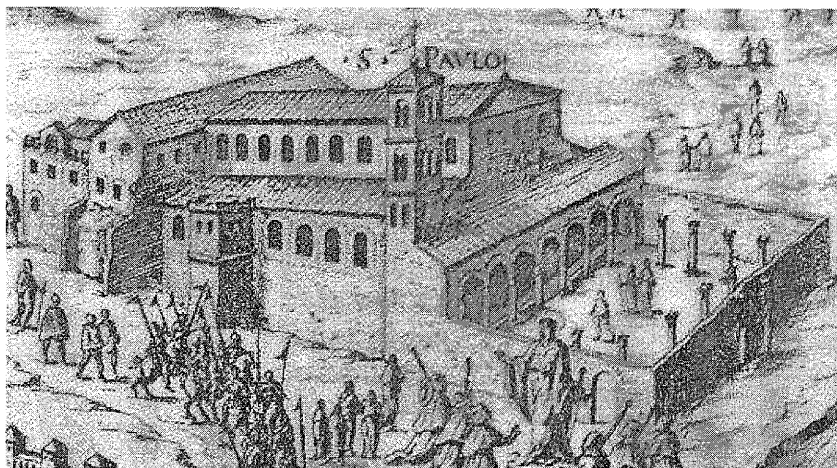

16) Bazilika sv. Pavla roku 1474 (Alessandro Strozzi).

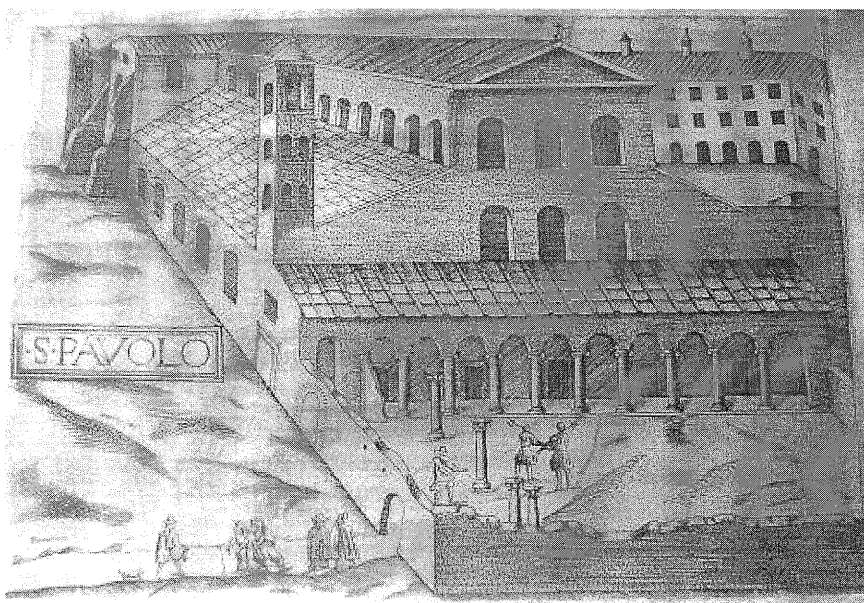

17) Bazilika sv. Pavla roku 1490.

18) Bazilika sv. Pavla roku 1575 (A. Lafréry).

19) Bazilika sv. Pavla v 16. století (anonym).

3 - Svatý Jan v Lateránu (San Giovanni in Laterano)

- Pozemek na kterém bazilika stojí patřival rodině senátora Plautia Laterana, která však byla vyhubena za císaře Nerona a tak pozemek i konzulův palác ve vilové čtvrti připadly císaři.¹⁵⁹ V letech 193–197 zde pak byla vybudována kasárna patřící císařské jízdni gardě, s cvičišťem a řadou přístaveb. Objekt se nacházel uvnitř hradeb, ale v periferní oblasti od fóra.
- Ve slavné bitvě u Milvijského mostu, v níž císař Konstantin porazil roku 312 svého soka Maxentia, však stála místní garda na straně poraženého. Císař měl proto záminku, aby dal zchátralá kasárna zbořit¹⁶⁰ a jako výraz vděčnosti Bohu křesťanů za vítězství zde dal vybudovat v letech 313–335 pětilodní baziliku zasvěcenou Nejsvětějšímu Salvátorovi. Bazilika měla půlkruhovou apsidu, nepřiliš vystupující příčnou loď, sloupy ze žlutého a zeleného mramoru. Nedaleko bylo též postaveno baptisterium s polygonálním půdorysem. Chrám byl uvnitř vybaven stříbrným ciboriem a sedmi stříbrnými oltáři.
- Roku 410 baziliku vyrabovali Alarichovi Gótové a vybavení uloupili. Papež Lev I. Veliký (440–461) ji nechal opravit, ale brzy utrpěla škody znovu. Již roku 455 ji vyplnili Genserichovi Vandalové.
- Za papeže Hilaria v letech 461–468 byly přistavěny tři oratoře: sv. Jana Křtitele, Jana Evangelisty a sv. Kříže (zbořena v 16. století).
- Podle dvou oratoří bylo také Řehořem Velikým kolem roku 600 přidáno další zasvěcení oběma sv. Janům a vedle baptisteria byla postavena kaple sv. Venancia.
- Další opravy provedl papež Hadrián I. (772–795) a roku 774 byl v místním baptisteriu pokřtěn Karel Veliký.

---

¹⁵⁹ Jaroslav KULAČ, 1931, 51.

¹⁶⁰ Zdivo původních kasáren bylo částečně použito i pro novostavbu chrámu, jehož podlaha se nacházela 1m nad původní podlahou. Dnešní úroveň dlažby je pouze o 30cm výše než byla v konstantinovské bazilice. Johana BRONKOVÁ, 2003.

- Roku **896** postihlo baziliku silné zemětřesení, při němž se propadl celý strop hlavní lodi. Opravy se komplikovaly kvůli její šířce a až roku **905** ji nechal opravit papež Sergius III. (904–911).¹⁶¹
- Kolem roku **1100** srazil blesk zvony z kampanily a ty strhly při pádu boční část stavby. Opravu provedl až Inocenc II. (1130–1143) a krátce nato byla roku **1150** vybudována nová fasáda s portikem neseným šesti sloupy, zdobený mozaikami s námětem Konstantinovské donace.
- V roce **1227** provedla mramorářská rodina Vasalletů výzdobu rajskeho dvora s křížovou chodbou.
- V letech **1277–80** dal Mikuláš III. přestavět kapli Sancta sanctorum.
- Mikuláš IV. (1288–1292) dal kolem roku **1290** goticky přestavět hlavní apsidu a zvýšit příčnou loď. Slavné mozaiky v apsidě dělal Iacopo Torriti.
- Kolem roku **1300** dal ještě Bonifác VIII. postavit u paláce při severním transeptu překrásnou loggii požehnání a Giotto zde namaloval fresku s námětem svatého roku 1300. Lateránský palác byl v té době již luxusní residencí.¹⁶²
- Poté co však papežové odešli do Avignonu opustilo baziliku štěstí a mezi lety **1308–1361** jí postihlo několik požárů a zemětřesení. Propadl se strop, zanikla většina výbavy, několik bočních kaplí a na dlažbě v lodích dokonce rostla tráva a pásly se zde ovce. (Tato situace otrásala celým světem a byly považována za Boží trest za odchod papežů z Říma.)
- V 60. letech se začalo s odstraňováním největších škod a tak byl kolem roku **1370** dokončen nový papežský oltář s ciboriovým relikviářem, v němž byly uloženy hlavy sv. apoštolů Petra a Pavla.
- Zásadní obrat k lepšímu však nastal až s příchodem Martina V. do Říma roku **1420**. I když se papežové definitivně přestěhovali do Vatikánu, dostala zdejší bazilika nový strop a byla vyměněna velká část dlažby. Novou freskovou výzdobou (zůstala zde jen torza) byli pověřeni Gentile da Fabriano a po r.1427 Pisanello.

¹⁶¹ Jiří HÁJEK, 1968, 81.

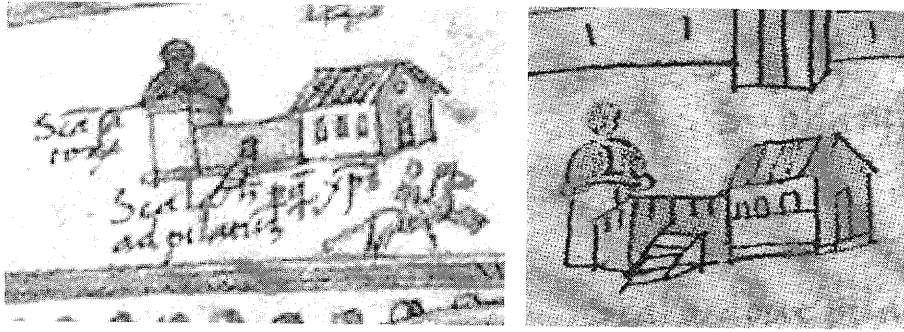
¹⁶² Kateřina KUBÍNOVÁ, 2003, 24.

- Narušení konstrukcí z předchozího století však bylo tak zásadní, že musely být kolem roku **1440** všechny sloupy obezděny cihlovými podpěrami a přímý architráv byl podklenut půlkruhovými arkádami.
- Mikuláš V. zde kolem roku **1450** obnovil klášter.
- Roku **1590** dal Sixtus V. strhnout chátrající budovy pentarchie. Domenico Fontana pak postavil nový apoštolský palác, do něhož byla zabudována středověká kaple Sancta sanctorum, a budovu Svatých schodů na relikvii přivezenou údajně císařovnou Helenou z Pilátova paláce v Jeruzalémě.
- Poslední zbytky konstantinovské baziliky nakonec zakomponoval do novostavby Francesco Borromini při úpravách pro svatý rok **1650** a původní průčelí bylo zbořeno roku **1730**.¹⁶³
- Poslední úprava zde proběhla v letech **1880–84**, kdy byla stržena původní apsida, prodloužen presbytář a mozaika ze 13. století byla znovu umístěna do závěru kostela.

20) Laterán s bazilikou sv. Jana v roce 1474 (Alessandro Strozzi).

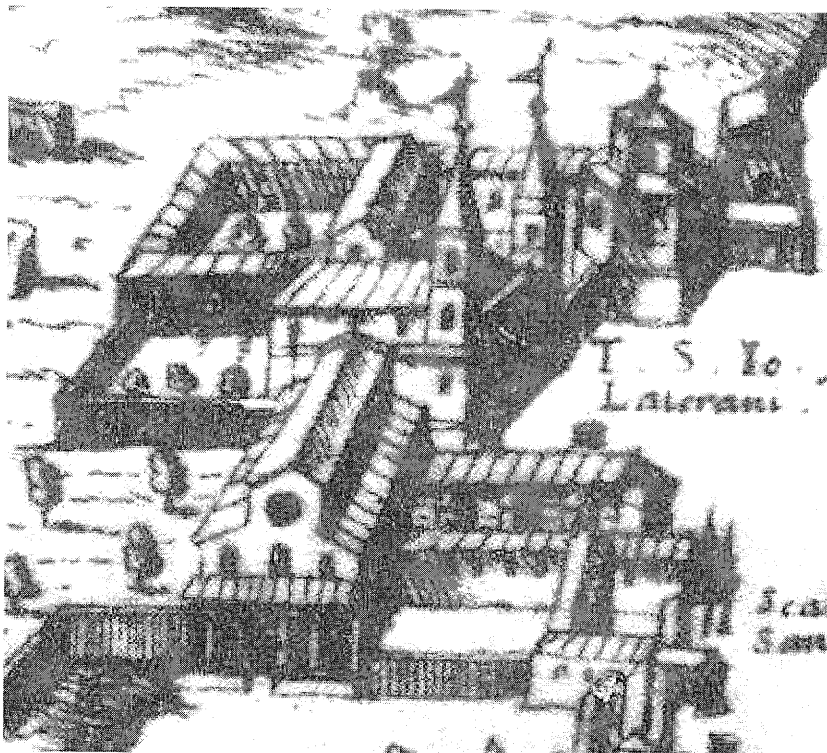
¹⁶³ Johana BRONKOVÁ, 2003.

21) Sancta Scala, baptisterium a schematizovaná Lateránská bazilika kolem roku 1490.

22) Severní pohled na Laterán s bazilikou s baptisteriem v roce 1575 (A. Lafréry).

23) Východní pohled na Bazilika sv. Jana v Lateránu z roku 1577 (Du Pérac-Lafréry).

Jedná se o nejstarší zobrazení východního průčelí, které zde nebylo hlavní.

4 - Panna Marie Větší / Sněžná (Santa Maria Maggiore)

- Místo kostela bylo podle legendy určeno roku **352 (či 358)** samotnou Pannou Marií, která se ve snu zjevila papeži Liberiovi a římskému patriciji Janovi a požádala je, aby jí postavili kostel na místě, kde bude příští den sněžit (S. Maria delle Neve). I když byl srpen, sníh napadl a vyznačil na Esquilinu půdorys baziliky. Papež dal na tom místě kostel opravdu postavit a i když byl po necelých osmdesáti letech zbořen, bazilice se nepřestalo říkat Basilica Libertiana.¹⁶⁴
- Rozloha Liberiova kostela není známa, ale po roce **431** zde dal papež Sixtus III. postavit farní chrám k uctění nauky o Božském mateřství Panny Marie. Byla to trojlodní bazilika dělená 40 jónskými sloupy, dlouhá 86,54m a široká 29,13m, s mramorovou podlahou (pouze 5cm pod dnešní), pětí okny v apsidě zdobenými mozaikami a triumfálním obloukem v hlavní lodi. V apsidě stál papežský trůn. Štít baziliky byl původně holý (cihlový) a vedle lodi stálo baptisterium.
- Po roku **460** byla bazilika prohlášena papežem Hilariem za stejně významnou jako Laterán neboť kromě její výhodné polohy uvnitř hradeb, zde byl uchováván i zbytek jesliček z Betléma pod hlavním oltářem. Ten je doložen poprvé v **7.století**, kdy byla zmiňována jako „Santa Maria ad praesepe“ tj. P. Maria od jesliček.¹⁶⁵ Bazilika stojící kus od Lateránu bývala také cílem srpnových procesí mezi oběma chrámy, v nichž byla nesena podobizna Krista, tzv. Veraikon.
- V **8. století** zde byly opraveny mozaiky a v **9. století** proběhly za papeže Lva III. opravy konstrukcí. Roku **868** pak zde byla papežem Hadriánem II. schválena slovanská liturgie za přítomnosti sv. Cyrila a Metoděje.
- V 1. polovině **12. století** byla opravena dlažba mramorářskou rodinou Cosmatesců a v roce **1150** byl postaven sloupový portikus.

---

¹⁶⁴ Jaromír RYSKA, 2003, 154–156.

¹⁶⁵ Johana BRONKOVÁ, 2003.

- Velké změny nastaly kolem roku **1290** kdy dal Mikuláš IV. zbudovat v závěru nový transept široký 6m a polygonální apsidu zdobenou mozaikami a to i zvenčí (Jacopo Torriti). Arnolfo di Cambio tehdy také vytvořil oratoř pro vystavení relikvie Betlémských jeslí, jejichž popularita vzrostla díky novému františkánskému pojetí Ježíšova narození.
- Během avignonského papežství byla bazilika v relativně dobrém stavu a roku **1377** zde byla dokonce postavena 75m vysoká kampanila, která je dodnes nejvyšší v Římě. Osídlení v okolí však zcela zaniklo, kostel se ocitl ve venkovské scénérii a jediný přístup k němu byl od Lateránu.
- Další opravy zde provedl až kolem roku **1445** Evžen IV., který dal baziliku znovu zastřešit a zhotovit nový strop. Rekonstrukci dokončil až Mikuláš V., který zde také začal budovat palác patriarchy. Na této stavbě dokončené až za Julia II. se podle zpráv životopisců podíleli Bernardo Rosellino a Leon Battista Alberti.¹⁶⁶
- Díky místnímu titulárnímu kardinálovi, jímž byl v letech 1443–1484 Francouz Vilém de Estouteville, chrám utěšeně vzkvétal. Právě on nechal dokončit zvonici, postavit několik bočních kaplí a roku **1461** i mramorové ciborium nad oltářem (sochy a reliéfy byly od Mina da Fiesole, bylo však rozebráno kolem roku 1600).
- Dalším titulárním kardinálem se zde stal Roderigo Borgia (pozdější Alexandr VI.) díky jehož působení v letech 1484–1492 byl na konci 15. století v bazilice zhotoven zlacený kazetový strop. Zlato na něj bylo údajně prvním americkým zlatem které poslal Kolumbus do Evropy a do Říma dorazilo jako dar papeži od španělské královské rodiny. Strop navrhl architekt Giuliano di Sangallo a papež na něm nechal umístit znak rodu Borgia. Důležitým zásahem bylo také stanovení Svaté brány v Jubilejním roce **1500**, za kterou byly vybrány páté portálové dveře vlevo v hlavním průčelí.¹⁶⁷ Brána bývala zevnitř zadržena a ceremoniál jejího otevírání ve Svatých letech současně s ostatními branami ustanovil Alexandr VI.

¹⁶⁶ Idem 2003.

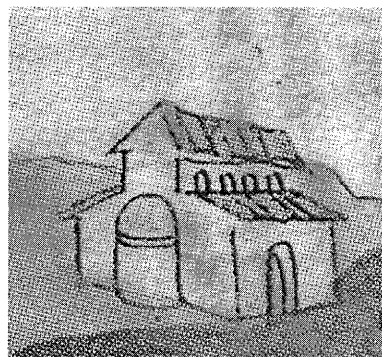
¹⁶⁷ Jaromír RYSKA, 2003, 155.

- Inventář chrámu byl výrazně poškozen při vyplenění Říma roku 1527.
- V 16. století byla bazilika mnohokrát přistavována a dnešní vzhled jí dali Carlo Rainaldi Jubilejního roku 1675 a Ferdinando Fuga 1740.¹⁶⁸

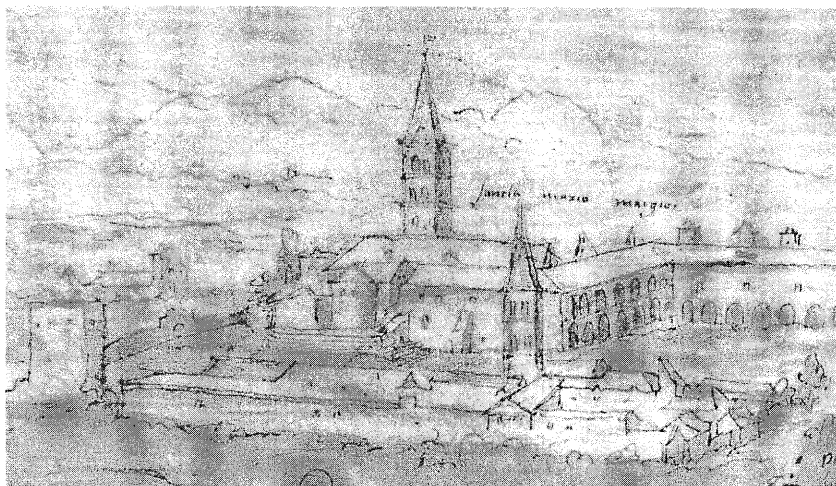

24) Panna Marie Sněžná v roce 1474 (Alessandro Strozzi).

25) Panna Marie Sněžná na dvou pohledech z roku 1490.

¹⁶⁸ Johana BRONKOVÁ, 2003.

26) Panna Marie Sněžná v roce 1550 (A. van Wijngaerde).¹⁶⁹

27) Panna Marie Sněžná v roce 1575 (A. Lafréry).

---

¹⁶⁹ Richard KRAUTHEIMER, 1987.

5 - Svatý Vavřinec za hradbami

(San Lorenzo fuori le mura)

- Jedna z nejkomplicovanějších stavebních srostlic mezi římskými kostely měla svůj předstupeň v Konstantinovské bazilice z **4. století**, stojící vedle hrobu mučedníka¹⁷⁰ na hřbitově *Campo Verano*. Tento kostel, postavený podle některých údajů až Sixtem III. (432–440)¹⁷¹ byl obcházecí, trojlodní bez transeptu a orientovaný k západu. Již od počátku měl statut patriarchální Baziliky maior. Když v 6. století vyrostla vedle něho další bazilika přímo nad hrobem sv. Vavřince bylo patrocinium přeneseno a starší kostel byl zasvěcen Panně Marii. Stavba byla zmiňována ještě v 9. století, ale ve 12. století byla již zcela zbořena a je pravděpodobné, že materiál z ní byl použit na výstavbu místního kláštera či západní části dnešního kostela.
- Kolem roku **500** byl při kostele zbudován hospic a přistavěny další kaple nad okolními hroby mučedníků.
- Na konci **6. století** dal papež Pelagius (579–590) postavit přímo nad hrobem mučedníka menší trojlodní baziliku s apsidou orientovanou k západu. Ta se stala základem pozdější stavební srostlice.
- O sto let později dal kostel vybavit dary Hadrián I. (772–795).
- V **8. století** zde byl založen klášter sv. Cassiana a liturgie byla svěřena řeckým mnichům.
- Roku **950** byl klášter předán clunyjským benediktinům, kteří asi areál převzali značně zchátralý a přistoupili proto k demolici staršího, tehdy mariánského kostela.

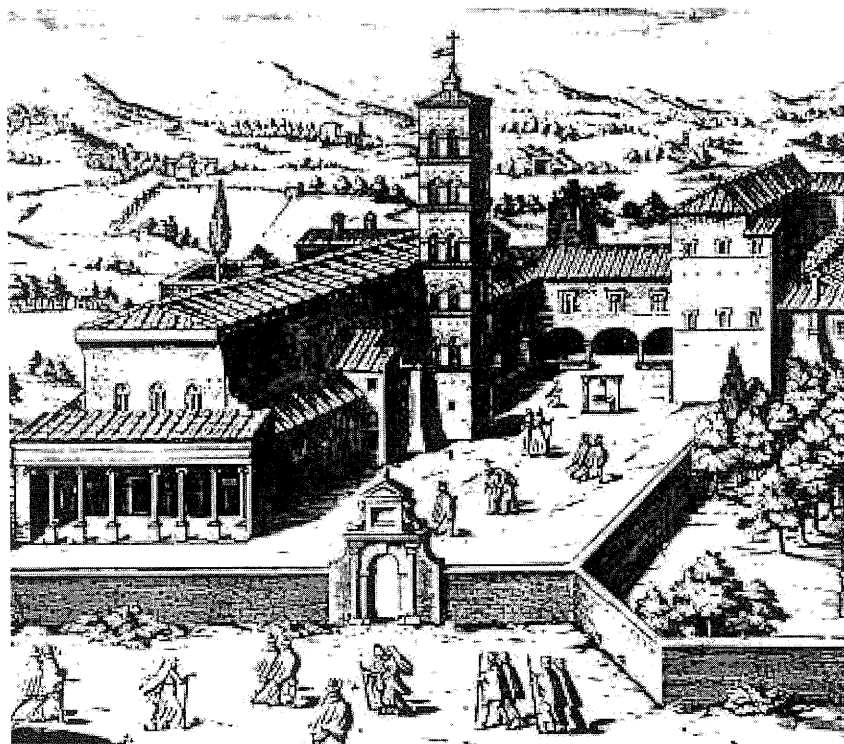
¹⁷⁰ Hrdinný jáhen prvotní církve římské, zemřel pro Krista ohněm na rožni, několik přátel pochovalo zbytky jeho zmučeného těla při cestě tiburské na Campo Verano. Jaroslav KULAČ, 1931, 74.

¹⁷¹ Jiří HÁJEK, 1968, 95.

- Ve **12. století** bylo vytvořeno mramorové ciborium, oba ambony a za Klementa III. i románská křížová chodba. Vzhledem k položení vně hradeb dal papež celý areál roku **1180** opevnit jako Laurentopolis.
- Hlavní stavební úpravy baziliky však proběhly po roce **1220** za pontifikátu Honoria III. Ten dal ze západní strany ke stávající bazilice přistavět dlouhé trojlodí s portikem, otočil orientaci kostela a původní pelagiovskou stavbu použil jako presbytář. Výzdoba vítězného oblouku se tak ocitla na vnitřní straně presbytáře a do pohledového závěru se dostala trojosá tribuna nad původním vstupem. Antické iónské hlavice 22 sloupů nové lodi byly druhotně osazeny na nekanelované a rovněž druhotně použité sloupy. V téže době byla postavena i věž na jižní straně kostela. (V tomto stavu pak bazilika setrvala dodnes.)
- Fresková výzdoba západní vstupní předsíně byla provedena r. **1280**.
- Díky fungujícímu klášteru stavba přečkala zdárně dobu avignonského papežství takže v renesančním období zde byly prováděny pouze drobné úpravy a byla doplňována výbava kostela.
- Bazilika byla ještě po roce **1834** purizována, přičemž byly odstraněny barokní úpravy a srovnán skalnatý terén v okolí, který asi způsobil půdorysné uhnutí západní lodi ze 13. století k severu. Roku 1940 byl kostel zasažen při bombardování, ale naštěstí nedošlo k jeho vážnějšímu poškození. Tuto událost dnes připomíná nápis v mozaikové dlažbě lodi:
AEDES LAVRENTI BELLO DISIECTA XIV KAL AVG A MCMXLIII DEO ADIVVANTE FELICITER REFECTA.

28) Svatý Vavřinec roku 1474 (A.Strozzi) a 29) 1575 (Lafréry).

30) Bazilika Svatého Vavřinec začátkem 17.století (Giovanni Maggi).¹⁷²

¹⁷² Zdroj www.siba.fi

6 - Svatý Kříž Jeruzalémský (San Croce in Gerusalemme)

- Původní chrám byl postaven na palácovém nádvoří soukromého sídla (sessorium) ze **3. století**, které se stalo později rezidencí císařovny Heleny. Ta také podle pověsti přivezla před rokem 326 z Jeruzaléma posvátné ostatky sv. Kříže,¹⁷³ blízko nichž se pak dala pohřbít. Stavba byla zřejmě přímo součástí paláce a proto se nejednalo o klasickou bazilikální dispozici, ale o halové jednolodí s příčnými sloupovými arkádami (viz obrazová příloha). Ve 3. století také vyrostl poblíž místního paláce amfiteátr Castrensis, který byl poškozen až v 16. století a vedle Kolosea byl dlouho zmiňován jako druhá největší stavba Říma.¹⁷⁴
- Liber pontificalis dokládá, že již v **5. století** stála vedle chrámu kaple sv. Heleny, kde byla pod dlažbou umístěna posvátná hlína z Kalvárie přivezená rovněž císařovnou.
- **433** svolal Sixtus III. do baziliky koncil, kterého se zúčastnil císař, klérus i senát, což vypovídá o její tehdejší výstavnosti a velikosti.
- Kolem roku **600** povýšil Řehoř Veliký chrám na kardinálský titul.
- V **8. století** byl chrám restaurován, ale dosud v původní podobě.
- V **10. století** zde založil Benedikt VII. klášter benediktinů, kteří byli po roce **1060** vystřídáni kanovníky od sv. Frediana z Luccy. Význam konventu dokládá, že místní titulář býval potvrzován jako kardinál.
- Zásadní změna nastala až za papeže Lucia II., který dal chrám roku **1144** přestavět na trojlodí, přičemž použil na oddělení bočních lodí porfyrové sloupy z původních středových arkád. V témže roce byla také postavena románská zvonice stojící dodnes.
- Do roku **1305** se zde kromě liturgických procesí konaly pravidelné ceremoniály Zlaté růže, ale potom byl konvent opuštěn a bazilika se začala rozpadat.

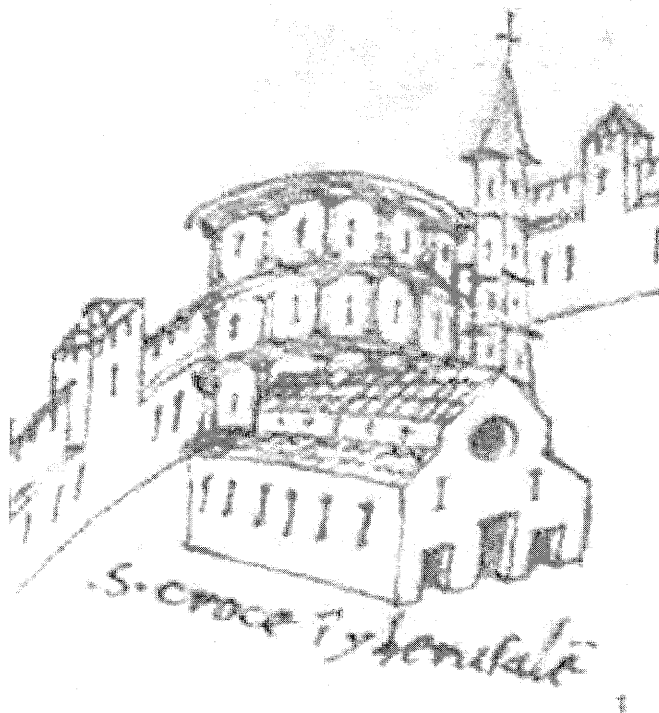
---

¹⁷³ Císařovna Helena nalezený kříž nechala údajně rozdělit na tři části, z nichž jednu ponechala jako relikvii v Jeruzalémě, druhou poslala synovi do Konstantinopole a třetí si odvezla sebou do Říma. Johana BRONKOVÁ, 2003.

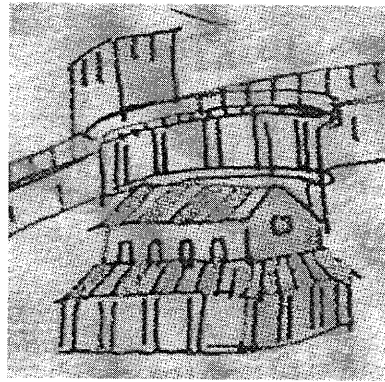
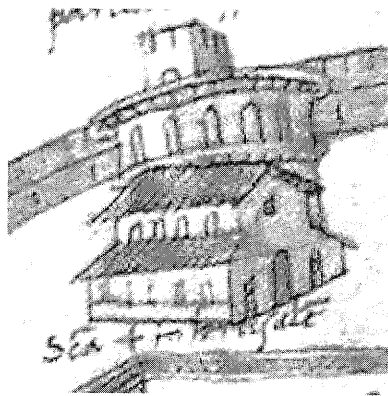
¹⁷⁴ Do dnešní doby se dochovalo pouze spodní patro arkád vystupujících z hradeb.

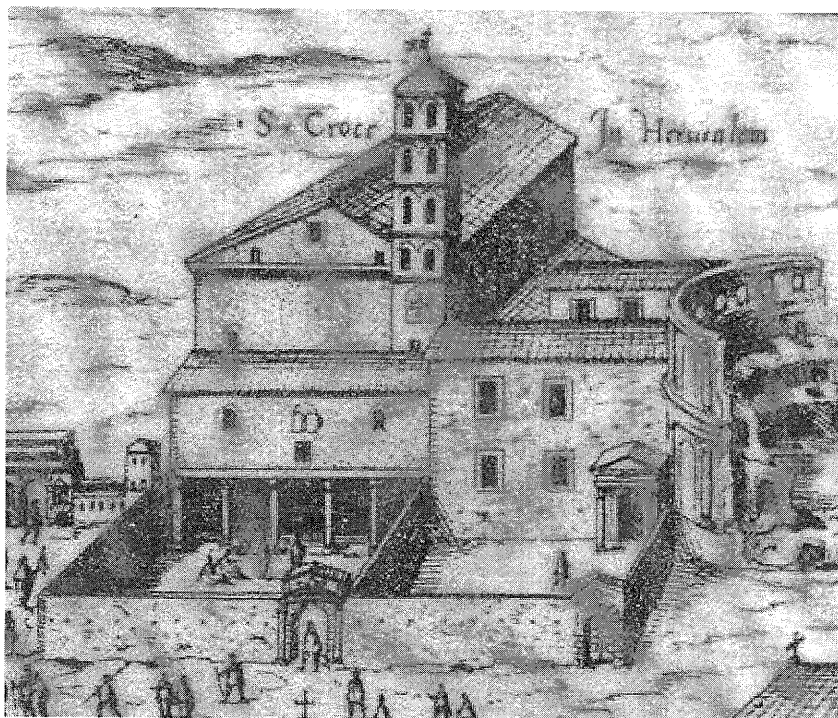
- Změna nastala až roku **1370**, kdy uvedl Urban V. do konventu kartuziány a baziliku dal opravit.
- V **15. století** proběhla v bazilice řada oprav, ale největší událost se stala roku **1492**, kdy byla při bílení ve vrcholu vítězného oblouku náhodně nalezena schránka s relikvií sv. Kříže, umístěná tam při úpravách ve 12. století. Tato událost zcela změnila postavení baziliky a s nárůstem zájmu o vzácnou relikvii se zde začalo opravovat a stavět. Z těchto oprav pochází i freska v apsidě od Antonia Romana s motivem nalezení Svatého Kříže.
- Po roce **1500** byla opravena i kaple sv. Heleny a roku **1536** byl v bazilice umístěn nový tabernákl.
- Zřejmě v důsledku rostoucího zájmu poutníků se odsunuli roku **1541** kartuziáni do nové kartouzy u Panně Marii Andělské a strážci relikvie se stali lombardští cisterciáci, kteří jsou zde dodnes.
- Radikální přestavby se však dočkal chrám po roce **1740**, kdy dal Benedikt XIV. Celou baziliku barokně restaurovat. V té době tak vzniklo nové průčelí, arkády, stropy, ciborium, oltář a celý chrám byl pod vedením P. Passalaqua a D. Gregoriniho dynamicky zbarokizován.

31) Bazilika Svatého Kříže s amfiteátre Castrensium v pozadí, 1474 (A.Strozzi).

32) Bazilika Svatého Kříže na dvou pohledech z roku 1490.

33) Bazilika Svatého Kříže roku 1575 (A. Lafréry).

7 - Svatý Šebestián za hradbami

(San Sebastiano fuori le mura / ad catacumbas)

- V **1. století** zde vznikla nekropole používaná až do 3. století a rozšiřovaná převrstvením a proražením nových pater s loculi pro ukládání zemřelých. Kvůli nerovnostem okolního terénu způsobeným sesuvy půdy byla bazilika též nazývána *ad catacumbas* (u prohlubní).
- Již ve **3. století** stála v těchto místech lichoběžníková cihelná stavba postavená původně jako hrobka pro scházení pozůstalých. Ta začala být populární poté, co sem roku **258** byly přemístěny za Valeriánova pronásledování ostatky svatých apoštolů Petra a Pavla. V té době také začalo být místo nazýváno *Depositio martyrum* a jsou doloženy jeho četné návštěvy o svátcích apoštolů, kterým byla bazilika také zasvěcena.
- Po roce **313** zde byla postavena trojlodní bazilika bez příčné lodě, zasvěcená oběma apoštolům (*Basilica Apostolorum*). Jejich ostatky však byly po čase vráceny na původní místa pohřbení.
- Kolem roku **370** dal papež Damasus hroby mučedníků zveidovat a vyzdobit. Nejvzácnějšími ostatky se staly kosti sv. Šebestiána¹⁷⁵ umístěné v kryptě v postranní kapli. Vzhledem k popularitě místa zde přibýlo kolem do 5. stol. ohromné množství hrobů, kaplí a mauzoleí.
- Za Sixta III. (**432–440**) byl při bazilice vybudován klášter, který pečoval o liturgii a organizoval poutě a procesí.
- Zasvěcení kostela bylo zřejmě změněno poté, co byl v Římě kolem roku **680** zažehnán na přímluvu ke svatému Šebestiánovi mor.¹⁷⁶

---

¹⁷⁵ Na tomto místě byl podle legendy umučen šípy svatý Šebestián. Vdova Iréné ho našla ještě dýchajícího a ošetřovala ho ve svém bytě. Když se pak uzdravil, vstoupil opět do cesty samotnému Diokleciánovi, vytýkáje mu krutost ke křesťanům, za což jej dal Domicián utlouci holemi v jízdárně svého paláce. Tělo křesťanského vojáka pak bylo hozeno do stoky, odkud jej vytáhla paní jménem Lucina, která jej pohřbila v místních katakombách. Jaroslav KULAČ, 1931, 145.

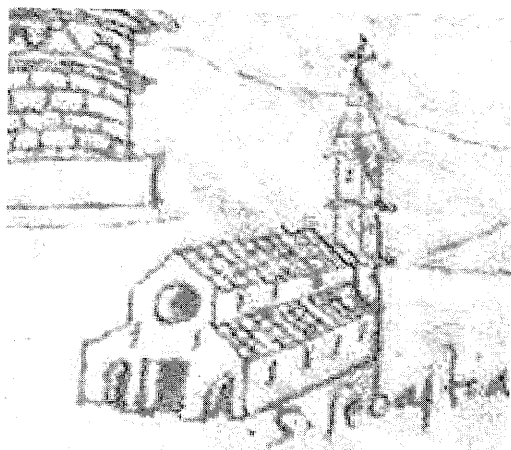
¹⁷⁶ Jaromír RYSKA datuje změnu zasvěcení až do 8. století, 197.

- Zásadní stavební změna zde nastala v **10. století**, kdy byla bazilika v důsledku poničení redukována na jednolodí (to trvá dodnes).
- Po roce **1250** se objevuje v jejím zasvěcení i sv. Fabián.
- Situace kolem baziliky po odchodu papežů do Avignonu asi příliš povzbudivá nebyla a proto sem roku **1431** uvedl Evžen IV. cisterciáky a nechal klášter i kostel opravit. V té době také vznikl renesanční portikus (odstraněný v 17. století).
- Když se po Tridentuském koncilu změnil přístup ke kultu mučedníků, bazilika dostala po roce **1560** statut Basilica Maior. Změny se dotkly i interiéru, kde byl zrušen hlavní oltář, kult apoštolů byl definitivně přesunut do Platonie a v závěru presbytáře byl vystavěn nový oltář zasvěcený mučedníkům z katakomb k němuž se začaly pořádat poutě. Technický stav baziliky byl však v té době již chatrný a proto byla roku **1586** dokonce vyškrtuta z itineráře hlavní poutní cesty a nahrazena kostelem Santa Maria del Popolo.¹⁷⁷
- Záchranou baziliky byl kardinál Scipione Borghese, který se jí ujal roku **1607** a během 17. století jí zcela přebudoval.
- V roce **1627** tak byla dokončena kaple, v níž byly uloženy hlavní místní relikvie (hrot šípu jímž byl umučen sv. Šebestián a kámen *Quo vadis*). Zhruba v této době také přešel kostel do správy františkánů, v které je dodnes.
- Vzhledem k rozrůstání barokního Říma se bazilika ocitla časem v hranicích města a roku **1714** začala plnit funkci farního kostela.¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ Tehdy zřejmě došlo i k sesutí zvonice, která se na pozdějších vyobrazeních již neobjevuje.

¹⁷⁸ Johana BRONKOVÁ, 2003.

34) Bazilika sv. Šebestiána roku 1474 (A.Strozzi) a 35) 1490 (anonym).

36) Bazilika sv. Šebestiána v roce 1575 (A. Lafréry).

VI. Závěr

Jak vyplývá z předchozích textů, bylo zbožné poutnictví neutuchající mízou oživující římskou sakrální architekturu a právě díky jeho rozvoji se věhlas papežského Říma rozšířil po celé Evropě. Po roce 1450 také nastala doba restaurování kostelů, dobový vkus tíhl k hromadění zdobných předmětů¹⁷⁹ a v reakci na znovuoobjevení antického dědictví¹⁸⁰ se rodily smělé plány papežů, uskutečněné často až o století později. Příliv poutníků byl tedy vhodným impulsem pro rozvoj města a masivní rekonstrukční činnost. Vedle finančního zisku z poutnictví, zde byla důležitým přínosem i pozornost věnovaná celému Římu, který se tak stával doslova výkladní skříní papežství.

Cílem této práce bylo tedy prokázat, že pojem *římská sakrální architektura 15. století* se nevztahuje na novostavby, ale na nesmírně praktický a šetrný přístup, s nímž byly všechny ranně křesťanské památky v této době opravovány a zvelebovány.

Obrazová příloha

Vzhledem k rozsáhlosti tématu je příloha věnována monograficky sedmi hlavním bazilikám, které jsou zde zobrazeny co ne stručněji a nejpřehledněji. Základem dokumentace je

- exteriérový pohled nebo pohled na průčelí
- interiér, řez nebo pohled do lodi
- půdorys natočený severem vzhůru
- izometrická rekonstrukce stavu před barokní přestavbou
- fotografie nynějšího stavu ze stejného úhlu pohledu

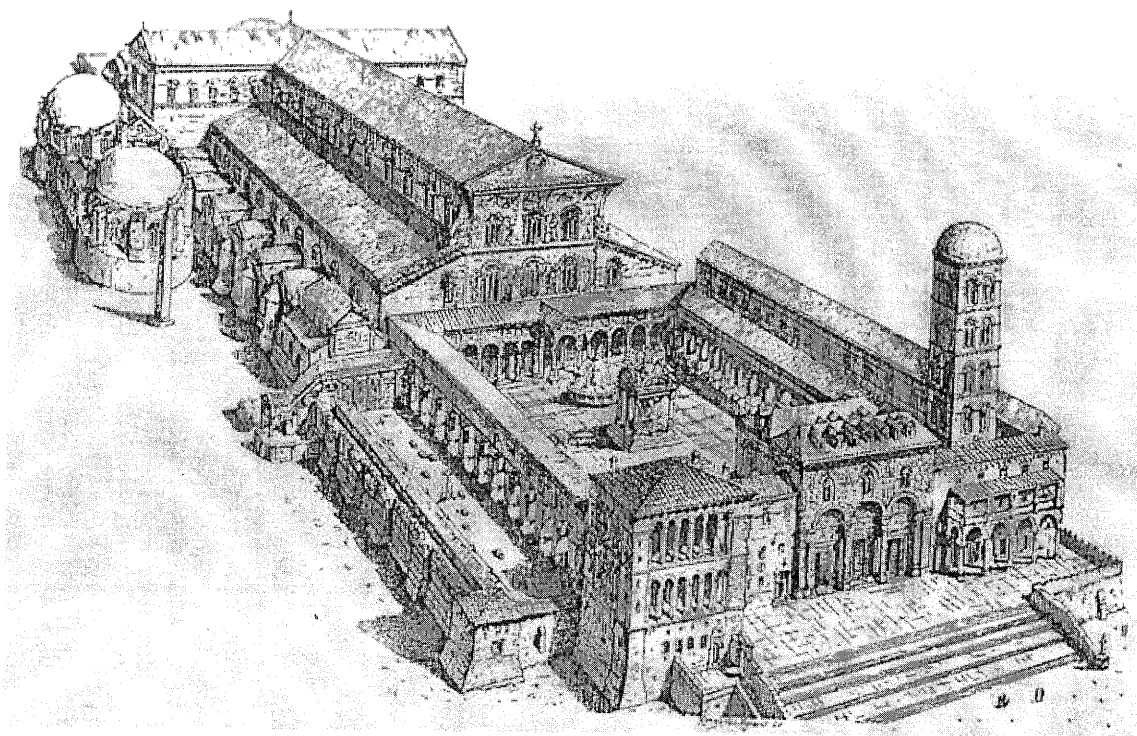
---

¹⁷⁹ Francis RAPP, 1996, 98.

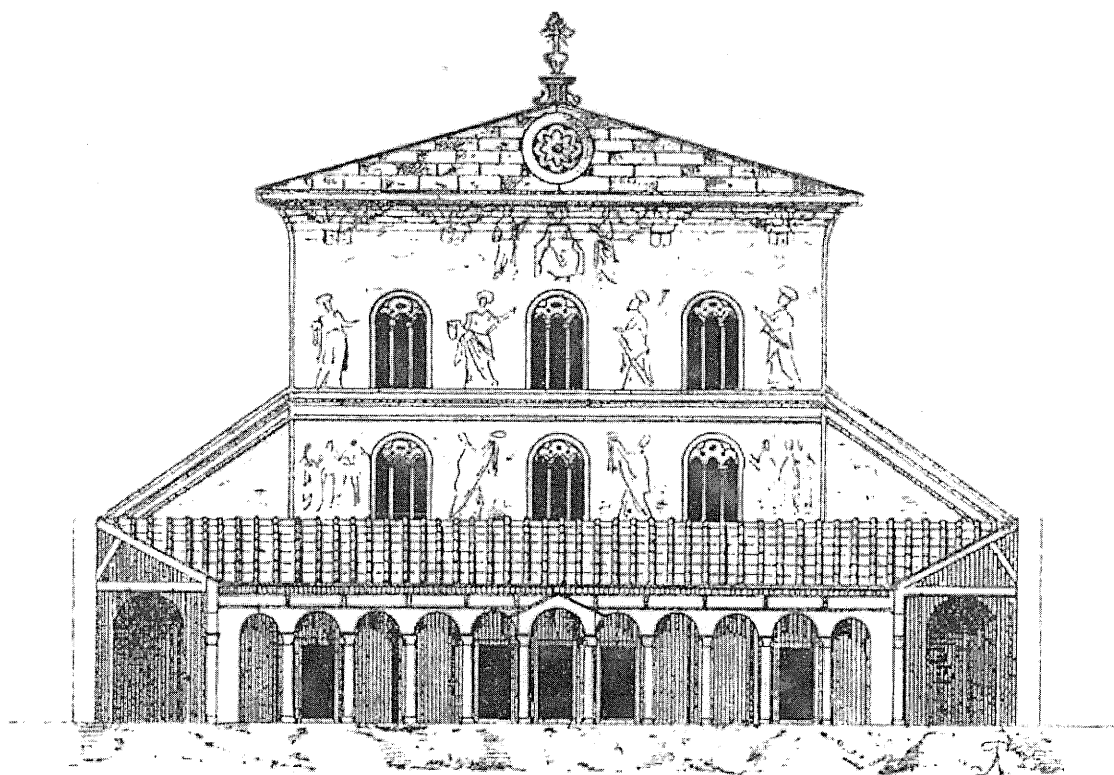
¹⁸⁰ Bourání antických památek probíhalo v 15. ještě běžně a například Koloseum sloužilo jako kamenolom, který pronajímal papežský fiskus a z něhož bylo vytěženo 2,5 tisíce vozů kamene za rok. Masivní těžba ustala až začátkem 16. století z popudu umělců.

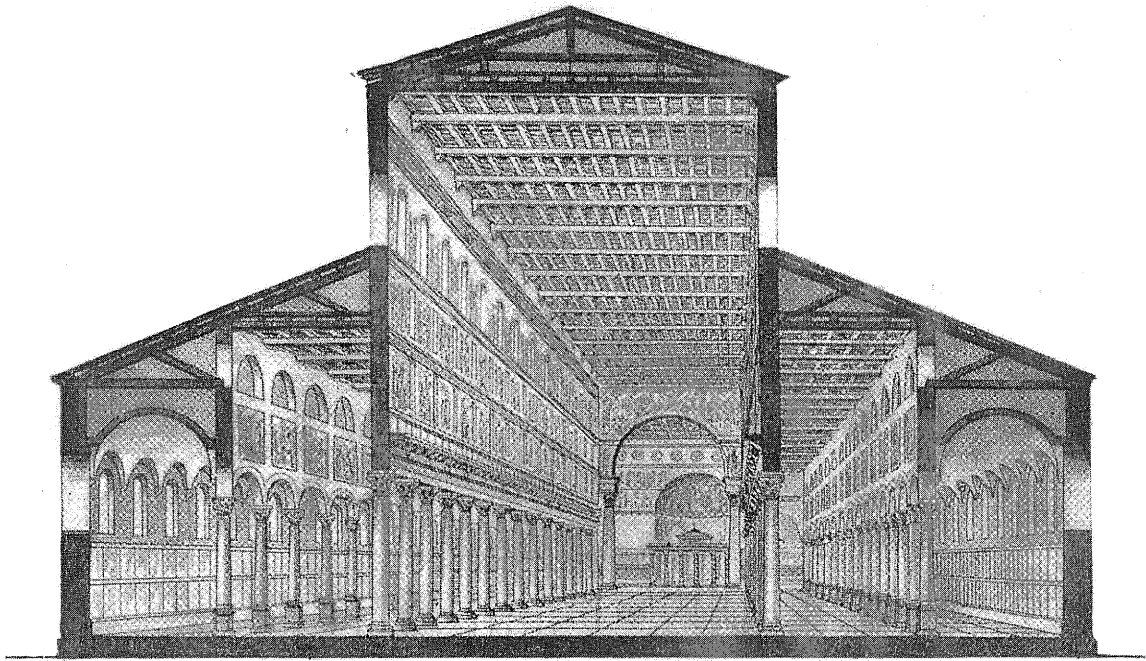
1. Svatý Petr ve Vatikánu

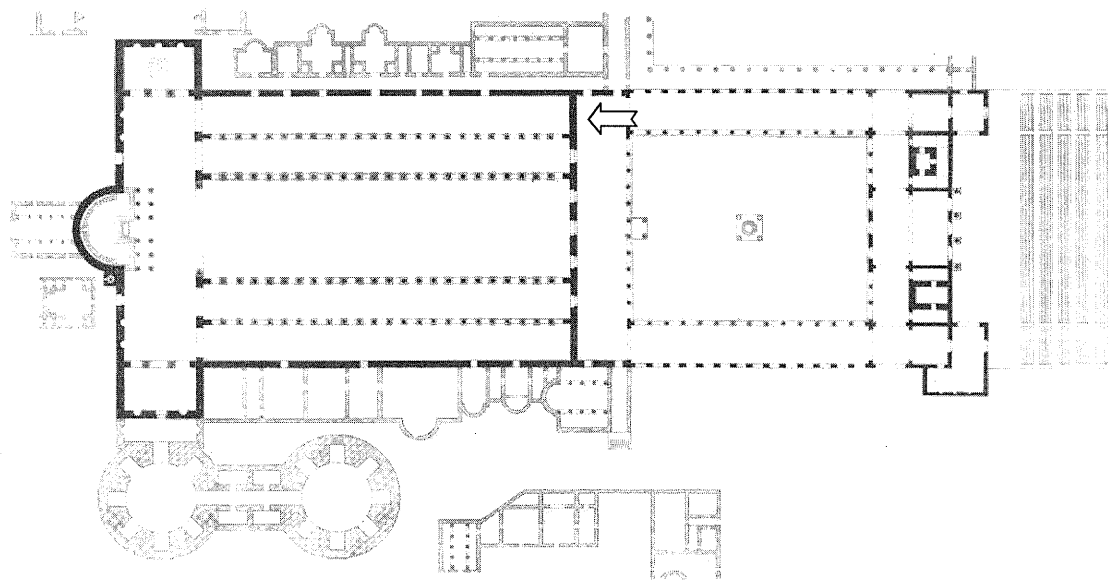
37) Rekonstrukce stavu baziliky sv. Petra ve 14. století. Pohled od východu.

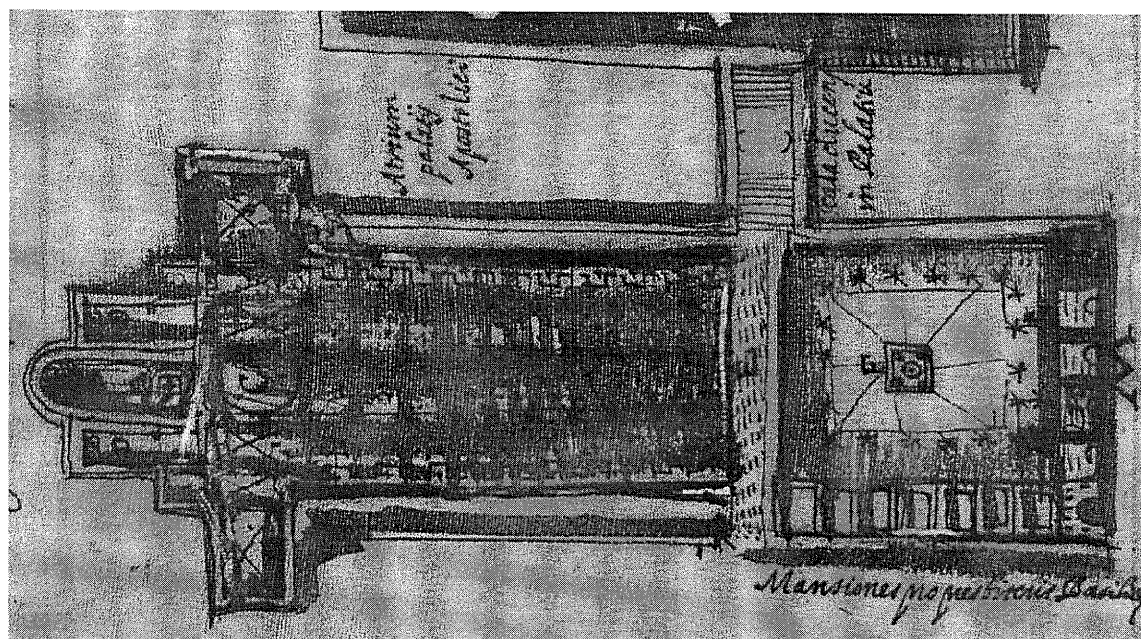
38) Rekonstrukce východního průčelí baziliky sv. Petra do 16. století (Dehio, Bezold).

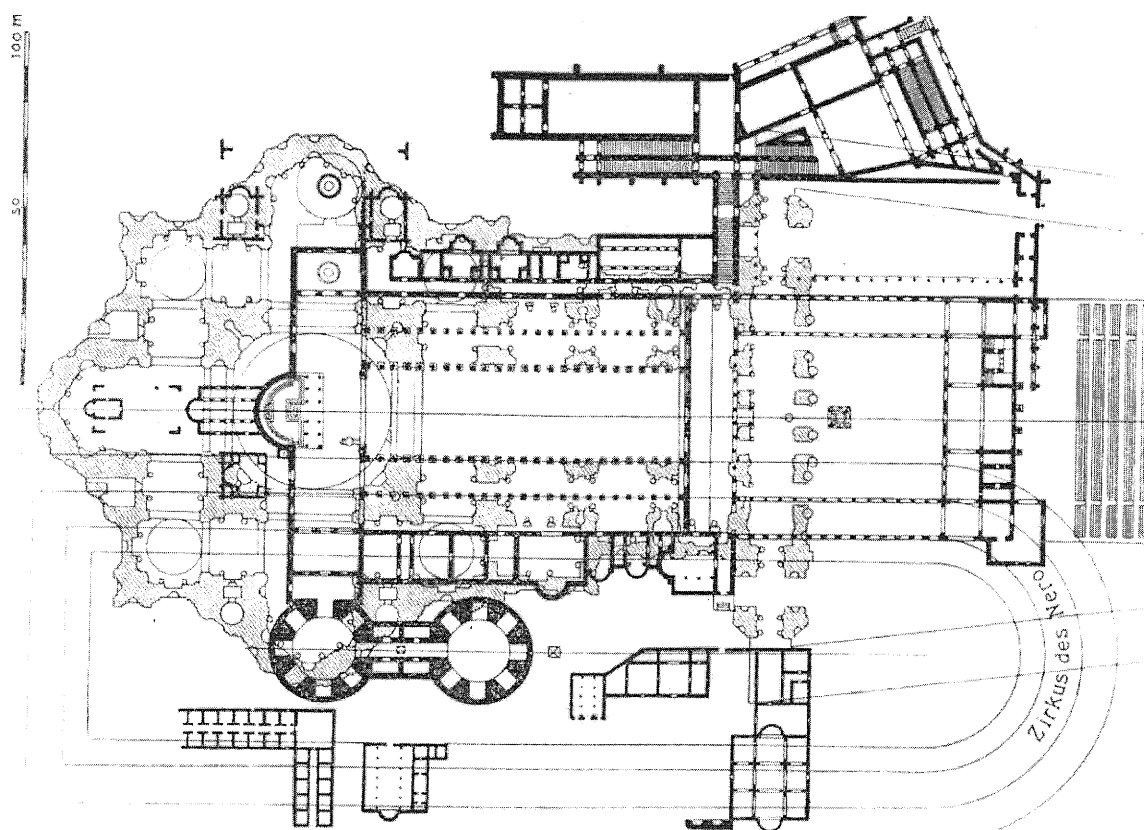
39) Rekonstrukce pohledu do baziliky sv. Petra (Dehio, Bezold).

40) Půdorys baziliky sv. Petra v 15. století. Svatá brána byla proražena roku 1500 do boční lodi v pravém kraji průčelí, viz šipka (Dehio, Bezold).

41) Návrh na přestavbu transeptu a závěru baziliky sv. Petra s připojením nového papežského paláce od Bernarda Rosellina, kolem 1450 (Martino Ferrabosco).¹⁸¹

42) Půdorys baziliky sv. Petra se všemi historickými fázemi (Kuhn).

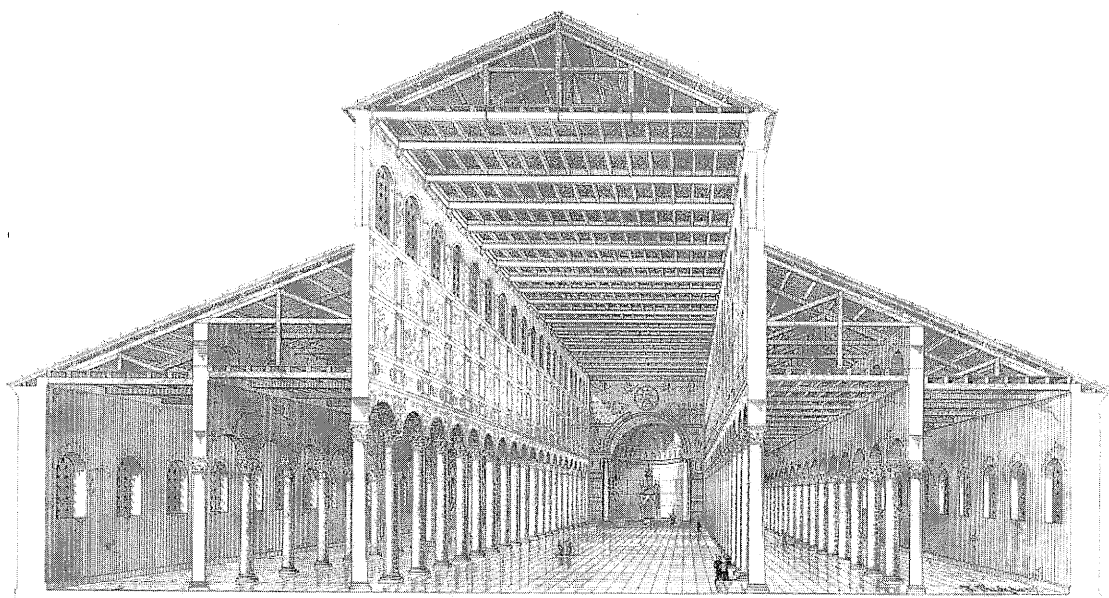
¹⁸¹ Joseph RYCKWERT / Anne ENGEL, 1994, 151.

2. Svatý Pavel za hradbami

43) Průčelí současné baziliky sv. Pavla, vystavěné po požáru v 19. století (foto autor).

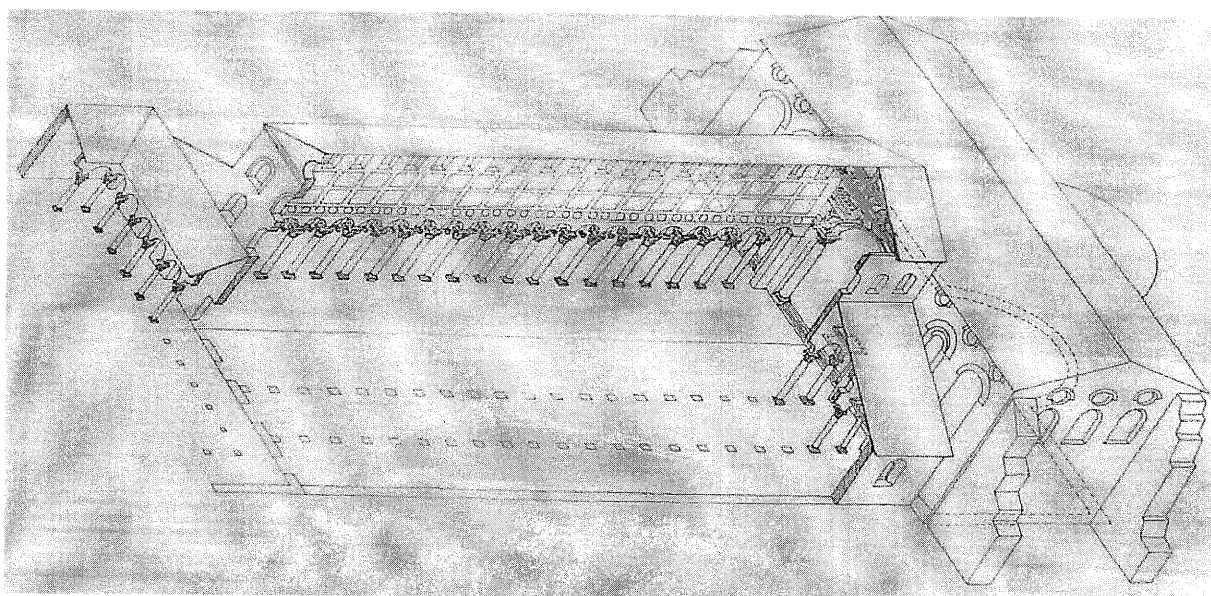
44) Rekonstrukce pohledu do baziliky sv. Pavla (Dehio, Bezold).

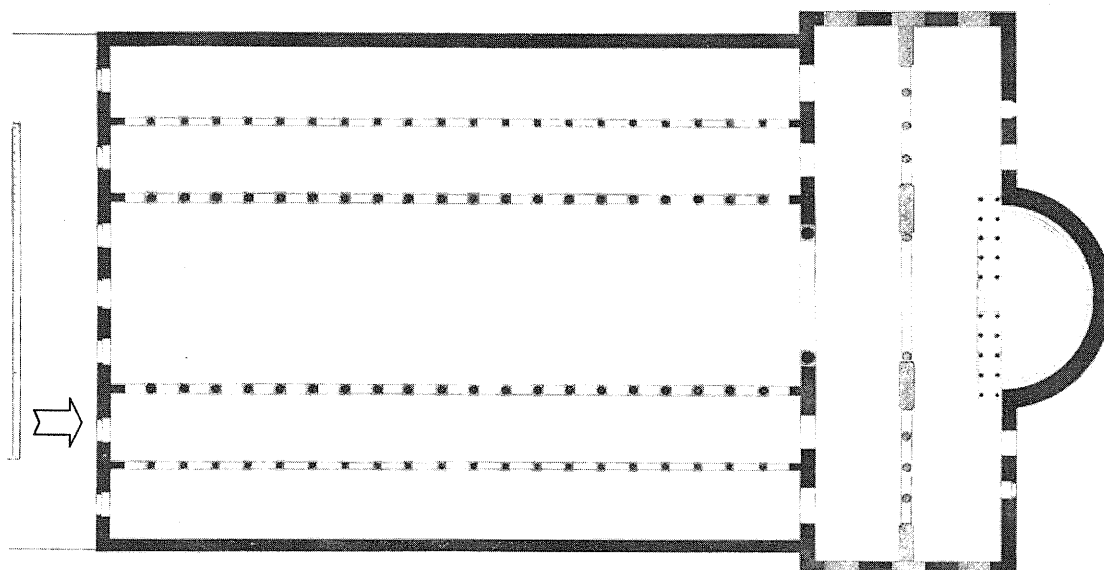
45) Bazilika sv. Pavla po požáru v roce 1832 (Krautheimer).

46) Současný vzhled interiéru baziliky sv. Pavla (foto autor).

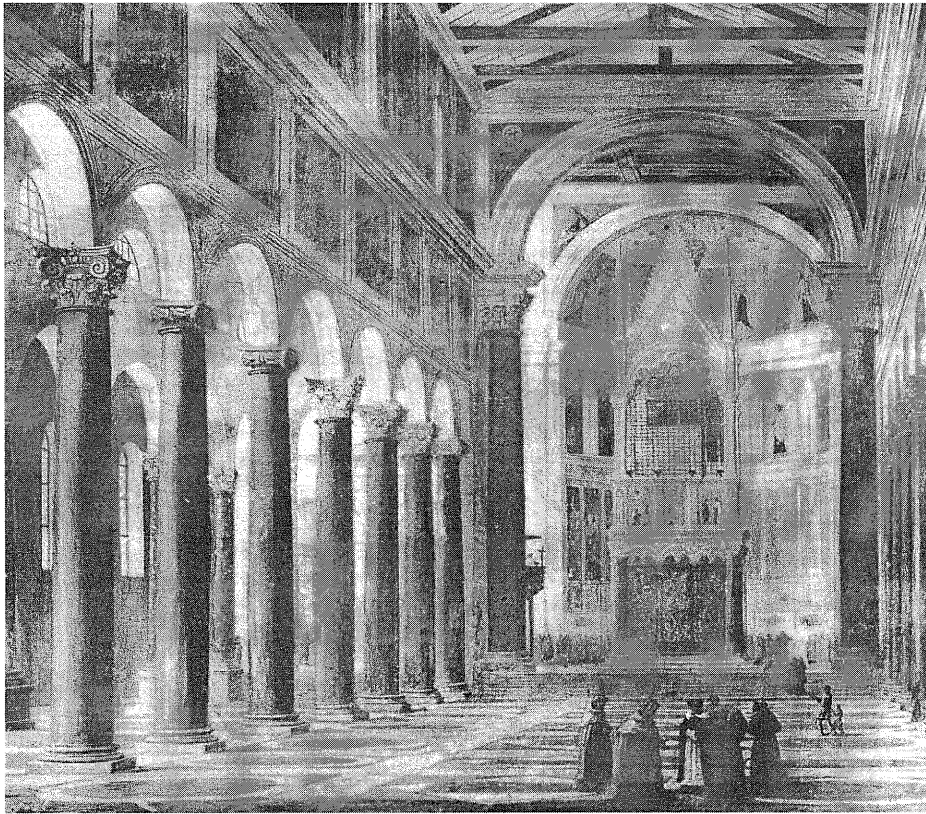

47) Izometrie stavu baziliky sv. Pavla do požáru 1832.

48) Původní Půdorys baziliky sv. Pavla. Svatá brána je označena šipkou. (Dehio, Bezold).

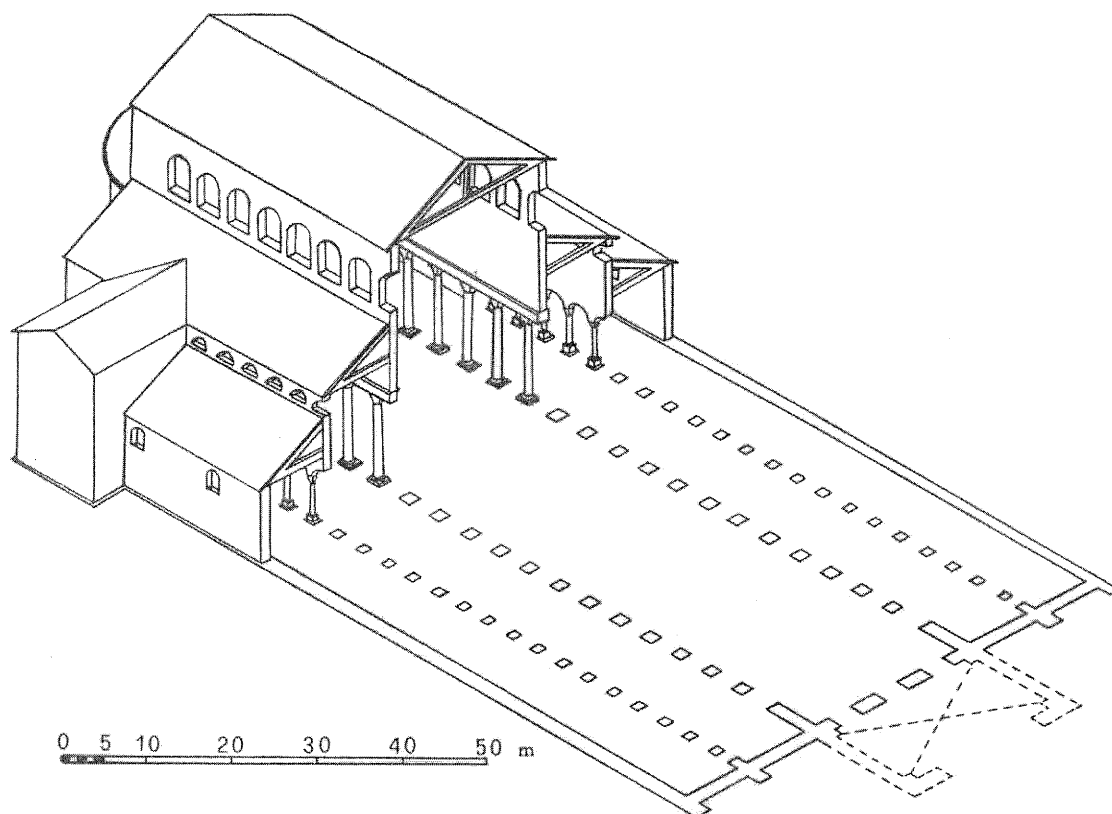

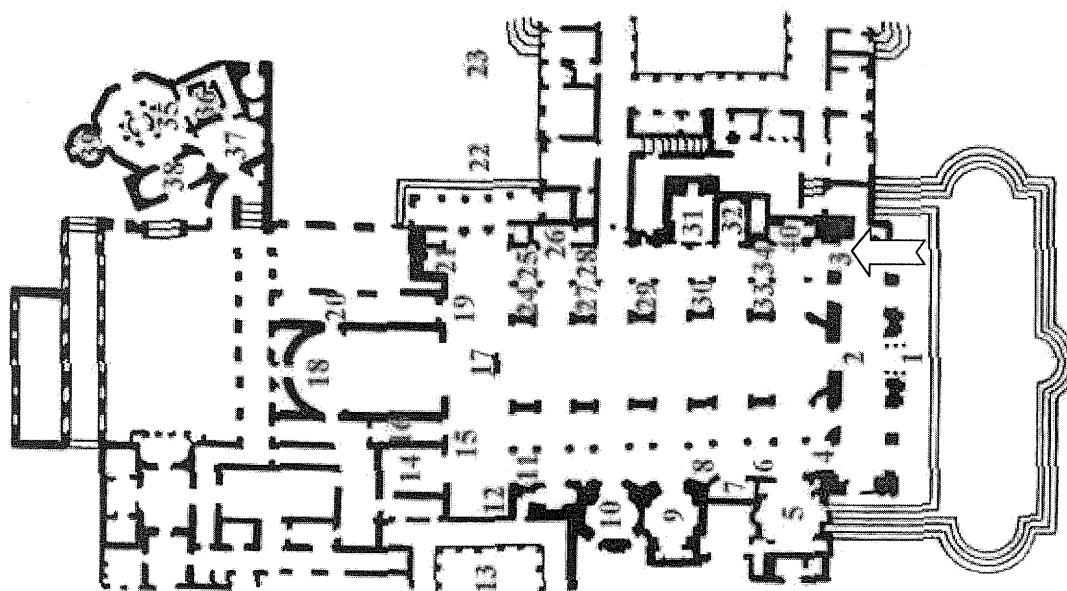
51) Pohled do Lateránské baziliky v 15. století, freska v S. Mario ai Monti od F. Gagliardiho. Za pozornost stojí různorodost hlavic sloupů (Krautheimer).

52) Interiér Lateránské baziliky upravený Borrominim pro Svatý rok 1650 (foto autor).

53) Izometrická rekonstrukce původního stavu Lateránské baziliky (Effenberger).

54) Půdorys stávajícího stavu Lateránské baziliky s přístavbami do roku 1884.
(šipka u č. 3 - Svatá brána, 17 - gotický tabernákl, 22 - severní průčelí)

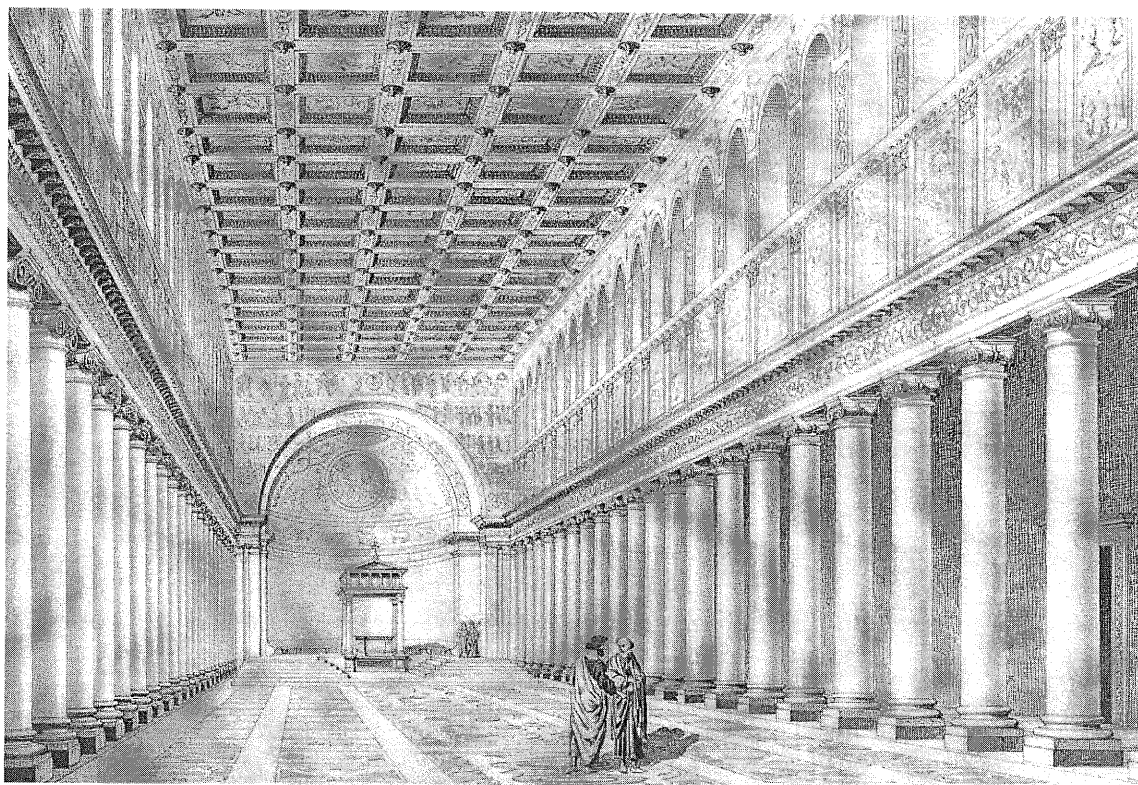
55) Současný pohled na východní průčelí Lateránské baziliky z roku 18. století.

4. Panna Maria Sněžná

56) Současný pohled na hlavní jižní průčelí P. Marie Sněžné s kampanilou ze 14. stol. Původní průčelí s mozaikou Arnolfa di Cambio je v patře zachováno (foto autor).

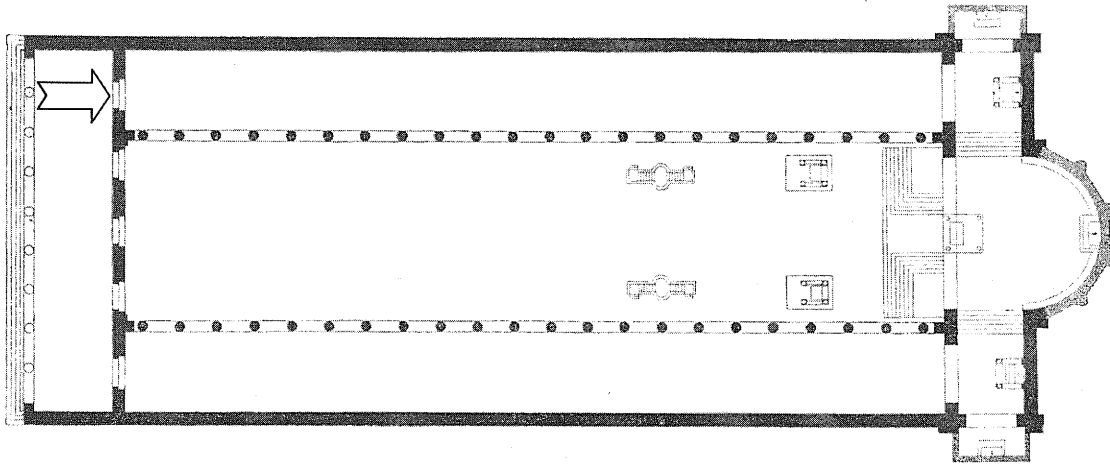

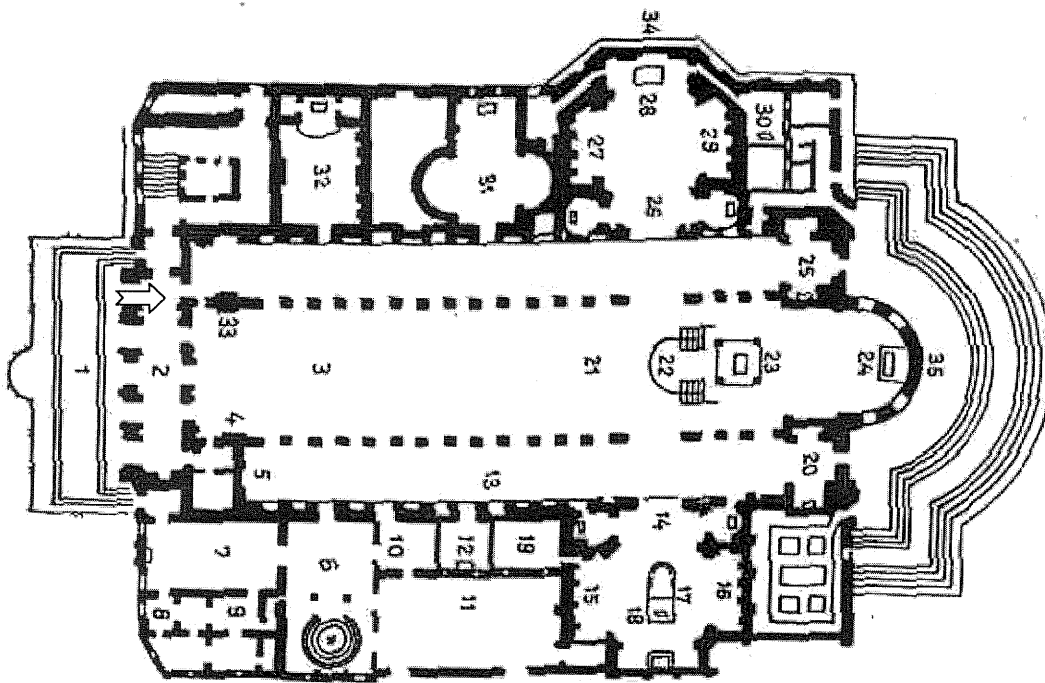
57) Rekonstrukce původního interiéru baziliky P. M. Sněžné (Dehio, Bezold).

58) Současný pohled do lodi baziliky P. M. Sněžné.

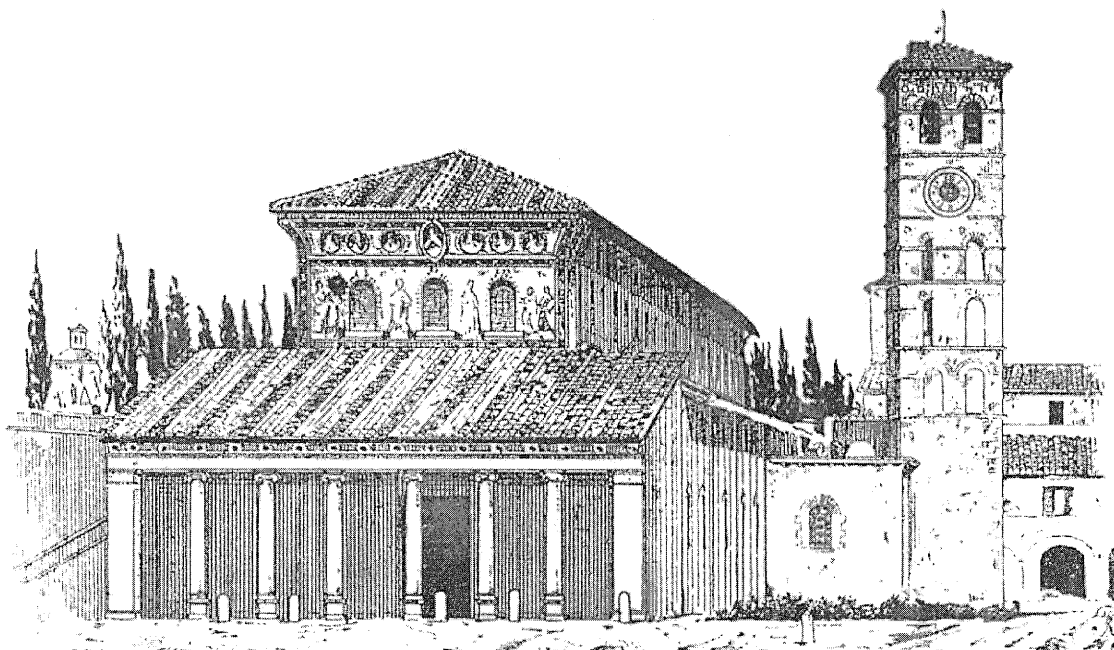
59) Půdorys původního stavu baziliky P. M. Sněžné. Šipka označuje pravděpodobné umístění Svaté brány v původní dispozici (Dehio, Bezold).

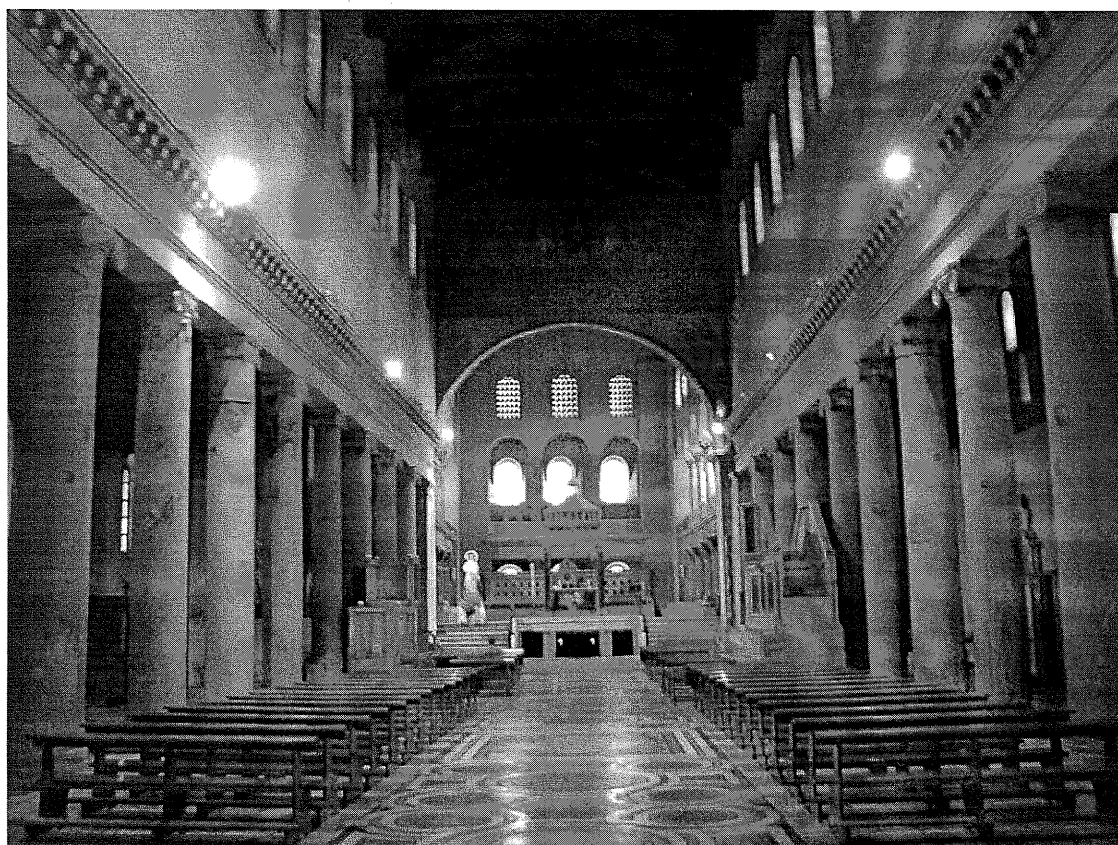
60) Půdorys stávajícího stavu baziliky P. Marie Sněžné s původní severozápadní orientací. Šipka označuje Svatou bránu v dispozici přistavované až do 18. století.

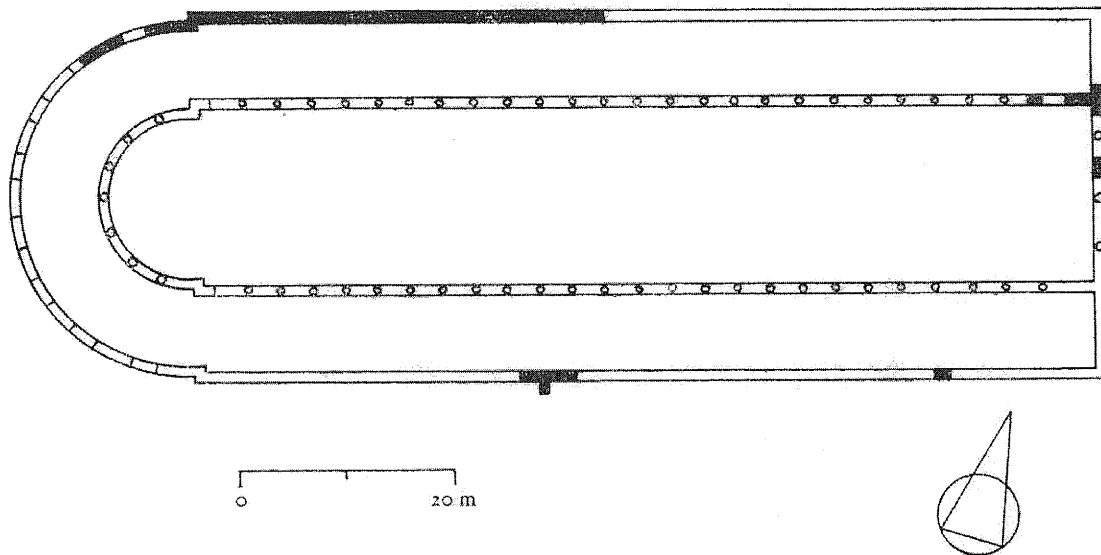
5. Svatý Vavřinec za hradbami

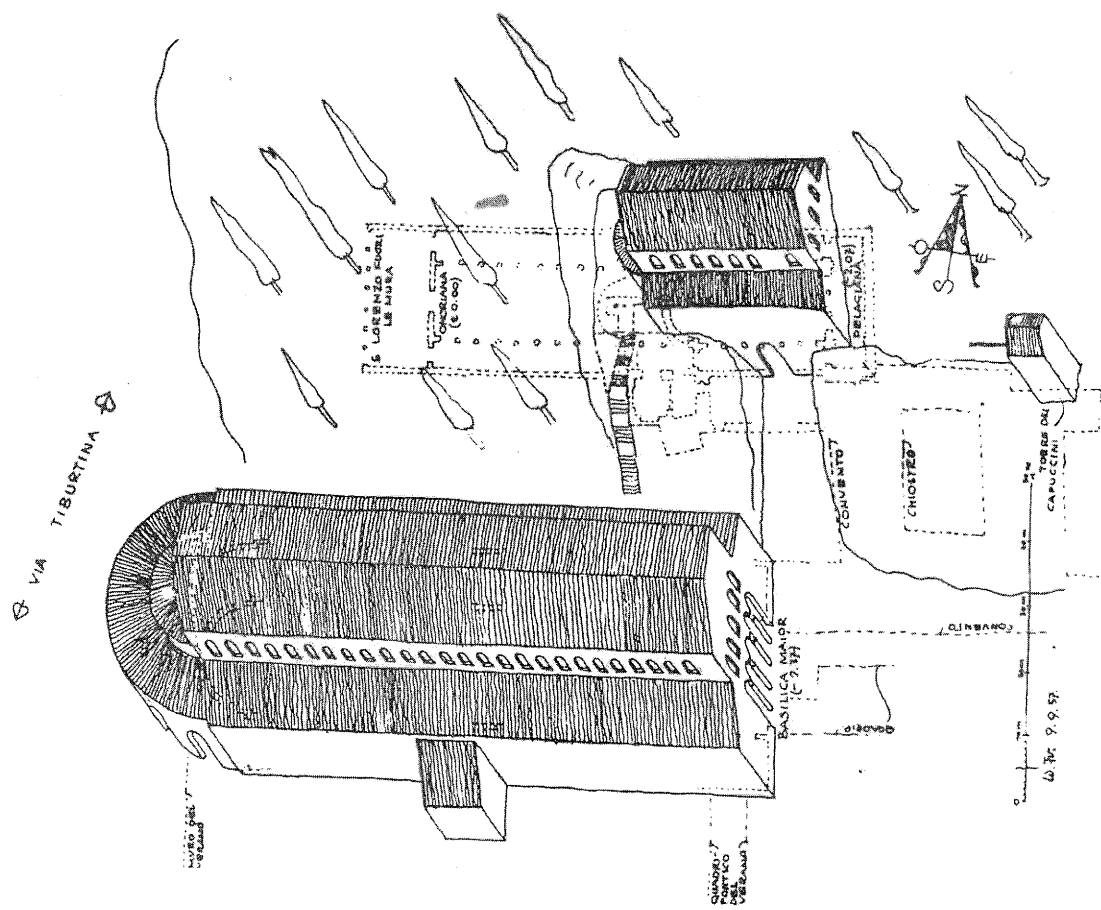
61) Západní průčelí baziliky sv. Vavřince po purizaci v 19. století (Dehio, Bezold).

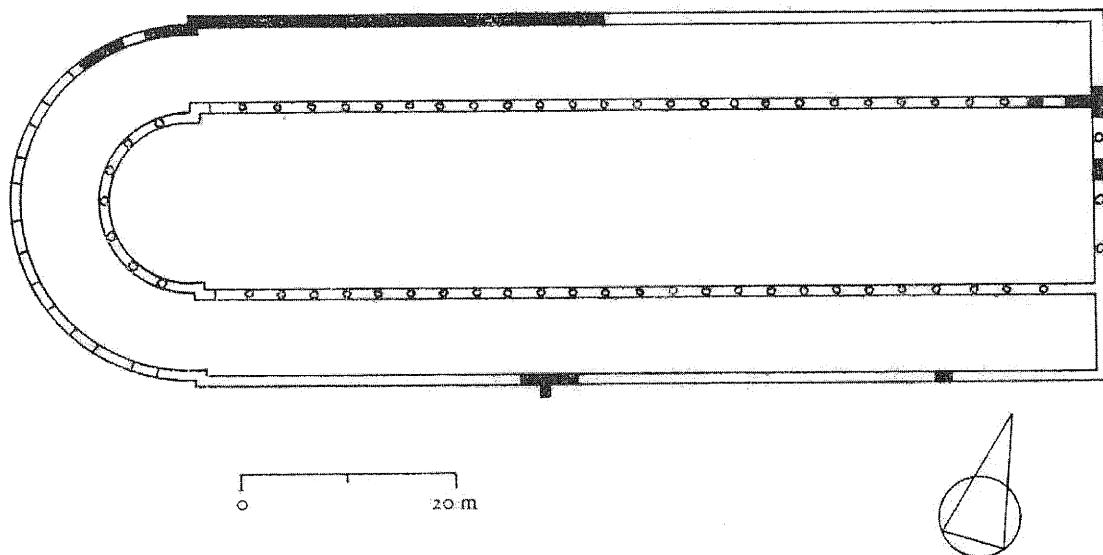
62) Interiér baziliky sv. Vavřince orientovaný od 13. století k východu (foto autor).

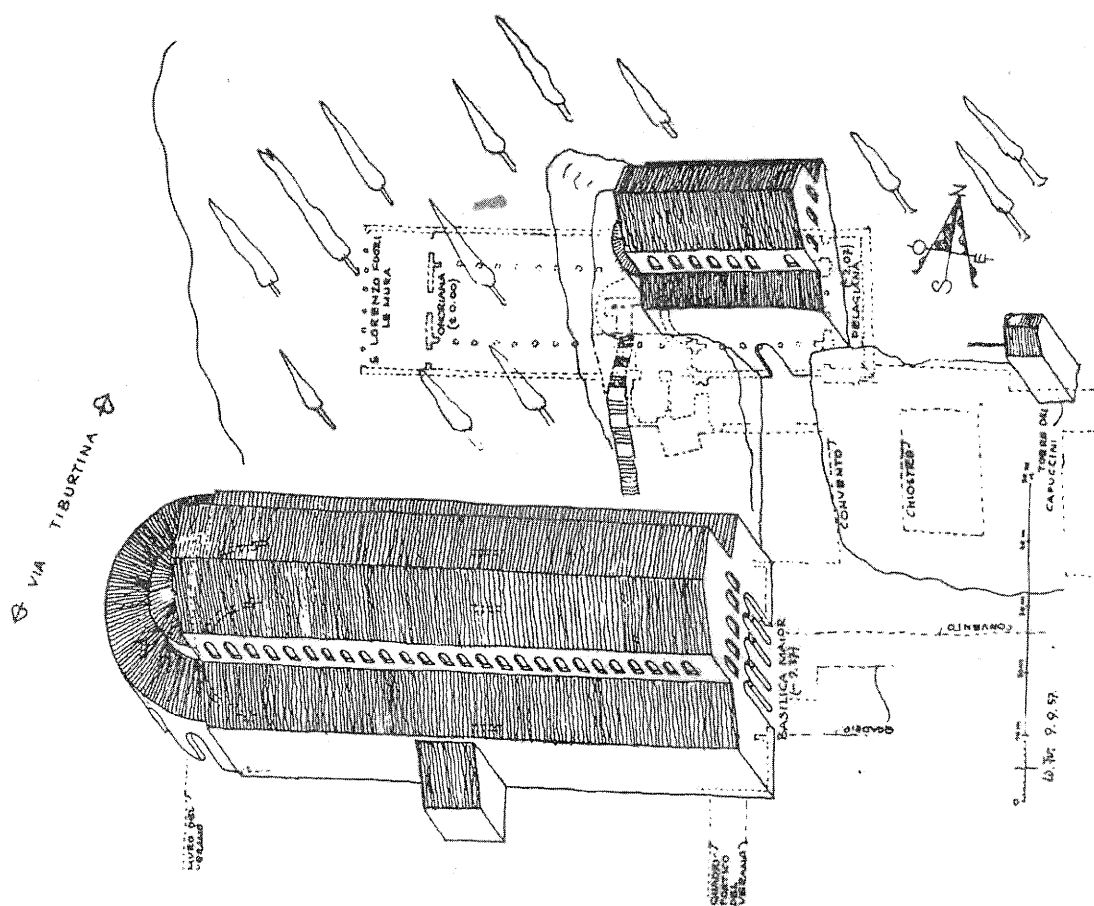
63) Rekonstrukce půdorysu první konstantinovské baziliky sv. Vavřince, která zanikla do 12. století (Effenberger).

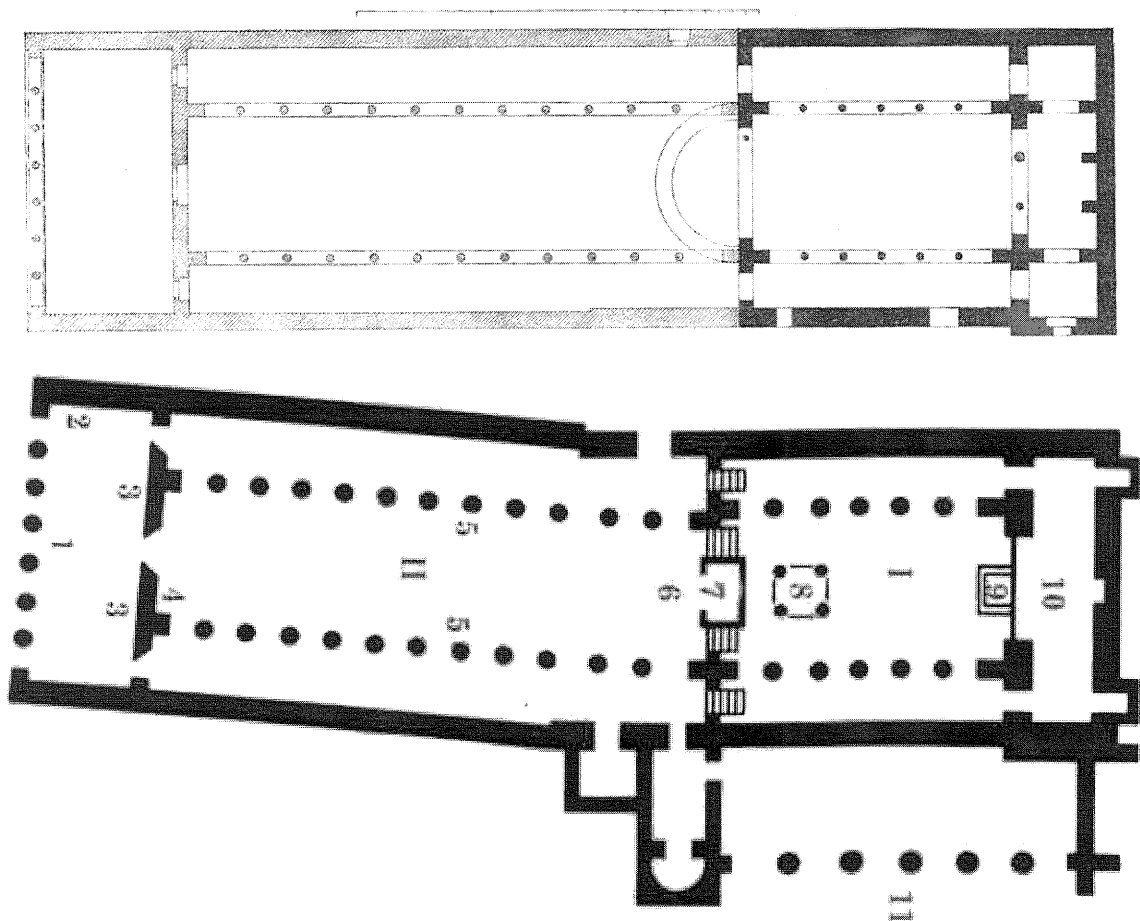
64) Axonometrická rekonstrukce starších fází baziliky sv. Vavřince v 9. století (Krautheimer).

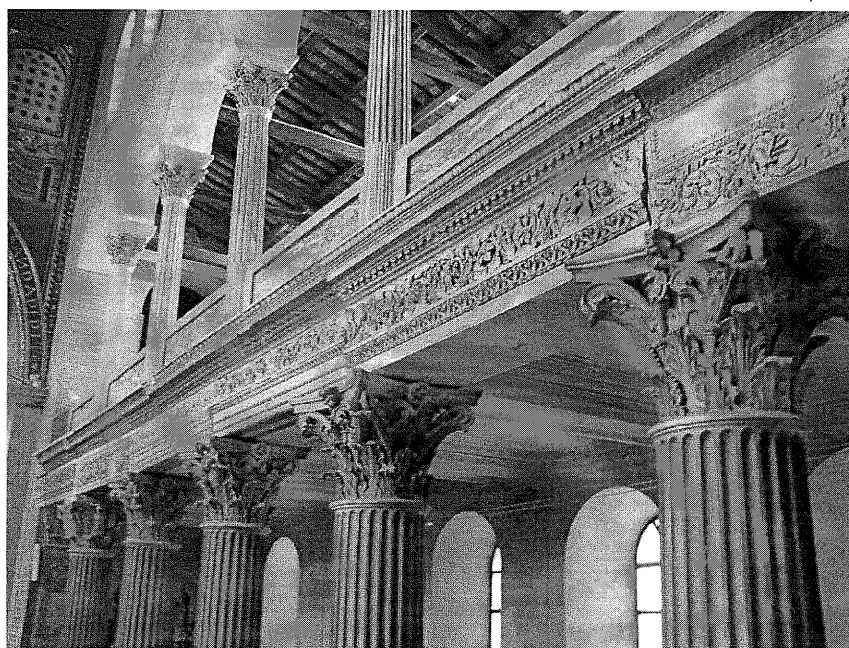
63) Rekonstrukce půdorysu první konstantinovské baziliky sv. Vavřince, která zanikla do 12. století (Effenberger).

64) Axonometrická rekonstrukce starších fází baziliky sv. Vavřince v 9. století (Krautheimer).

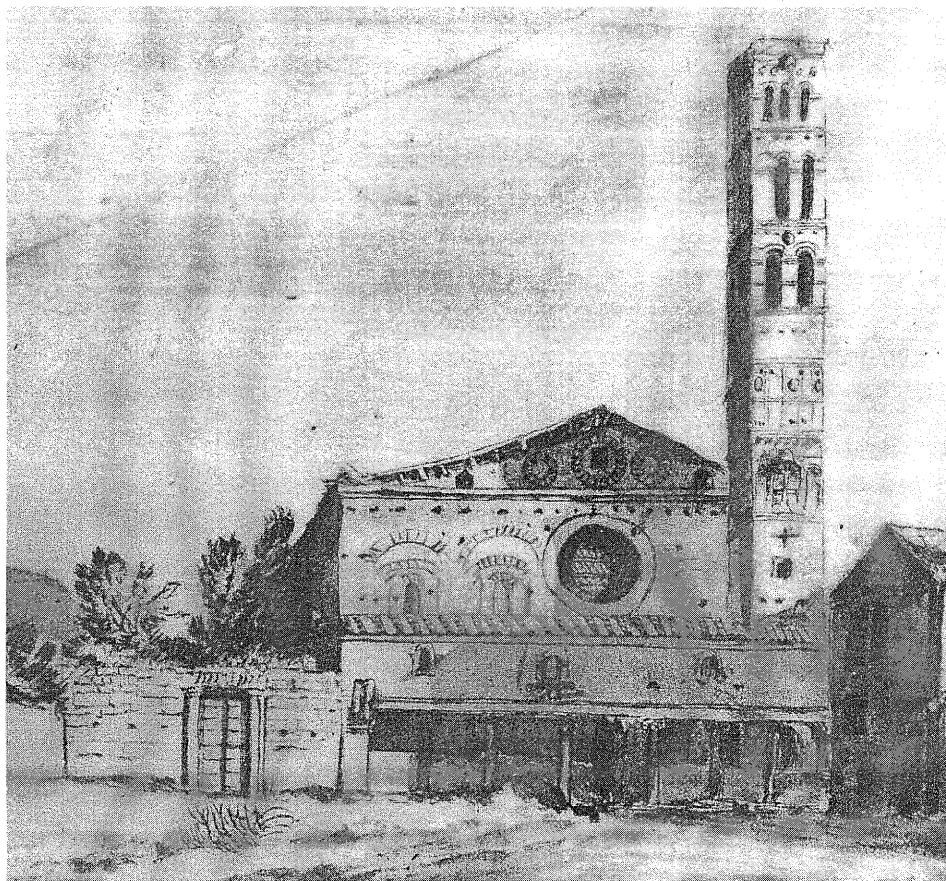
65) Dva různě objektivní půdorysy současné baziliky sv. Vavřince s naznačením přístavby ve 13. století a otočením dispozice k východu (Dehio, Bezold a 66) anonym).

67) Detail kladí složeného z různých antických staveb, v části baziliky postavené v 6. století nad hrobem mučedníka (foto autor).

6. Svatý Kříž Jeruzalémský

68) Severní průčelí baziliky sv. Kříže před barokní přestavbou (Krautheimer).

69) Současný pohled na severní průčelí baziliky sv. Kříže z roku 1744 (foto autor).

The Effects of pilgrimage to sacral architecture of Rome 15th century

Ivan Minář, 2006

This work is inquiring into creation statutes of pilgrim basilicas, context between development of pilgrimage in early modern period and reconstruction of old Christian monuments. The parts of it are also analysis of contemporary vedutes, mirabiliis and practices of local indulgences. The picture supplement is focusing especially on the seven main pilgrim basilicas before the baroque rebuilding.

Pilgrimage

Roma

15th century

Basilicas

Papacy